158635

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Güvenlik Anlayışında Yaşanan Değişim: Asimetrik Savaş Örneği

Engin Önder
2501010463

Tez Danışmanı Yrd. Doç Dr. İnci Kerestecioğlu

İstanbul, Eylül 2004

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

JLUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalında **2501010463** numaralı **:NGİN ÖNDER'İN** hazırladığı **"SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE JLUSLARARASI GÜVENLİK ANLAYIŞINDA YAŞANAN DEĞİŞİM : ASİMETRİK SAVAŞ ÖRNEĞİ"** konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 0.Maddesi uyarınca **30.11.2004 SALI** günü saat **15.00'de** yapılmış, orulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **...kabulü.....**'ne* **)YBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZA
ROF.DR. FARUK SÖNMEZOĞLU	Kabul	
)OÇ.DR. BİRSEN ÖRS	Kabul	
)OÇ.DR. GÜLDEN AYMAN	Kabul	
RD.DOÇ.DR. İNCİ KERESTECİOĞLU	KABUL	
RD.DOÇ.DR. LEVENT ÜRER	KABUL	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 440 00 00Fax: 0212 520 85 04

Öz

Soğuk savaş döneminde uluslararası politika Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet ekseninde belirlenmiştir. Bu sebeple, soğuk savaş dönemi uluslararası güvenlik anlayışında askeri anlamda güvenliğin öne çıktığı kabul edilebilir. Soğuk savaşın sona ermesi sonrası uluslararası sistem yeni bir geçiş dönemine girmiştir. Yeni dönemin kendine özgü koşulları çerçevesinde uluslararası aktörlere yönelik yeni tehdit kaynaklarının geliştiği öne sürülmüştür. Bu sebeple, yeni bir güvenlik anlayışının geliştirilmesi gerektiği kabul edilebilir. Bu tez kapsamında, soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik alanında yaşanılan değişimler, asimetrik savaş örneği ele alınarak incelenecektir.

Abstract

International Politics, had been determined by the challenge among the United States of Amerika and the Soviet Union in the cold war period. Because of this challenge, military aspects of international security, had been more dominant than other aspects of international security. After the end of the cold war, international system is in a passing period. According to the special conditions of the post cold war period, can be argued that, there are new kind of threats against international actors. Because of these new threats, there is need for an new understanding of security. In this thesis, the security changes take place in the post cold war period, will be examined by studying the asymmetrical warfare.

Önsöz

Bu tez çalışmasının amacı, soğuk savaş sonrası dönemde güvenlik alanında yaşanılan değişimlerin, asimetrik savaş örneği kapsamında ele alınarak incelenmesidir. Bu sebeple, soğuk savaş döneminde etkili olan geleneksel güvenlik anlayışı ve soğuk savaş sonrası dönemin koşullarından etkilenerek oluşabilecek yeni güvenlik anlayışı incelenecektir. Bu amaçla, soğuk savaş sonrası dönemde, uluslar arası sisteme yönelik önemli etkileri olduğu öne sürülebilecek olan küreselleşme süreci incelenecektir. Soğuk savaş sonrası dönemin karmaşıklaşan güvenlik sorunlarını gösterebilmek amacıyla asimetrik savaş olgusu incelenecektir.

Tez çalışmam sürecince, tezimi en doğru şekilde gerçekleştirebilmem için, elinden gelen tüm gayreti esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. İnci Kerestecioğlu'na, yardımları için teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Değerli görüş ve eleştirileri ile, tez çalışmamı doğru bir biçimde hazırlayabilmemde önemli payı olan Doç Dr. Gülden Ayman'a da teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Tez çalışmamı başarılı bir şekilde bitirebilmem için, manevi destekleri ile hep yanımda olan aileme de, teşekkürlerimi sunarım.

İçindekiler

Öz.....III
Önsöz.....IV
İçindekiler.....V
Kısaltmalar Listesi.....VII

Giriş.....1

1. Bölüm: Değişen Dünya ve Yeni Güvenlik Anlayışı.....5

1.1 Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Sistem.....5
1.2 Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Özellikleri.....10
1.3 Küreselleşme Süreci.....16
1.3.1 Bilgi Toplumu.....21
1.3.2 İktisadi Küreselleşme.....26
1.3.3 Siyasal-Toplumsal Küreselleşme.....31
1.4 Küreselleşme Süreci ve Güvenlik Sorunları.....35

2. Bölüm: Asimetrik Savaş Kavramının İncelenmesi.....42

2.1. Savaş Kavramı ve Asimetrik Savaşla İlişkisi.....42
2.2. Asimetrik Savaş Kavramının Tanımlanması.....48
2.3. Asimetrik Savaşın Unsurları.....60
2.3.1 Farklılaşan Çıkarlar.....60
2.3.2 Savaşma İradesinin Hedeflenmesi.....66
2.3.3 Teknolojik Farklılık.....69
2.3.4 Kültürel Farklılık.....72
2.3.5 Düşmanın Zayıf Olduğu Noktalara Saldırma.....74

2.4. Asimetrik Savaş Yöntemleri.....75

3. Bölüm: Asimetrik Savaş İle İlişkili Alanlar.....77

3.1. Askeri Alanda Devrim ve Asimetrik Savaş İlişkisi.....77
3.2 Asimetrik Savaş - Bilgi Savaşı İlişkisi.....81
3.3. Asimetrik Savaş – Terörizm İlişkisi.....86
3.4. Asimetrik Savaş - Düşük Yoğunluklu Çatışma İlişkisi.....92

Sonuç.....95

Kaynakça.....99

Kısaltmalar Listesi

AAD Askeri Alanda Devrim.

ABD Amerika Birleşik Devletleri.

BM Birleşmiş Milletler.

GATT Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması.

NATO Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı.

SSCB Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.

Giriş

Soğuk savaş sürecinin bitmesi ile, yaklaşık olarak kırk yıl kadar süren bir dönem sona ermiştir. Soğuk savaş döneminde uluslararası politikanın, dönemin iki süper gücü olarak kabul edilebilecek Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabet ekseninde belirlendiği kabul edilebilir. Soğuk savaş dönemine hakim olan atmosferin; iki süper güç arasında gerçekleşebilecek ve tüm dünya nüfusunu yok edebilme potansiyeli taşıyan kitle imha silahlarının kullanılabileceği bir büyük savaştan duyulan korku olduğu öne sürülebilir. Ancak, bu çekinilen ihtimal gerçekleşmemiş ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, soğuk savaş dönemi, iki süper güç arasında doğrudan bir sıcak çatışma yaşanmadan son bulmuştur.

Soğuk savaş sonrası dönem olarak adlandırılabilecek olan yeni dönemin, dünya kamuoyu tarafından ilk anda iyimserlikle karşılandığı kabul edilebilir. Bu kabulün arka planında, liberal demokrasi ve piyasa ekonomisi modeli karşısında alternatif olabilecek herhangi bir ekonomik ve siyasi model kalmadığı düşüncesinin yattığı öne sürülebilir. Demokratikleşmenin ve refah artışının, uluslararası sistemde yer alan ulus devletlerin tamamına yayılabileceğini savunan savlar ileri sürülmüştür. Yeni dönemin ilk başlarında hakim olan olumlu atmosferin simgesinin, yeni dünya düzeni sloganı olduğu öne sürülebilir. İçeriğinin tam olarak belirli olmamasına rağmen, yeni dünya düzeni ile; yeni dönemde tek süper güç olarak kaldığı öne sürülen ABD'nin önderliğinde ve yönlendirmesinde barış ve refahın tesis edilebileceği bir uluslararası sisteme atıf yapıldığı kabul edilebilir.

Ancak, yeni dönemin başlarından itibaren, soğuk savaş sonrası dönemin yeni tehditler ve belirsizlikler içerdiğini savunan görüşler de öne sürülmüştür. Ama, bu görüşlerin uluslararası kamuoyunda yaygın kabul görebilmesinin, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Afrika coğrafyalarında yaşanan kanlı savaşların gözlemlenmesi sonucu gerçekleştiği ileri sürülebilir. Bu gelişmeye paralel olarak, küreselleşme süreci ve bilgi devriminin, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlere, yeni fırsatların yanı sıra yeni risk kaynakları yaratabileceğinin anlaşılması ile; yeni dönemde uluslararası

sistemin giderek karmaşıklaştığı ve belirsizlikler içerdiği savının artan bir kabul gördüğü öne sürülebilir.

Bu çalışma, soğuk savaş sonrası yeni dönemde, uluslararası sistemin bir geçiş aşamasına girdiği ve sistemde yer alan aktörlere yönelik olası tehdit ve sorunların karmaşıklaştığı kabulünden yola çıkılarak gerçekleştirilecektir. Uluslararası sistemdeki değişimin temel sebebi olarak; soğuk savaş sürecinin sona ermesi, küreselleşme süreci ve bu süreçle birbirlerine çarpan etkisi yaptıkları öne sürülebilecek bilgi devrimi olgusu kabul edilecektir. Küreselleşme süreci, günümüzün üzerinde en çok tartışılan konularından biri haline gelmiştir. Dünya üzerindeki tüm coğrafyaların, etkilenme dereceleri farklı olsa bile, belirli ölçülerde küreselleşme sürecini yaşadıkları kabul edilebilir. Artık, yerel sorunların, ulus devletin iç meselesi kapsamında ele alınmasının zorlaştığı öne sürülebilir. Küreselleşme sürecinin etkisiyle, yerel problemler küresel düzeyde etki yaratabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, ulus devletin, sorun çözme yeteneğinin azalmakta olduğu kabul edilebilir. Bu sebeple, ulus devleti merkez alan geleneksel güvenlik anlayışının, günümüz dünyasının koşulları doğrultusunda yeniden kurgulanması gerektiği düşünülebilir.

Bu çalışma kapsamında ileri sürülen temel tez; 21. yüzyılda karşılaşılabilecek sorunların üstesinden gelinebilmesi için yeni bir güvenlik anlayışına ihtiyaç duyulduğudur. Bu tezi destekleyebilmek amacıyla, soğuk savaş dönemi güvenlik ortamı ile soğuk savaş sonrası dönemin güvenlik ortamları incelenecektir. Tez kapsamında, arttığı ve karmaşıklaştığı öne sürülecek olan güvenliğe yönelik yeni tehditleri ve bu tehditlere cevap verilebilmesi amacıyla, geliştirilmesi gerektiği öne sürülecek olan yeni güvenlik anlayışının gerekliliğini savunabilmek amacıyla, asimetrik savaş olgusu incelenecektir. Asimetrik savaş, 1990'lı yıllarda Batılı (özellikle ABD'li) akademisyenler tarafından önemli bir inceleme konusu haline getirmiştir. Asimetrik savaş, Batının üstün askeri gücü karşısında etkisiz kalacak, devlet ve devlet dışı aktörlerin başvurabilecekleri mücadele yöntemi olarak sunulmuştur. Bu kabulden yola çıkarak, asimetrik savaş güçsüz aktörlerin geleneksel olmayan yöntemler kullanarak, güçlü düşmanlarına zarar vermesi ile özdeşleşmiştir.

ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırılarının, asimetrik savaş hakkındaki bu imajı kuvvetlendirdiği öne sürülebilir.

Bu çalışma kapsamında asimetrik savaş olgusu, günümüzün karmaşıklaşan güvenlik ortamının bir sonucu olarak ele alınacaktır. Bu kabulün bir sonucu olarak, asimetrik savaş olgusu, bir aktöre yönelik tehditler baz alınarak incelenmeyecektir. Asimetrik savaş, uluslararası aktörler tarafından belirlenen amaçlara ulaşabilmek için kullanılacak bir genel mücadele stratejisi ve bu stratejiyle uyumlu savaşma anlayışı olarak değerlendirilecektir. Çalışmada asimetrik savaş, bir çatışmanın taraflarından birinin, çatışmada avantajlı konuma geçebilmek için, düşmanın zayıflıklarından faydalanmaya çalışması çerçevesi içinde incelenecektir. Asimetrik savaşa, çıkarları doğrultusunda devlet ve devlet dışı aktörler başvurabilecektir. Çalışma kapsamında asimetrik çatışma ile; savaşan taraflardan en az birinin, mücadelesini asimetrik savaş anlayışı çerçevesinde yürüttüğü çatışmalara atıf yapılacaktır. Çalışmanın ilgili kısmında, taraflar arasında sadece güç eşitsizliğinin gözlemlendiği geleneksel anlamda asimetrik çatışmalar ile geniş kapsamlı asimetrik savaş anlayışı arasındaki farka değinilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, değişen dünya koşulları doğrultusunda güvenlik anlayışında yaşanan değişim incelenmeye çalışılacaktır. Gerçekleştiği düşünülen söz konusu değişim, küreselleşme süreci ve bu sürecin uluslararası sisteme yönelik etkisi incelenerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında güvenlik sorunsalının ne ifade ettiği ortaya konmaya çalışılacak ve yeni dönemde uluslararası sistemde yer alan aktörlere yönelik tehditler belirlenmeye çalışılacaktır. Birinci bölümde varılmak istenen nokta; günümüz güvenlik sorunlarının, uluslararası hale geldiği ve çözümlerinin sadece askeri yöntemlerle yapılamayacağıdır.

İkinci bölümde, öncelikle asimetrik savaş olgusunun savaşla olan ilişkisi incelenecektir. Daha sonra, asimetrik savaş olgusu tanımlanmaya çalışılacaktır. Bu amaçla, asimetrik savaşın dar ve geniş içerikli tanımları yapılacaktır. Asimetrik savaş tanımlandıktan sonra, asimetrik savaşın unsurları ayrı başlıklar altında incelenecektir.

İkinci bölüm kapsamında son olarak, asimetrik savaşta kullanılabilecek yöntemler incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, asimetrik savaşla ilişkili olduğu düşünülen alanlar incelenecektir. Bilgi savaşı, terörizm, düşük yoğunluklu çatışma gibi, her biri kendi başına birer mücadele çeşidi olan alanlarla asimetrik savaş arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu tarz bir yaklaşımın kullanılmasındaki amaç, asimetrik savaşın 21. yüzyılda karşı karşıya kalınabilecek diğer tehdit formlarıyla olan karmaşık ilişkisini gösterebilmektir.

1. Bölüm: Değişen Dünya ve Yeni Güvenlik Anlayışı

1.1 Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Sistem

İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından birinin; uluslararası sistemdeki güç dengesinde yaşanan değişim olduğu öne sürülebilir. Savaş, taraf olan tüm devletler için ağır can ve mal kaybına yol açmıştır. Özellikle, savaş öncesi dönemin Avrupa merkezli büyük güçleri olarak kabul edilebilecek; Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya, uzun süren ve yıpratıcı savaştan ekonomileri ve demografik yapıları zarar görmüş olarak çıkmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak, söz konusu devletlerin uluslararası sistemde oynadıkları merkezi rolü kaybettikleri öne sürülebilir.[1] Savaş sonrası dönemde, uluslararası ilişkilerde belirleyici rol oynayabilecek merkezlerin Avrupa kıtası dışında oluştuğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB), yeni dönemde uluslararası ilişkiler alanında merkezi rol oynayacak aktör konumuna geldikleri kabul edilebilir. Süper güç olarak adlandırılan bu iki ülkenin, uluslararası sistemdeki güç dağılımını belirledikleri öne sürülebilir.[2] Böylelikle, iki kutuplu bir uluslararası sistem ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda, ABD ve SSCB, eksen devletlere karşı aynı saflarda mücadele etmişler ve savaştan galip ayrılmışlardır. Savaş sona ermeden müttefikler, Yalta ve Potsdam konferanslarında bir araya gelerek, savaş sonrası Avrupa'nın siyasi haritasını düzenlemişlerdir. Ancak, Yalta ve Potsdam konferanslarında kararlaştırılan düzenlemelerin uygulanmasında yaşanan sorunların, iki süper güç arasında, soğuk savaş süreciyle sonlanacak gerilimi başlattığı öne sürülebilir.[3] ABD'nin 1947'de, Sovyetler Birliği tarafından tehdit edilen ülkelere destek verilmesini öngören Truman Doktrinini benimsemesinin, tarafların birbirlerini artık müttefik olarak

---

[1] Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü**, 8. bs., Çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 426.
[2] Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991: Aşırılıklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayıncılık, t.y., s. 278.
[3] Len Scott, "İnternational History 1945-1990," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 76.

görmediklerinin işareti olarak kabul edilebilir. Bu noktadan yola çıkarak, 2. dünya savaşında müttefik olan taraflar arasındaki ilişkinin, düşmanlığa doğru evrimleştiği söylenebilir. Ancak taraflar arasındaki ilk büyük gerilimin, 1948'de başlayan ve 1949'da sona eren Berlin Kuşatması sırasında yaşandığı ileri sürülebilir.[4] Bu olayı izleyen dönemde, tarafların karşıt pozisyonları belirginleşmiş ve tüm dünyayı etkileyecek olan ABD – SSCB rekabeti ortaya çıkmıştır.

Soğuk savaş döneminin iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerin, süreç içersinde yumuşama dönemleri yaşansa dahi, genel olarak çatışmalı bir seyir izlediği kabul edilebilir. Taraflar arasındaki ilişkinin hakim özelliğinin; karşılıklı güç kazanma yarışı ve çatışma olduğu öne sürülebilir.[5] Öyle ki, güç mücadelesinin kapsamının siyasi, askeri, ekonomik alanlar başta olmak üzere, gündelik hayatın tüm yönlerini kapsayacak bir yoğunluğa eriştiği söylenebilir. Ancak, tarafların aralarındaki rekabetin tüm şiddetine rağmen, birbirleriyle sıcak bir çatışmaya girmekten kesinlikle kaçındıkları ileri sürülebilir.[6] Bu sebeple, 2. dünya savaşı sonrası başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar süren dönem Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmıştır.

ABD ve SSCB arasındaki rekabetin, soğuk savaş sonrası uluslararası sistemin biçimlenmesinde belirleyici faktörlerden biri olduğu kabul edilebilir. Çünkü, söz konusu rekabet, yalnız iki tarafın karşılıklı ilişkileri ile sınırlı kalmamış ve uluslararası sistemdeki diğer aktörleri de etkilemiştir.[7] İki süper güç, dünya üzerindeki diğer devletlerle ittifaklar oluşturmaya çalışmıştır. Askeri temelli ittifaklar olan; ABD önderliğinde NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) ve Sovyetler Birliği önderliğinde Varşova Paktı oluşturulmuştur. Bu iki ittifakın soğuk savaşın simgesi haline geldiği kabul edilebilir. Ancak, tarafların müttefik edinme gayretleri askeri ittifaklar ile sınırlı değildir. Özellikle, Üçüncü Dünya devletlerinin müttefik olarak kazanılamasalar bile, karşı tarafla işbirliğinin engellenmesinin, taraflar için

---

[4] A.e., s. 76-77.
[5] Haluk Ülman, "Dünya Nereye Gidiyor," **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, 3. bs., Ed. Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1994, s. 31.
[6] Hobsbawm, a.g.e., s. 280.
[7] Scott, a.g.e., s. 76.

büyük önem taşıdığı öne sürülebilir.[8] Dolayısıyla, ABD ve Rusya arasında küresel boyutta bir rekabetin yaşandığı bir dünyada, üçüncül devletlerin bağımsız hareket edebilmelerinin kolay olmadığı söylenebilir. Sonuç olarak, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlerin ABD ve Sovyetler Birliği rekabeti ekseninde dış politika oluşturdukları öne sürülebilir.[9]

Soğuk savaş dönemi uluslararası ilişkiler ortamının bir diğer özelliğinin, ideolojinin ön plana çıkması olduğu öne sürülebilir. ABD siyasi sistem olarak demokrasiyi ve ekonomik model olarak kapitalizmi, buna karşılık, Sovyetler Birliği komünizm ve devletçi ekonomik modeli benimsemişlerdir. Soğuk savaşın altyapısını tarafların kendi ekonomik ve siyasi sistemlerini, diğer devletlere empoze etmek istemelerinin oluşturduğu öne sürülmüştür.[10] Bu sebeple, ideolojik rekabetin soğuk savaşın önemli bir unsuru olduğu kabul edilebilir. Ancak ideolojik farklılığın, taraflar açısından mevcut uluslararası düzeni sürdürmek amacıyla geri plana itilebildiğine dikkat çeken görüşler de ileri sürülmüştür.[11]

Uluslararası şistem içinde yer alan aktörler arasındaki güç dağılımı incelendiğinde, soğuk savaş döneminde iki kutuplu bir sistemin varlığı gözlemlenmektedir. Dönemin süper güçleri olan ABD ve SSCB kutupları oluşturmuştur. Ancak iki kutuplu sistemin, tüm dönem süresince aynı biçimde kalmadığı öne sürülebilir. Uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, katı iki kutuplu sistemin görünümünde değişimler gözlemlenmiştir.[12] Değişimin bir sebebinin güç dengesinde yaşanan değişim olduğu kabul edilebilir. Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Fransa ve Almanya, uluslararası sistemde giderek artan bir rol oynamaya başlamışlardır. Bu durum, mevcut kutuplar içinde ki hiyerarşik yapının gevşemesine sebep olmuştur. Bu gelişmenin yanı sıra, her iki bloğa mensup olmak istemeyen devletler, bir araya gelerek Bağlantısızlar Hareketini oluşturmuşlardır.

---

[8] Kennedy, a.g.e., s. 461-462.
[9] Ülman, a.g.e., s. 33.
[10] Kemal Girgin, Işık Biren, **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, 2.bs., İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2002, s. 28.
[11] John Lewis Gaddis, "The Long Peace," **The Cold War and After: Prospects for Peace**, Ed. Sean M. Lynn – Jones, The MIT Press, 1992, s. 29-30.
[12] Ülman, a.g.e., s. 32.

Üçüncü Dünya olarak adlandırılabilecek devletlerden oluşan Bağlantısızlar Hareketinin, mevcut iki bloktan bağımsız olmayı amaçladığı öne sürülebilir.[13] Ancak, Bağlantısızlar Hareketinin hedeflenen amaca ulaşamadığı kabul edilebilir. Sonuç olarak, uluslararası sistemde yaşanan tüm gelişmelere rağmen, soğuk savaş döneminde iki kutuplu sistemin varlığını sürdürdüğü kabul edilebilir.[14]

Ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılan soğuk savaş dönemi uluslararası ilişkiler ortamında, güvenlik sorunları ön planda tutulmuştur. İki süper güç arasındaki rekabetin, bu durumun oluşmasında önemli rol oynadığı öne sürülebilir. Soğuk savaş döneminde güvenlik sorunlarının, ulus devlet merkezli değerlendirildiği ileri sürülebilir. Ulusal güvenlik kapsamına giren konuların, ulusal güvenliği etkileyebilecek temel çıkarları içerdiği öne sürülebilecek yüksek politika anlayışı çerçevesinde belirlendiği öne sürülebilir.[15] Bu anlayışın bir sonucu olarak, güvenlik üzerine yapılan değerlendirmelerde, iç kamuoyunun beklentilerinden ziyade, söz konusu devletin dış politika stratejilerinin belirleyici rol oynadığı öne sürülebilir. Bu kavrayış doğrultusunda, güvenlik sorunlarının merkezine, devletin egemenliğinin korunması ile devlet ve vatandaşların fiziksel güvenliğinin sağlanmasının oturtulduğu kabul edilebilir.

Soğuk savaş sürecinde, taraflar arasında büyük bir gerilim varolmasına rağmen, her iki tarafta birbirleri ile doğrudan sıcak savaşa girmekten kaçınmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği askeri güçleri, Berlin sorunu (1961) ve Küba krizi (1962) sırasında karşı karşıya kalmış olsalar da, iki büyük güç arasında soğuk savaş süresince sıcak çatışma yaşanmamıştır. Tarafların birbirleriyle doğrudan savaşmaktan kaçınmalarında, sahip oldukları askeri kapasitenin belirleyici rol oynadığı öne sürülebilir. Her iki devlet, müttefiklerinin de katılımıyla büyük ve imha kabiliyeti yüksek askeri güce sahip olmuşlardır. Ancak, askeri kapasite unsurları içinde, taraflar arası doğrudan savaşmayı engelleyici en önemli unsurun; kitle imha

---

[13] Kennedy, a.g.e., s. 466.
[14] Ülman, a.g.e., s. 33.
[15] Theodore H. Moran, "İnternational Economics and National Security," **Foreign Affairs**, Cilt: 69, No: 5, Winter 1990-1991, s. 90.

silahları özelliklede nükleer silahlar olduğu söylenebilir.[16] Nükleer silah geliştirmek amacıyla ilk çalışmalar 2. dünya savaşı öncesinde başlamış ve savaş sırasında tamamlanmıştır. Tarihteki ilk ve tek nükleer saldırı, ABD tarafından Japon kentleri Hiroşima ve Nagasaki'ye karşı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sonucu, nükleer silahların büyük yıkım gücü açıkça anlaşılmıştır. Taraflar arasında yaşanan hızlı silahlanma yarışı sürecinde, kitle imha silahlarının imha yetenekleri, etki alanları ve hedefe gönderme metotları sürekli olarak geliştirilmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği, karşılıklı olarak birbirlerini ve dünya üzerindeki tüm canlı nüfusunu yok edebilecek derecede kitle imha silahına sahip olmuştur. Böylelikle, dehşet dengesi olarak adlandırılan, tarafların birbirlerini karşılıklı yok edebilme yeteneğine dayanan denge hali oluşmuştur.[17]

Teknolojik gelişmeye bağlı olarak istihbarat alanında kazanılan yeni yetenekler, tarafların birbirlerine sürpriz saldırı yapabilme ihtimalini azalmıştır.[18] Planlı bir savaşın her iki taraf için, ağır maddi ve manevi zarar veya top yekün imha ile sonuçlanabileceği anlaşılmıştır. Taraflar arasında doğrudan çatışmayı engelleyici bir diğer unsurun ise; konvansiyonel silahlarla gerçekleşecek sınırlı bir savaşın bile, top yekün nükleer savaşa dönüşebileceğine yönelik ortak algılama olduğu söylenebilir.[19]

ABD ve Sovyetler Birliği arasında sıcak çatışma yaşanmamasına rağmen, soğuk savaş döneminde çok sayıda bölgesel çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmalara taraf olan bölgesel aktörlerin, çoğunlukla rakip bloklar ile yakın ilişkide bulunduğu öne sürülebilir. ABD ve SSCB bu çatışmaları kışkırtmış, desteklemiş veya yönlendirmişlerdir.[20] ABD'nin Vietnam'a ve SSCB'nin Afganistan'a karşı gerçekleştirdikleri müdahalelerde olduğu gibi, büyük güçlerin bölgesel aktörlerle doğrudan çatışmaya girdiği durumlar da olmuştur. İsrail ve Arap devletleri arasındaki savaşlar ise, iki süper gücün doğrudan savaşmadığı ancak savaşan güçlere destek

[16] Gaddis, a.g.e., s. 22-25.
[17] Girgin, Biren, a.g.e., s. 53.
[18] Gaddis, a.g.e., s. 25.
[19] Kennedy, a.g.e., s. 461.
[20] Girgin, Biren, a.g.e., s. 28.

verdiği ve yönlendirdiği vakalar olmuştur. Ancak, kitle imha silahlarının da kullanılabileceği bir büyük savaşa dönüşebilme endişesiyle, her iki süper gücün de, bölgesel güçlerin çatışmalarını kontrol altında tuttukları öne sürülebilir.[21]

Güvenliğin, bir yüksek politika unsuru olarak, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki stratejik mücadele ekseninde belirlenmesinin, soğuk savaş sürecince yerel problemlerin üstünün örtülmesine yol açtığı düşünülebilir. Soğuk savaş atmosferi içinde, istikrarlı görünen bazı coğrafyaların aslında, sürekli varolan sorunlara sahip oldukları söylenebilir. Sovyetler Birliği kontrolü altında bulunan Doğu Avrupa coğrafyasındaki devletlerde varolan etnik sorunların, Sovyet varlığı sonucu dizginlendiği öne sürülebilir.[22] Ancak, soğuk savaş döneminde üstü örtülen etnik problemler, soğuk savaşın sona ermesiyle, çözülmesi güç sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Eski Sovyetler Birliği ve Yugoslavya coğrafyalarında günümüzde hala devam eden çatışmalar, bu konuya uygun örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda, geçmişten kalma sorunların, soğuk savaş döneminde bloklar arasındaki rekabet yüzünden daha da karmaşık hale geldiği coğrafyaların bulunduğu ileri sürülebilir. Ortadoğu bölgesi ve sömürgecilikten yeni kurtulmuş çok sayıda devletin olduğu Afrika kıtası, bu konuya uygun örneklerdir. Sonuç olarak, soğuk savaş iki süper güç arasında sıcak bir savaş yaşanmadan sona ermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak, uluslararası sistemin, yeni bir denge hali kazanıncaya kadar, bir geçiş aşamasında bulunduğu söylenebilir.

1.2 Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Özellikleri

1989 yılı soğuk savaş döneminin sona ermesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. SSCB güdümündeki Doğu Avrupa devletlerinde, varolan yönetimlere karşı devrim niteliğinde halk hareketleri yaşanmıştır. Bu gelişmelerin, Doğu–Batı ilişkilerinde yeni bir dönemi işaret ettiği söylenebilir. Ancak, yeni bir döneme doğru yol alındığını gösteren asıl gelişmenin; ayrı devletler durumundaki iki Alman devletinin birleşmesi olduğu söylenebilir. İkinci dünya savaşı sonrası Doğu ve Batı

[21] Gaddis, a.g.e., s. 24.
[22] Joseph S. Nye Jr., "What New World Order," **Foreign Affairs**, Cilt: 71, No: 2, Spring 1992, s. 84.

Almanya olarak iki ayrı devlete bölünen Almanya'nın, aynı zamanda Avrupa'nın NATO ve Varşova Paktları arasında bölünmüşlüğünün simgesi olduğu kabul edilebilir.[23] Bu sebeple, iki Alman devletinin 1989 yılında birleşmesinin, Avrupa kıtasının tekrar birleşmesi ve soğuk savaşın sona ermesi olarak algılandığı ileri sürülebilir. Aslında, Almanya'nın tekrar tek bir devlet olarak uluslararası sisteme entegrasyonun, Varşova Paktı'nın lider ülkesi olan SSCB'de süre gelen bir değişim sürecinin sonucu olduğu söylenebilir. Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişimin arka planında; ülkenin Batı'ya karşı olan rekabet gücünü yitirdiğinin ve varlığını devam ettirebilmek için reforma gidilmesi gerektiğinin, üst düzey Sovyet yetkililerince kabulünün yattığı ileri sürülebilir.[24] SSCB devlet başkanı Mikhail Gorbachev önderliğinde, ülke yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. Ancak, yeniden yapılandırma projesi, SSCB'nin 1991'de varlığını lav etmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durumun, sadece Varşova Paktı bünyesindeki devletler için değil, tüm uluslararası sistem açısından bir dönüm noktası olduğu ileri sürülebilir. SSCB'nin tarih olması ile beraber, yaklaşık kırk yıl boyunca devam eden soğuk savaş dönemi sona ermiştir.

Uluslararası sistemin, soğuk savaşın sona ermesi ile beraber, yeni bir döneme girdiği ileri sürülebilir. Değişimin temel sebebinin; SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın ortadan kalkması sonucu, uluslararası sistemdeki güç dengesinde görülen değişim olduğu ifade edilebilir. Girildiği düşünülen yeni dönemde, uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistemin nasıl bir görünüm arz edeceği, sosyal bilimciler özellikle de; uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler için yoğun bir inceleme alanı olmuştur. Yeni dönemin olası özellikleri; bir büyük sıcak savaş tehlikesi olup olmadığı, devletlerarası ilişkilerin mahiyeti, Birleşmiş Milletlerin geleceği ve uluslararası sistemde rol oynayabilecek aktör tipleri gibi çeşitli konularda, çalışmalar yapılmıştır. Uluslararası sistemin gelecekte alacağı görünüm hakkında, başlıca iki farklı görüşün ileri sürüldüğü söylenebilir.

---

[23] Ülman, a.g.e., s. 31.

[24] Zbigniew Brzezinski, **Büyük Çöküş**, 5. bs., Çev. Gül Keskil, Gülsev Paksan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s. 64.

Soğuk savaş sonrası dönemin başlarında, daha iyi bir dünyanın mümkün olabileceği beklentisinin hakim olduğu ileri sürülebilir. İyimser olarak nitelendirilebilecek bu yaklaşımın temelini; uluslararası sistemin yeni bir döneme girdiği ve uluslararası kurumların tesis edilerek, büyük güçlerinde yardımıyla, küresel düzeyde barış ve güvenliğin sağlanabileceğinin kabulünün oluşturduğu söylenebilir.[25] Küresel düzeyde bir üst otoritenin kurulması fikrinin, bu yaklaşımın bir diğer unsuru olduğu kabul edilebilir. Ancak, uluslararası sistemin geleceğini olumlu olarak gören tüm araştırmacıların, konuya aynı çerçeveden bakmadığı öne sürülebilir. Örneğin; soğuk savaş sonrası dönemin başlarında, Francis Fukuyama'nın büyük ilgi uyandıran Tarihin Sonu mu? isimli çalışması, kesin bir şekilde ideolojik rekabetin sona erdiğini savunmuştur. Fukuyama'ya göre; dünya tarihi sona ermemekle beraber, ideolojik evrim son noktaya ulaşmıştır.[26] Çünkü, soğuk savaş sürecinde iki karşıt ideolojinin rekabeti yaşanmıştır ve liberal demokrasi bu rekabetten kazançlı çıkmıştır. Yazara göre; liberal demokrasiye alternatif bir ideoloji kalmadığı için, liberal demokratik modelin evrenselleştiği kabul edilebilir.[27] Ancak, Fukuyama'nın tezi yoğun tartışma ve eleştirilere hedef olmuştur. Teze yönelik önemli eleştirilerden biri; uluslararası sistemin farklı kültürlere mensup halklardan oluştuğu ve bu sebeple, modernleşmenin evrensel bir medeniyete zorunlu bir gidiş olmadığıdır.[28]

Soğuk savaş sonrası dönemi ifade etmek için kullanılan bir diğer tanım; Yeni Dünya Düzeni kavramıdır. Yeni dünya düzeni ile nasıl bir uluslararası sisteme vurgu yapıldığı tam olarak belli olmadığı öne sürülebilir. Ancak, değinilen iyimser görüşler kapsamında, küresel barış ve güvenliğin tesis edilebileceği ve ekonomik refahın sağlanabileceği bir uluslararası sisteme işaret edildiği kabul edilebilir. Ancak, Yeni Dünya Düzeni düşüncesini farklılaştıran unsurun; ABD'nin uluslararası sistemdeki

---

[25] Anne – Marie Slaughter, "The Real New World Order," **Globalization and The Challenges of a New Centrury**, Ed. Patrick Q'meara, Howard D. Mehlinger, Matthew Krain, İndiana, İndiana University Press, 2000, s. 112.
[26] Francis Fukuyama, "Tarihin Sonu mu?," **Tarihin Sonu mu?**, 3. bs., Haz. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, Ankara, Vadi Yayınları, 2002, s. 23.
[27] A. e., s. 22-23.
[28] John Gray, "Global Utopias and Clashing Civilizations: Misunderstanding the Present," **İnternational Affairs**, No: 74, 1998, s. 150.

tek süper güç olarak, dünyanın polisliği veya sosyal işçiliği rolünü üstlenmeye çalışması olduğu öne sürülebilir.[29] Bu düşünceye göre; tek süper güç olan ABD, bir anlamda, yeni kurulacak olan dünya sisteminin de hamiliğini üstlenecektir. Ancak, bu düşünce karşı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Eleştirilerin bir kısmı; ABD'nin uluslararası sistemde oynayacağı rol ile ilgilidir. ABD, uluslararası sistemde hegamon bir güç olarak düzenlemeler yapabilse bile, ikincil güçler, ABD'nin gücünü dengelemek için çalışacaklardır.[30] Bu durum, uzun vadede hem ABD hem de uluslararası sistem için zararlı olabilecektir. Yeni dünya düzeni söylemine yönelik bir diğer eleştiri ise, bizzat sistemdeki güç dengesinin dağılımıyla ilgilidir. Buna göre; soğuk savaş sonrası dönemin içerdiği sorunlar, tek bir devletin çözemeyeceği kadar karmaşıktır.[31] Bu noktadan yola çıkarak, daha iyi bir dünyayı oluşturmak için kurulacak üst yapının, Birleşmiş Milletler çatısı altında olması gerektiğini savunan görüşler ileri sürülmüştür.

Soğuk savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemin nasıl bir görünüm kazanacağı konusunda sadece olumlu kapsamda görüşler ileri sürülmemiştir. Uluslararası sistemin geleceğine yönelik bir diğer yaklaşım; aslında uluslararası sistemin kontrol dışı bir geçiş aşamasında olduğudur.[32] Bu yaklaşıma göre; uluslararası sistemin tek bir devlet veya kurum tarafından, kolaylıkla yönlendirilebilmesi mümkün değildir. Bu konuda en dikkat çeken çalışmalardan birinin; J. Rosenau'ya ait olduğu öne sürülebilir. Rosenau'nun temel tezinin; uluslararası sistemin daha önce görülmemiş bir türbülans içinde bulunduğu ve gelecekte alacağı görünümün tahmin edilebilmesinin zor olduğu söylenebilir. Yazara göre; uluslararası sistemin parametreleri daha önce hiç olmadığı bir şekilde radikal değişimler göstermektedir.[33] Değişimler sistemin tüm düzeylerinde etkili olmakta ve daha iyiye bir gidiş olduğunu iddia etmeyi olanaksız kılmaktadır. Yazara göre;

---

[29] Ted Galen Carpenter, "The New World Disorder," **Foreign Policy**, No: 85, Winter 1991-1992, s. 24.
[30] A. e., s. 27.
[31] Ülman, a.g.e., s. 43.
[32] Alvin Z. Rubinstein, "New World order or Hollow Victory," **Foreign Affairs**, Cilt: 74, No: 4, Fall 1991, s. 54.
[33] James N. Rosenau, **Turbulance in World Politics: A Theory of Change and Continuity**, Princeton, Princeton University Press, 1990, s. 9-10.

sistemde hem makro düzeyde; gücün yeniden dağılımı hem de mikro düzeyde; bireyler açısından bir yetenek devrimi ve birey devlet ilişkisinin değişimi olarak ifade edilebilecek gelişmeler yaşanmaktadır.[34] Makro ve mikro düzeylerdeki değişimin birbirleriyle kesişmesi sonucu türbülans tüm uluslararası sistemi etkiler hale gelmektedir. Rosenau, sistemin geleceği ile ilgili belirsizliğe işaret ederken, aynı zamanda uluslararası sistemin yapısında gözlenen değişime ve bu değişim sonucu oluşan yeni sorunlara dikkat çekmektedir. Yazar, yeni dönemin getirdiği ihtiyaçların, endüstriyel çağın kural ve düzenlemeleri ile karşılanamayacağına dikkat çekmiştir.[35] Soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan çok sayıdaki çatışma, istikrar ve refahın sağlanmasının göründüğü kadar kolay olmadığı savını güçlendirmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesindeki çalışmalarda artan bir şekilde, yeni dönemin içerdiği belirsizliklere ve zorluklara dikkat çekilmiştir.

Soğuk savaşın sona ermesi uluslararası sistemdeki aktörler açısından farklı sonuçlar doğurmuştur. Teorik olarak bağımsız olmakla beraber, aslen Sovyetler Birliği kontrolü altındaki Varşova Paktı üyesi devletler, fiilen bağımsız olarak uluslararası sistemde yerlerini almıştır. Bu ülkeler, içine düştükleri kargaşa halinden kurtulabilmek amacıyla hızla reform çalışmasına yönelmek zorunda kalmışlardır. İktisadi ve siyasal sistemin yapısıyla ilgili sorunların yanı sıra, kimlik farklılıklarından kaynaklanan gerilimler sebebiyle parçalanmalar yaşanabilmiştir. Eski Çekoslovakya, barışçıl bir biçimde iki ayrı devlete ayrılabilmiştir. Ancak, eski Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanması, uzun süren ve büyük can ve mal kayıplarına yol açan çatışmaların yaşanması ile sonuçlanmıştır. Yeni dönem, soğuk savaştan galip çıkan NATO ittifakı içindeki devletlerin politikalarında da değişimlere sebep olmuştur. Ortak düşmanın ortadan kalkmasının, ittifak üyelerinin birbirlerinden daha bağımsız iç ve dış politika belirlemesine olanak sağladığı öne sürülebilir. Bir güvenlik teşkilatı olan NATO'nun yeni koşullar doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmuştur.[36]

---

[34] A.e., s. 10-11.
[35] A.e., s. 20.
[36] Nicolas K. Laos, "İnternational Security in the Post-Cold War Era," **Perceptions**, Cilt: 4, No: 4, December 1999-February 2000, s. 71-72.

Üçüncü dünya ülkelerinin, soğuk savaşın sona ermesinden iki yönlü etkilendikleri ileri sürülebilir. Dünya siyasetinin iki süper güç arasındaki rekabet ekseninde belirlenmesinin sona ermesi, üçüncü dünya ülkelerinin daha bağımsız politikalar izlemesine olanak sağlamıştır. Yeni dönemde, bölgesel güçlerin daha fazla önem kazandığı ve hareket imkanına kavuştuğu öne sürülebilir. Ancak rekabetin sona ermesinin, aynı zamanda bu ülkelerin, ABD ve SSCB arasındaki rekabetten yararlanarak kazanç elde etmeleri yolunu kapattığı öne sürülmüştür.[37]

Uluslararası sistem içinde ki rolünde değişim yaşanması beklenen bir diğer aktör ise; Birleşmiş Milletlerdir. Örgüt, soğuk savaş sürecinde, ABD ve SSCB arasındaki mücadelenin yoğun olarak yaşandığı bir zemin olmuştur. Ancak, SSCB'nin tarihe karışmasıyla beraber, varolan koşullarda bir değişim yaşanmıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ile, BM'nin yeni dönemde uluslararası sistemde daha aktif ve bağımsız bir rol oynaması gündeme gelmiştir. BM kararları doğrultusunda gerçekleştirilen Birinci Körfez Savaşı'nın, organizasyonun inandırıcılığı ve caydırıcılığını arttırdığı öne sürülmüştür.[38] Ancak, BM'nin uluslararası sistemdeki etkinliğinin artmasının, konunun tüm taraflarınca kabul edildiğini söylemek doğru olmayacaktır. ABD'nin 2003'de gerçekleşen Irak'a müdahale sürecinde görüldüğü üzere, BM çerçevesi dışında hareket etme tercih edilebilmektedir. Örgütün kurumsal kimliğinin bu tarz çabalardan zarar gördüğü söylenebilir. Sonuç itibariyle; BM'nin bir üst yönetici kurum haline gelmesinin veya etkinliğini yitirmesinin kolay gerçekleşebilecek bir süreç olmadığı söylenebilir. Çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi devlet dışı aktörlerin, yeni dönemde uluslararası sistemde daha rahat hareket etme imkanı bulacakları kabul edilebilir. Sonuç olarak, soğuk savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemde yer alan devlet ve devlet dışı aktör sayısında bir artış olduğu söylenebilir. Aktör sayısındaki artışın, yeni dönemde güvenlik sorunlarının karmaşıklaşmasının sebeplerinden biri olduğu kabul edilebilir.

---

[37] Theodore C. Sorensen, "Rethinking National Security," **Foreign Affairs**, Cilt: 69, No: 3, Spring 1990, s. 13.

[38] Bruce Russett, James S. Sutterlin, "The U.N. in a New World Order," **Foreign Affairs**, Cilt: 70, No: 2, Spring 1991, s. 82.

Soğuk savaşın sona ermesiyle beraber, büyük güçler arasında bir büyük savaş tehlikesinin azaldığı öne sürülmüştür.[39] ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabetin sona ermesi, bu tehlikenin azalmasında önemli rol oynamıştır. Üstelik, uluslararası sistemde ki büyük güçler, kitle imha silahları kapasitelerini korumaktadır. Bir diğer ifadeyle, dehşet dengesinin hala geçerliliğini koruduğu öne sürülebilir. Ancak, yeni dönemde bölgesel çatışmalar yaşanması ihtimalinin yoğun olduğu öne sürülebilir.[40] Soğuk savaş atmosferinde, bölgesel güçler arasındaki çatışmalar, bloklar arası bir savaşa dönebileceği endişesiyle engellenmiştir. Yeni dönemde ise, bu ihtimal ortadan kalktığı için, bölgesel güçler arasındaki sorunların sıcak savaşa dönüşebilme olasılığı artmaktadır.

Soğuk savaş sonrası dönem incelenirken, açıklanması gereken bir önemli konu da; uluslararası sistemde gözlenen iki hakim eğilimdir. Yeni dönemde, uluslararası sistemde bütünleşme ve ayrışma eğilimleri bir arada görülmektedir. Bütünleşme eğilimlerinin gözlemlendiği bir alan, bölgesel entegrasyon hareketleridir. Ancak, bütünleşme eğiliminin asıl olarak küreselleşme süreciyle kendini gösterdiği söylenebilir. Sınırların ortadan kalktığı ve küresel sorunlara ortak çözümler üretildiği bir dünyaya yönelik vurgular yoğun olarak yapılmaktadır. Ancak, aynı zamanda uluslararası sistemde ayrışma eğilimleri de gözlemlenmektedir. Etnik ve dini kimliklerin korunması, yeni dönemde önemli bir çatışma konusu olmaktadır. Bu sebeple, günümüz güvenlik sorunlarının anlaşılabilmesi için, küreselleşme süreci ve uluslararası sisteme etkilerinin incelenmesi önem kazanmaktadır.

1.3 Küreselleşme Süreci

Günümüzde, uluslararası ilişkiler alanında gözlemlenen değişimleri açıklamada kullanılan anahtar kavramın küreselleşme olduğu öne sürülebilir.

---

[39] Michael T. Clare, "The Era of Multiplying Schisms: World Security in the Twenty-First Century," **World Security: Challenges for a New Century**, Ed. Michael T. Clare, Yogesh Chandrani, NewYork, St. Martin's Press, 1998, s. 60.

[40] Edward A. Kolodziej, I. William Zartman, "İntroduction: Coping With Conflict A Global Approach," **Coping With Conflict After the Cold War**, Ed. Edward A. Kolodziej, Roger E. Kanet, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996, s. 4-7.

Küreselleşmenin, gerek uluslararası sistemde yer alan devletlerin birbirleriyle ilişkilerini açıklamada, gerekse devletlerin iç yapılarında yaşanan gelişmeleri incelemede, araştırmacılar için bir başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Üstelik, kavramın kullanımı akademik alanın dışına taşarak, günlük yaşama girmektedir. Öyle ki, toplumun farklı kesimlerinden bireyler, günümüz dünyasının sorunlarını açıklamada, küreselleşmeye atıf yapabilmektedir.

Küreselleşme, günümüzde hala devam etmekte olan bir süreç olarak kabul edilebilir. Üstelik, küreselleşme toplum hayatının tek bir alanı ile değil, tüm alanları ile ilişkili bir süreçtir.[41] Küreselleşme sadece artan ekonomik ilişkilerle sınırlı değildir. Aynı zamanda, çevre, siyasal–toplumsal, askeri alanlarda da gözlemlenmektedir. Bu sebeple, kavramın doğru bir tanımını yapmanın ve mahiyetini incelemenin kolay olmadığı kabul edilebilir. Küreselleşme sürecini açıklamak amacıyla yapılan bir çalışmanın; sürecin iktisadi ve siyasal–toplumsal boyutlarını ve oluşmakta olduğu öne sürülen bilgi toplumu ile olan etkileşimi gibi farklı yönlerini içermesi gerektiği söylenebilir. Ancak, kavramın kapsadığı konuların genişliğine rağmen, küreselleşme ile dünya ölçeğinde bir bütünleşme trendine atıf yapıldığı ileri sürülebilir. Ancak, küreselleşme sürecini inceleyen tüm araştırmacıların aynı görüşte olmadığına dikkat edilmelidir. Küreselleşmenin, ABD'ye karşı düzenlenen 11 Eylül saldırıları öncesinde etkisini yitirmeye başladığı ve 11 Eylül saldırıları sonrasında küreselleşme sürecinin kesintiye uğradığı öne sürülmüştür.[42] Soğuk savaş sonrası dönemde yaşanılan ekonomik krizlerin ve 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele amacıyla, insan, mal ve sermaye dolaşımına getirilen kısıtlamaların, küreselleşmenin kesintiye uğradığı savlarını destekler nitelikte olduğu düşünülebilir.*

Küreselleşme;[43]

---

[41] Joseph S. Nye Jr, Robert O. Keohane, "İntroduction," **Governance in a Globalizing World**, Ed. Joseph S. Nye Jr, John D. Donahue, Washington, D.C., Brookings Institution Press, 2000, s. 3-6.
[42] Harvey Sicherman, "Jeopolitiğin Yeniden Doğuşu," **Avrasya Dosyası**, Jeopolitik Özel, Cilt: 8, No: 4, Kış 2002, s. 104.
* Ancak, bu çalışma kapsamında küreselleşme süreci, uluslararası sisteme yönelik etkileri hala devam eden bir olgu olarak ele alınacaktır.
[43] Girgin, Birey, a.g.e. s. 81.

> "... dünyamızın (yerküre = globe) artık adeta bir tek ülke imiş gibi düşünülmesi, mevcut sınırların ve devlet kısıtlamalarının yokmuş gibi kabul edilmesi, her türlü ekonomik ve sosyal temasların engel tanımadan ve serbestçe yürütülmesi ve geliştirilmesi felsefesi ve uygulaması olgusu...."

olarak tanımlanabilir. Tanımdan da görülebileceği üzere, küreselleşme kavramı ile dünya adeta tek bir devlet gibi algılanmaktadır. Bu noktadan yola çıkarak, mevcut devlet yapılarının ve ulusal sınırların, küreselleşme süreci önünde adeta bir engel teşkil ettiği düşünülebilir. Küreselleşme ile uluslararası sorunların devletler üstü bir şekilde çözümünün amaçlandığı bir uluslararası sisteme atıf yapıldığı ileri sürülebilir. Görüleceği üzere küreselleşme ile; bütün bir uluslararası sisteme etki eden bir değişim ve entegrasyon sürecine işaret edildiği anlaşılmaktadır.

Küreselleşme sürecinin, dünya üzerindeki farklı coğrafyaların karşılıklı bağımlılığını ve daha önce birbirlerinden bağımsız gibi görünen sorunların, ilişkisini arttırdığı öne sürülebilir.[44] Yoğunlaşan ve karmaşıklaşan ilişkiler ağıyla bağlantılı olarak, eskiden yerel olarak değerlendirilen ve çözüm aranan sorunlar, artık dünya ölçeğinde etkilere neden olmaktadır. Bu yüzden, uluslararası sistemde rol oynayan aktörlerin otonomilerinin zayıfladığı düşünülebilir. Üstelik, tüm aktörlerin birbirleriyle bağlantılı olabildiği bir dünyada, yerel sorunları geleneksel ulus devlet sınırları ve imkanlarıyla çözebilmek giderek zorlaşmaktadır. Yoğun ilişkiler ağı içersinde yerel sorunlar, küresel sorunlar haline gelebilmektedir. Günümüzde uluslararası sisteme etki eden, ekonomik gelişme, çevre, insan hakları gibi sorunların, tek bir devlet veya sektörün inisiyatifiyle çözülemeyeceği savunulmaktadır.[45] Bu konuda en bilinen örneklerden bir tanesi; uluslararası terörizm olgusudur. Belirli bir yerel coğrafyaya yönelik talepler içerse bile, terörist gruplar günümüzde, dünyanın farklı alanlarında örgütlenebilmektedir. Bu sebeple, terörist gruplara karşı mücadelenin tek bir devletin gücünü aştığı öne sürülebilmektedir. Bu sebeple, uluslararası sorunların devletler üstü bir yapı içersinde ele alınması ve bu

---

[44] Üner Kırdar, "New Global Perspectives At The Turn Of The Century," **Perceptions,** Vol: 3 No: 3, Semptember – November 1998, s. 8.
[45] A.e.,

sorunların çözümüne yönelik yerel kısıtlamaların aşılması giderek artan bir biçimde savunulmaktadır. Küreselleşmenin diğer bir boyutu da, mevcut devletlerin izin ve yönlendirmesine bağlı kalmaksızın, toplumlararası doğrudan ilişkiler kurulabilmesidir.

Küreselleşme, soğuk savaş sonrası dönemin bir ürünü değildir. Uluslararası sisteme hakim olan iki kutuplu yapının sona ermesi sayesinde, küreselleşmenin daha kolay işleyebildiği öne sürülebilir. Ancak, diğer büyük toplumsal dönüşümler gibi, küreselleşme de tarihsel bir arka plana sahiptir. Küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların bir kısmında, küreselleşmenin, tarihsel arka planı olan bir süreç olduğuna dikkat çekilmektedir.[46] Bu tarz bir yaklaşımın kabul edildiği önemli bir çalışma; Thomas Freedman'nın Lexus ve Olive Tree: Understanding Globalization isimli kitabıdır. Freedman, günümüz küreselleşmesinin, aslında 19. yüzyılın ortalarından 1920'lerin sonuna kadar devam eden ilk küreselleşme sürecinin devamı olduğunu öne sürmektedir.[47] Yazara göre; 19 yüzyılda ulaşım alanındaki büyük maliyet düşüşü sonucu, ilk küreselleşme sürecinin işlemesi olanaklı hale gelmiştir. Ancak bu süreç, Birinci Dünya Savaşı, SSCB'nin kurulması ve ABD'de büyük bunalımın yaşanması ile kesintiye uğramıştır.[48] Ancak soğuk savaş döneminde, daha önce görülmemiş ölçüde gelişen iletişim teknolojileri sayesinde, ikinci küreselleşme sürecinin altyapısı oluşmuştur. Soğuk savaş sonrası dönemde ise, küreselleşme sürecinin etkileri açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Ancak, küreselleşmenin tarihsel süreçte daha önce gözlemlenmesinden ziyade, etkilediği coğrafyalar arasındaki ilişkinin yoğunluğunun önemine dikkat çekilmiştir.[49] Küreselleşmenin tarihsel arka planına dikkat çeken Freedman, günümüz küreselleşmesini, öncekinden ayıran unsurun;[50] "...dünyanın tek ve küreselleşmiş bir pazar halinde birbirine kenetlenmesinin derecesi ve yoğunluğu..." olduğunu öne sürmektedir.

---

[46] Nye Jr, Keohane, a.g.e., s. 7.
[47] Thomas Friedman, **Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, İstanbul, BZD Yayıncılık, 2000, s. 15-16.
[48] A.e, s. 16.
[49] Nye Jr, Keohane, a.g.e., s. 7.
[50] Friedman, a.g.e., s. 16.

Günümüzde küreselleşme sürecini incelemede karşılaşılan en önemli problemin, kavramın ideolojik eksenli bir tartışmanın merkezine oturtulması olduğu öne sürülebilir.[51] Küreselleşme savunucuları, küreselleşmenin ekonomik refahın sağlanması ve demokratikleşme sürecine olumlu etki edeceğini savunmaktadır. Küreselleşme karşıtları ise, sürecin, toplumsal yapılara yönelik yıkıcı etkisine ve üçüncü dünya aleyhine sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekmektedir. Küreselleşmeye yönelik eleştirilerden biri de, küreselleşmenin aslında uluslararası sisteme yönelik etkisinin sınırlı olduğuyla ilgilidir.[52]

Küreselleşmenin içeriğinin anlaşılabilmesi için sorulması zorunlu olan sorulardan biri de; küreselleşmeyi sürükleyen sebeplerin neler olduğudur. Bu konuda, üç büyük gelişmenin etkin rol oynadığı öne sürülebilir. Bu gelişmelerin; iletişim kurma, haber alma ve yatırım yapma imkanlarında ki değişimler olduğu kabul edilebilir.[53] 20. yüzyılın ikinci yarısında iletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerle, daha önce hayal edilemeyecek ilerlemeler yaşanmıştır. Uydu teknolojileri vasıtasıyla dünyanın her yanından karşılıklı iletişim kurmak olanaklı hale gelmiştir. Üstelik, teknolojiye erişebilme konusunda göreli farklılıklarda olsa, az gelişmiş bölgelerin dahi gelişmiş iletişim teknolojilerinden yararlanabilme fırsatı bulabileceği kabul edilebilir. Ekonomi alanında ise, küresel bir ticari ilişkiler ağının kurulabilmesini sağlayacak teknolojik altyapının hızla oluşmakta olduğu öne sürülebilir.[54] Farklı coğrafyalarda, eşzamanlı ekonomik işlemler yapılabilmesi mümkün hale gelmiştir. Yerel üreticiler, uluslararası piyasada ürettikleri malları satabilme imkanına kavuşmuştur. Karmaşıklaşan ekonomik ilişkiler ağı, günümüz insanının, dünyadaki diğer bölgelerde yaşanan siyasal ve sosyal gelişmelere duyarlı olmasına sebep olmuştur. Süreç içinde haber almanın önemi artmıştır. Uluslararası ve ulusal düzeyde haber alma imkanı gelişmiştir. Sonuç olarak, küreselleşmeyi olanaklı kılan temel faktörün, teknoloji de yaşanan gelişmeler olduğu söylenebilir.

---

[51] Dani Rodrik, "Sense and Nonsense inthe Globalization Debate," **Foreign Policy**, No: 107, Summer 1997, s. 19-20.
[52] A.e., s. 21-22.
[53] Friedman, a.g.e., s. 71.
[54] John Naisbitt, **Global Paradoks: Büyüyen Dünya Ekonomisinin Güçlenen Küçük Oyuncuları**, Çev. Sinem Gül, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994, s. 37-79.

1.3.1 Bilgi Toplumu

Geride bıraktığımız 20. yüzyılın, toplumsal hayatın her alanında büyük değişimlerin gözlemlendiği bir dönem olduğu söylenebilir. Ancak, değişimin sadece belirli bir zaman periyoduyla sınırlı kaldığı düşünülmemelidir. Tüm toplumların, dinamik ve değişmez bir biçimde değişime uğradıkları öne sürülmüştür.[55] Birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşim içinde olan toplumlar, kendi iç yapıları ve çevrede olabilecek gelişmelerden etkilenebilecektir. Ancak, yaşanan değişimin hızının, farklı toplumlar arasında veya bir toplumun iç yapısında aynı olmayacağı ileri sürülebilir[56] Toplumda sürekli bir değişimin gözlemlenmesinin, toplumsal değişme adı altında ifade edilebilecek bu olgunun, sosyal bilimler için önemli bir çalışma sahası olmasına yol açtığı söylenebilir. Toplumsal değişme;[57] "...toplumsal, kültürel, ve siyasal alanları kapsayan değişmeyi belirten bir terim olarak..." kabul edilebilir. Görülebileceği üzere, toplumsal değişme ile toplum hayatının tüm yönlerini kapsayabilen, bir değişim sürecine atıf yapılmaktadır.

Günümüzde sanayileşmiş modern toplumların, yeni bir toplum biçimine dönüşme süreci içinde olduğu ileri sürülmektedir. Oluştuğu düşünülen yeni toplum biçiminin; yaygın olarak bilgi toplumu veya bilgi merkezli toplum olarak adlandırıldığı ifade edilebilir. Bu noktada, gözlemlendiği kabul edilen değişim sürecini yönlendiren faktörlerin neler olduğu sorusu akla gelmektedir. Toplum yapısının oluşmasında etkili olan faktörlerden hangisi veya hangilerinde gerçekleşen gelişmeler, toplumsal değişmede belirleyici rol oynamaktadır? Toplumsal değişmeyi biçimlendirenin;[58] "...insan – doğa çelişkisinin belirlediği teknoloji ile, insan – insan çelişkisinin belirlediği ideoloji arasındaki etkileşim..." olduğu ileri sürülebilir. Toplumsal değişmede, toplum veya toplumların sahip oldukları maddi ve manevi tüm kültür birikiminin rol oynadığı söylenebilir. Değişimi sürükleyen itici faktörün

---

[55] Judson R. Landis, **Sociology: Concepts and Characteristics** 7. bs., Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1989, s. 334.
[56] A.e.,
[57] Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991, s. 54.
[58] A.e., s. 57.

ne olduğu konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre; değişimi etkileyen faktörler birbirleriyle karmaşık etkileşim içersindedir ve bu sebeple, hangisinin baskın olduğunun analizinin yapılabilmesi güçtür.[59] Ancak bazı faktörlerin, toplumsal değişmeyi sürüklemede daha etkili rol oynadığını savunan görüşler de vardır. Bu görüşlere göre;[60] değişmeyi yönlendiren itici gücün teknoloji olduğu kabul edilebilir. Teknolojide yaşanan gelişmelerin değişimi başlatmakta öncü rol oynadığı ve süreç içersinde diğer kültür öğeleriyle etkileşim içine girdikleri söylenebilir. Ancak, teknolojinin toplumsal değişimi sürükleyici rolünün, tamamen belirleyicilik olarak algılanmamasını ve sosyal etkenlerle etkileşiminin incelenmesine de dikkat çekilmektedir.[61] Bilgi toplumu üzerine yapılan çalışmalarda, teknolojinin değişimi sürükleyici rolünün, ön planda incelendiği ileri sürülebilir.

Bilgi toplumunun mahiyeti açıklanmadan önce değinilmesi gereken bir diğer konunun, kavramın tarihsel arka planı olduğu düşünülebilir. Bilgi toplumu üzerine yapılan tartışmaların aslında, 20. yüzyılın sanayileşmiş modern toplumlarında gözlenen değişimleri inceleyen çalışmaların devamı olduğu öne sürülebilir. Bu konu üzerine yapılan araştırmaların geçmişi soğuk savaş dönemine kadar uzanmaktadır.[62] Genel olarak, 1960 ve 1970 yılları arasındaki dönemde, sanayileşme sonrası toplum fikrinin olumlu bir sürece işaret ettiği kabul edilerek incelendiği öne sürülebilir.[63] Ancak, endüstri sonrası topluma ilişkin çalışmaların 1970'li yıllarda kesintiye uğradığı söylenebilir. Söz konusu kesintinin, yaşanılan petrol krizleri sonrası, kapitalizmin geleceğinin olumsuz anlamda yoğun incelemesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir.[64] Petrol krizlerinin sarsıcı etkilerinin atlatılmasından sonra, sanayi toplumlarında yaşandığı düşünülen değişime yönelik ilgi tekrar canlanma göstermiştir. Üstelik, oluştuğu düşünülen yeni toplum, daha farklı bir isimle

---

[59] Landis, a.g.e., s. 335.
[60] Kongar, a.g.e., s. 288-289.
[61] David Lyon, **Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 22.
[62] Bu konu üzerine yapılan çalışmaların tarih sıralı listesi için Bkz.: James Ralph Beniger, **The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the İnformation Society**, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1986, s. 4-5.
[63] Krishan Kumar, **From Post-İndustrial to Post Modern Society: New Theories of the Contemporary World,** Cambridge, Mass., Blackwell Publishers, 1995, s. 3.
[64] A.e.

adlandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, sanayi toplumlarının dönüşeceği yeni biçimi adlandırmak amacıyla, bilgi toplumu kavramının kullanıldığı söylenebilir. Ancak, bilgi toplumu kavramının yanı sıra, küreselleşme ekseninde bilgiye dayalı şebekeler arasındaki karşılıklı yoğun ilişkiye atıf yapan, şebeke toplumu kavramı da kullanılmaktadır.

Bilgi;[65] "Öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat, vukuf..." olarak tanımlanabilir. Bilginin, her dönemde başarıya ulaşabilmek için önemli bir faktör olduğu kabul edilebilir. Yönetimde, ticarette ve savaş yapmada, bilgiye erişebilmenin önemi geçmişten beri bilinmektedir. Öyleyse, sanayileşmiş modern toplumların dönüşüm süreci içinde oldukları öne sürülen yeni yapının, bilgi toplumu olarak adlandırılması için; bilginin mahiyetiyle ilgili kökten bir değişimin yaşanması gerektiği düşünülebilir. Yeni toplum biçiminin, bilginin, elde edilmesi, işlenmesi ve dağıtılması alanındaki yeni metotlar sebebiyle, bilgi toplumu olarak adlandırıldığı öne sürülebilir.[66] Günümüz bilgi işlem araçlarının ilk örneklerinin 2. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrası yıllarda geliştirildiği söylenebilir. Ancak, bilgi toplumunun oluşabilmesini olanaklı kılan en önemli gelişmenin, 1970'li yılların ilk yarısında mikroişlemcilerin üretilmesi olduğu öne sürülebilir.[67] Mikroişlemcinin icadı ile, daha önce ayrı süreçler olan bilgi işleme ve bilgi iletme fonksiyonlarının bir elde toplanması olanaklı hale gelmiştir. Süreç içersinde, bilgi işlem ve iletim araçları, maliyetlerinin azalması ve boyutlarının küçülmesi ile geniş bir kullanım alanı bulmuşlardır. Giderek artan işlem ve iletim kapasiteleri, bilgi işlem teknolojilerinin gündelik hayatta daha fazla kullanım bulmasına sebep olmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak; bir bilgi devriminin yaşandığı öne sürülebilir.

Bilgi devriminin temel karakteristiğinin; bilgi aktarma alanında yaşanan büyük maliyet düşüşü olduğu öne sürülebilir.[68] Bunun sonucu olarak, bilgi aktarma

---

[65] Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara, 1998, s. 186.
[66] Kumar, a.g.e., s. 3.
[67] Beniger, a.g.e., s. 25.
[68] Joseph S. Nye Jr, **The Paradox of American Power: Why the World Only Superpower Can't Go it Alone**, New York, Oxford University Press, 2002, s. 43.

imkanı uluslararası sistemde ki tüm aktörler için olanaklı hale gelmiştir. Bilgi teknolojilerinin yayılmasının, teknolojinin gelişmesini ve kitleler tarafından kabul edilmesini kolaylaştırdığı ileri sürülmüştür.[69] Bu etkinin sebebinin, bilgi devriminin bir diğer özelliği olduğu kabul edilebilir. Bilgi teknolojilerinde ki gelişme, sadece kullanıcıları etkilememekte, aynı zamanda bir geri besleme döngüsüyle, kullanıcılar tarafından da etkilenmektedir.[70] Bu boyut, bilgi teknolojilerindeki gelişmenin oldukça dinamik bir süreç içinde gelişmesine neden olmuştur.

Gelişmiş sanayi toplumlarında, bilgi devriminin etkilerinin öncelikle iktisadi hayatta görüldüğü öne sürülebilir. Bilgi teknolojileri küresel boyutta eşzamanlı finansal işlemler yapılabilmesine olanak vermiştir. Bu etkinin bir sonucu olarak, uluslararası finans piyasaları büyük gelişme kaydetmiştir. Bilgiye sahip olma, üretim sektörü açısından da önemli hale gelmiştir. Küreselleşme süreci ekseninde giderek artan ve karmaşıklaşan uluslararası ticaret şebekelerinin, üretim sürecinde bilgiye olan ihtiyacın artmasında önemli rol oynadığı kabul edilebilir. Çünkü bilgiye sahip olmak, yatırımcılar için varolan belirsizlikleri ve olası riskleri azaltabilecektir.[71] Sonuç olarak, teknolojik alanda başlayan gelişmenin öncelikle iktisadi yapıyı etkilemesi sonucu, maddi ve manevi kültür öğeleri arasında bir etkileşimin yaşandığı öne sürülebilir. Bu etkileşim sonucu, modern sanayi toplumlarında bir değişim sürecinin gözlemlendiği kabul edilebilir.

Bilgi toplumuna dönüşüm süreci, uluslararası sisteme ve devletlerin iç yapılarına yönelik etkiler içermektedir. Bilgi devriminin öncelikle, uluslararası sistemde varolan aktörler arasındaki güç dengesini etkilediği ve gücün mahiyetinde bir değişimin yaşandığı öne sürülebilir.[72] Aktörler arasında yaşanan güç değişimi, öncelikle devletler arasında incelenebilir. Bilgi devriminin, görece güçsüz devletler için, asimetrik metotlardan yararlanarak, güçlü hasımlarına zarar verme imkanı

---

[69] Manuel Castells, **The Rise of the Network Society**, Information age ; v. 1, Cambridge, Blackwell Publishers, 1996, s. 32.
[70] A.e.
[71] Orhan Güvenen, "The Emerging İnformation Society: A Political Challenge," **Perceptions**, Cilt: 5, No: 1, March – May 2000, s. 24.
[72] David J. Rothkoph, "Cyberpolitics: The Changing Nature of Power in the İnformation Age," **Journal of İnternational Affairs**, No: 2, Spring 1998, s. 325.

sağlayabileceği öne sürülmüştür.[73] Ancak, bilgi devriminin devletler açısından çift taraflı bir etki yarattığına dikkat çekilmiştir. Bilgi devriminin, güç dağılımını eşitleyici etkileri olsa bile, ekonomik büyüklük, askeri gücün büyüklüğü gibi, güç sahipliğinin geleneksel unsurlarının hala belirleyici olduğu ileri sürülmektedir.[74]

Güç dağılımında yaşanan bir diğer değişim, devletler ile devlet dışı aktörler arasında gözlemlenmiştir. İletişim devrimi sonucu, gücün devlet dışı aktörler özellikle bireyler lehine yeniden dağıldığı öne sürülmüştür.[75] Bireyler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları gibi; devlet dışı aktörlerin, bilgiye erişebilmeleri kolaylaşmıştır. Üstelik, bilgi aktarma alanındaki gelişmeler sonucu devlet dışı aktörlerin, sadece bilgiye erişebilmeleri değil, bilgi yayabilme imkanları da artmıştır. Uydu iletişimi ve İnternet'in getirdiği haberleşme özgürlüğü sonucu, devletlerin toplumları üzerindeki kontrolü azalmıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, dış politika alanının artık devletlerin tekelinde olmayacağı öne sürülebilir.[76] Bilgi toplumunda, bireyler ve sivil toplum kuruluşlarının dış politika davranışlarının belirlenmesinde daha etkili rol oynayacağı düşünülebilir.

Ancak bilgi devriminin, sadece bireylerin lehine etkiler yaratacağı da düşünülmemelidir. Artan elektronik iletişim ve ticaret sayesinde devletin ve devlet dışı aktörlerin, bireylerin davranışlarını alışkanlıklarını daha rahat ve fark edilmeyecek bir şekilde izleyebilecekleri ve kontrol edebileceklerine dikkat çekilmiştir.[77] Elektronik ortamda gerçekleştirilen faaliyetlerin sürekli olarak izlenebilmekte ve kaydedilmektedir. Finans alanı başta olmak üzere özel sektör kuruluşları da bu bilgilere sahip olabilmektedir. Bu sebeple, bilgi devrimi ve küreselleşmenin etkisiyle, gücün yeniden dağılımının ulus devlete ve devlet dışı aktörlere fırsatların yanı sıra yeni riskler de sunduğu öne sürülebilir.

---

[73] A.e., s. 342.
[74] Nye Jr, a.g.e., s. 63-65.
[75] Naisbitt, a.g.e., s. 36.
[76] Nye Jr, a.g.e., s. 53.
[77] Lyon, a.g.e., s. 16-19.

Bilgi toplumunda gücün mahiyetinde bir değişimin yaşandığı ileri sürülebilir. Artık askeri güce sahip olmanın ve askeri güç kullanmanın, bilgi toplumunda makbul karşılanmadığı öne sürülebilir. Bu sebeple, bilgi çağında devletlerin, yumuşak güce sahip olmaları gerektiği öne sürülmüştür.[78] Bilgi toplumunda güçlü olmak isteyen bir aktörün, diğer aktörler nezdinde meşruiyetini koruması gerekmektedir. Yumuşak güce sahip olmak isteyen bir aktörün; uluslararası normlara uyması, geniş iletişim kanallarına sahip olması ve uluslararası alanda ve iç politika performansıyla bunu kanıtlaması gerektiği savunulmaktadır.[79] Bilgi toplumu çerçevesinde gücün mahiyetinin değişimi ile ilgili bir diğer hususun, demokratikleşme süreci ile bağlantılı olduğu kabul edilebilir. Bilgi toplumunun, sosyal ve demokratik değerlerin yayılması ve güçlenmesini olumlu yönde etkileyebilecek bir potansiyele sahip olduğu öne sürülebilir.[80]

Bilgi toplumu olma yolunda dönüşüm süreci yaşayan toplumlar, yeni güvenlik sorunlarıyla karşılaşabilecektir. Bilgi toplumu ekseninde, ulusal güvenlik anlayışında bir değişim yaşanması gerektiği öne sürülebilir.[81] Güvenlik sorunları, askeri tehditlerin dışına çıkarak, çeşitlilik gösterebilecektir. Bilgi teknolojilerini yoğun olarak kullanan devletler, bilgi sistemlerine ve dolayısıyla bilgi sistemlerine dayalı ekonomilerine yönelik, asimetrik tehditlerle vurulabilecektir.[82] Bu sebeple, bilgi toplumuna dönüşmekte olan toplumları, yeni fırsatların yanı sıra, yeni güvenlik sorunlarının da beklediği kabul edilebilir.

1.3.2 İktisadi Küreselleşme

Küreselleşme sürecinin, öncelikle uluslararası iktisadi ilişkiler alanında yaşanan gelişmelerin gözlemlenmesi sonucu anlaşıldığı öne sürülebilir. Bu sebeple; küreselleşme sürecinden bahis olunduğunda, öncelikle karmaşıklaşan ve yoğunlaşan ekonomik ilişkilere vurgu yapılmaktadır. Öyle ki, küreselleşme sürecinin aslında,

[78] Nye Jr, a.g.e., s. 69.
[79] A.e.
[80] Güvenen, a.g.e., s. 41-42.
[81] Nye Jr, a.g.e., s. 57.
[82] Rothkoph, a.g.e., s. 342-350.

daha geniş kapsamda bir süreç olan market ekonomisine geçişin bir parçası olduğu öne sürülmektedir.[83] Küreselleşme sürecinin iktisadi gelişmeler merkezinde anlaşılmasının sebepsiz olmadığı kabul edilebilir. Çünkü, küreselleşmenin etkilerinin, günlük hayata öncelikle iktisadi yapıda gözlenen değişimler çerçevesinde yansıdığı öne sürülebilir. Uluslararası iktisadi yapı ve küreselleşme süreci arasındaki ilişkinin iki yönlü olduğu söylenebilir. Uluslararası iktisadi yapı, küreselleşme sürecinden etkilenmekte ama aynı zamanda iktisadi yapıda meydana gelen gelişmeler de küreselleşme sürecine yönelik etkiler oluşturmaktadır.[84]

Günümüzde küresel düzeyde bir iktisadi ilişkiler ağının varolduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Dünya üzerindeki farklı coğrafyalar arasında, ulusal sınırlarla ilgili kısıtlamalar olmaksızın karşılıklı serbest iktisadi ilişkiler kurulabilmektedir. Üstelik, devlet dışı aktörler de, rahatlıkla küresel iktisadi ilişkiler ağına katılabilmektedir. Bu noktadan yola çıkarak, küresel bir ortak pazarın oluşmasıyla sonuçlanacak bir trendin varolduğu kabul edilebilir. Aslında, uluslararası iktisadi ilişkilerin serbestleşmesi ve kurallara bağlanması amacıyla yürütülen çalışmaların 2. dünya savaşı sonrasında başladığı söylenebilir.[85] GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) çerçevesinde uluslararası iktisadi ilişkileri korumak ve kurallara bağlamak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Ancak serbest ticaretin, tüm devletler tarafından arzulanmadığı söylenebilir. 1960 ve 1970'li yıllarda özellikle gelişmekte olan devletler, iktisadi kalkınmayı sağlamak amacıyla iktisadi korumacılığa başvurmuşlardır.[86] Petrol krizlerinin etkisiyle gelişmiş devletlerin de ekonomik korumacılık anlayışını olumlu bir yöntem olarak değerlendirdikleri öne sürülebilir. Ancak GATT sistemi çerçevesinde uluslararası ticaret ve yatırımın artması ve bu sisteme entegre olan üçüncü dünya ülkelerinin iktisadi yapılarının bu gelişmeden olumlu etkilenmesi sebebiyle, serbest iktisadi ilişkiler kurulmasına yönelik eğilimin güçlendiği öne sürülebilir.[87] Ancak küresel

---

[83] Rodrik, a.g.e., s. 36.
[84] Roger Tooze, "İnternational Political Economy in an Age of Globalization," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 214.
[85] Jean-Pierre Lehmann "Developing Economies and the Demographic and Democratic İmperatives of Globalization," **İnternational Affairs**, Cilt: 77 No: 1, January 2000, s. 69.
[86] A.e.
[87] A.e., s. 70.

düzeyde bir ekonomik yapının kurulması yönündeki asıl engelin, soğuk savaşın sona ermesi sonucu ideolojik rekabetin sona ermesiyle kalktığı söylenebilir.

İktisadi küreselleşme, ticaretin serbestleşmesi ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi olarak iki ayrı alanda incelenebilir. Devletler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması, ticaretin serbestleşmesinin bir yönünün oluşturmaktadır. Ancak devletler arasında gümrük duvarlarının tamamen ortadan kalkmadığına da dikkat edilmelidir. Ulusal ekonomilerin hala birbirlerinden izole edilmemiş olduğuna kimi araştırmacılar dikkat çekmiştir.[88] Devletler hala ulusal ekonomilerini koruyabilmek amacıyla, ithal ürünlere karşı kota sistemi uygulamaktadır. Ticarette serbestleşmenin bir diğer boyutu üretim süreci ile ilgilidir. Günümüzde üretim sürecinin giderek ulusal boyuttan çıkarak, uluslararası bir hale geldiği öne sürülebilir. Çok uluslu veya ulus ötesi şirketler, uluslararası boyut kazanan üretim sürecinin simgesi haline gelmiştir. Çok uluslu şirketler, üretimlerini kuruldukları ülkelerin dışında, kendileri için üretim yapabilme açısından avantaj sağlayan ülkelerde gerçekleştirmektedir.[89]

İktisadi küreselleşmenin özelliklerinden bir diğeri de; sermaye hareketlerinin giderek daha serbest hale gelmesidir. Sermaye, devletler arasında bir kısıtlamayla karşılaşmaksızın dolaşabilme imkanına kavuşmaktadır. Dünyanın her yanındaki para piyasalarında işlem yapılabilmektedir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, sermaye ulusal sınırlarla kısıtlanmaksızın, düşük risk karşılığında yüksek kar edebileceği coğrafyalara kaymaktadır.[90] Sermaye dolaşımının diğer bir boyutu yabancı devletlerde yatırım yapabilmekle ilgilidir. Geçmişte yabancı sermaye yatırımlarına devletler kısıtlamalar getirirken, günümüzde yabancı sermaye yatırımlarının arzulanan bir durum haline geldiği öne sürülebilir. Sonuç olarak, ulusal sınırların ötesine taşan küresel boyutta bir iktisadi ilişkiler ağının oluşmakta olduğu kabul edilebilir. Ancak bu durumun, küresel düzeyde refah artışını sağlayacak sorunsuz bir

---

[88] Rodrik, a.g.e., s. 21.
[89] Sinan Aygün, "Ekonomik Yönleriyle Küreselleşme Olgusu ve Türkiye," **Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler**, Haz. Bilal Karabulut, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 108.
[90] A.e.

sürecin varlığına işaret ettiği düşünülmemelidir. İktisadi küreselleşme, uluslararası sistemi oluşturan unsurlara yönelik olumsuz nitelikte etkiler yapabilecektir.

İktisadi küreselleşmenin uluslararası sisteme yönelik olası en önemli etkisinin; bizzat küresel bir ekonomik yapının oluşmasından kaynaklandığı kabul edilebilir. Küresel bir ekonomik yapının oluşması, ulus devlet merkezli uluslararası politik sistem ile resmi devlet sınırları tarafından sınırlanmayan gelişen küresel ekonomik sistem arasındaki uyumsuzluğa sebep olmuştur.[91] Küresel ekonomik sistemde yer alan devlet dışı aktörler, küreselleşme sürecine uygun olarak, ulus devletlerden kaynaklanan kısıtlamalardan kurtulmak isteyeceklerdir. Oysa ulus devlet, ülkenin iç ve dış dengeleri doğrultusunda ekonomik yapıyı düzenleyebilecektir. Küreselleşme süreci ve ulus devlet merkezli uluslararası politik sistem arasındaki uyumsuzluk, iktisadi küreselleşme sürecinin aşması gereken bir sorundur.

İktisadi küreselleşmenin uluslararası sisteme yönelik bir diğer olumsuz etkisinin; bölgesel ekonomik krizlerin, küresel düzeyde yıkıcı etkiler oluşturabilecek potansiyele kavuşması olduğu öne sürülebilir. Uluslararası sistemde yer alan aktörler arasındaki ekonomik ilişkilerin artması ve derinleşmesi, aynı zamanda bu aktörlerin iç yapılarında görülebilecek krizlerin, diğer aktörlere yönelik etkilerini arttırabilecektir. Aslında Güneydoğu Asya merkezli böyle bir küresel ekonomik krizin yaşandığı kabul edilebilir. 1997 yılında bir Güneydoğu Asya ülkesi olan Tayland'da başlayan ekonomik kriz, 1998 yılı içinde Güney Kore, Malezya, Endonezya, Rusya, Brezilya gibi ülkeleri etkilemiş ve küresel bir ekonomik kriz görünümü almıştır. Bölgesel bir ekonomik krizin, küresel düzeyde etki yaratabilmesinin sebebinin, gelişen küresel ekonomiden kaynaklandığı öne sürülmüştür.[92] 1998 ekonomik krizinin, iktisadi küreselleşme hakkında ortaya çıkardığı bir diğer gerçeğin; küresel sermaye hareketleri ile ilgili olduğu kabul edilebilir. Dış sermaye girişi özellikle gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik yapılarını kalkındırmak için tercih edebilecekleri bir yatırım kaynağıdır. Ancak dış sermaye

[91] Tooze, a.g.e., s. 219
[92] Friedman, a.g.e., s. 9-14

girişleri, küreselleşme süreci sayesinde kolaylıkla başka pazarlara yönelebilmektedir. Bu durum özellikle, dış sermaye girişine dayalı büyüyen gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik yapıyı olumsuz etkileyebilecektir.

İktisadi küreselleşme kapsamında incelenmesi gereken önemli bir konunun; küreselleşmenin gelir dağılımına yönelik etkisi olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, iktisadi küreselleşme kimin lehine işlemektedir. Küreselleşen dünya ekonomisi, uluslararası sistemdeki tüm aktörlere yönelik olumlu etkiler yaratacak mıdır yoksa iktisadi küreselleşme bazı aktörlerin lehine işleyen bir süreç midir? Küreselleşmenin gelir dağılımına etkisi üzerine birbiriyle çelişen başlıca iki ayrı görüş oluştuğu kabul edilebilir. Küreselleşme sürecine olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşanlar, küreselleşmenin uluslararası sistemde zaten bozuk olan gelir dağılımını, geri kalmış ülkeler aleyhine daha da bozacağını öne sürmektedir.[93] İktisadi küreselleşmeye yönelik bu itirazın dayanak noktasının, gelişmiş ve geri kalmış ülkeler arasındaki rekabet gücü eşitsizliğinin oluşturduğu söylenebilir. Zaten aralarında rekabet gücü açısından eşitsizlik bulunan aktörlerin, ekonomik koruma önlemlerini kaldırması, rekabet gücü düşük aktörün aleyhine olabilecektir. Ancak küreselleşme sürecinin gelir dağılımına etkisini inceleyen araştırmacıların tamamı bu konuda hemfikir değildir. Gelir dağılımındaki dengesizliğin, küreselleşmenin sürekli olarak varolacak bir unsuru olmadığı öne sürülmüştür.[94] Serbest ticari ilişkilerin önündeki engellerin ortadan kalkması ve küresel bir serbest pazarın kurulmasıyla, gelir dağılımında bir düzelme gözlenebilecektir. Bu konuya değinen bir çalışmada araştırmacı; 1975'lere kadar küreselleşmenin geri kalmış ülkeler aleyhine işlediğinin kabul edilebileceğini, ancak bu tarihten sonra sürecin tersine işlediğini savunmaktadır.[95] Buradan yola çıkarak; küreselleşmenin uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler için iktisadi alanda yeni avantajlar ve riskler yaratabileceği öne sürülebilir.

---

[93] David Dolar, Aart Kraay, "Spreading the Wealth," **Foreign Affairs**, Cilt: 81, No: 1, January-February 2002, s. 120.
[94] A.e., s. 120-133.
[95] A.e., s. 120.

İktisadi küreselleşme ulus devletin iç iktisadi yapısına yönelik etkilerde yaratabilecektir. Küreselleşme, ülke içinde varolan ekonomik yapıyı değişime yönlendirdiği için, yerleşik iktisadi ilişkilerin çözülmesine yol açabilecektir.[96] Küreselleşmenin ulusal ekonomik yapıya yönelik etkisi uzun vadede olumlu olsa bile, yerleşik ekonomik ilişkilerin çözülmesi, ulusal krizlere sebep olabilecektir. İktisadi küreselleşmenin sağlıklı devam edebilmesi için, küreselleşmenin uluslararası sistemi oluşturan unsurlara yönelik olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkilerde doğurabileceğinin kabul edilmesinin gerektiği öne sürülebilir. Uluslararası politik sistem ile küreselleşen dünya ekonomisi arasındaki uyumsuzluğun giderilmesi ve uluslararası sistemde gelirin daha adaletli dağıtılabilmesi, iktisadi küreselleşmenin sağlıklı işleyebilmesi için, öncelikle çözülmesi gereken sorunlar olarak görülmektedir.

1.3.3 Siyasal-Toplumsal Küreselleşme

Küreselleşme sürecinin uluslararası sistemdeki aktörlere yönelik etkisi sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmamıştır. Teknolojide yaşanan gelişmelerin etkisiyle iktisadi yapıda gerçekleşen değişim, süreç içersinde siyasal ve toplumsal yapıyı da etkilemiştir. Küreselleşme sürecinin doğru anlaşılabilmesi için, küreselleşme ekseninde siyasal ve toplumsal yapıda gözlenen gelişmelerin incelenmesi gereklidir. Söz konusu gelişmelerin, iki ayrı analiz düzeyinde incelenebileceği öne sürülebilir. Siyasal ve toplumsal küreselleşme, uluslararası sistemde ki merkezi aktör olarak kabul edilebilecek ulus devletin iç yapısına ve genel sistem düzeyine yönelik etkiler oluşturmaktadır.

Soğuk savaş sonrası dönemde, demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine yönelik bir trendin varolduğu öne sürülmüştür.[97] Bu yaklaşımın dayanak noktasını; soğuk savaşın karakteristik özelliği olan ideolojik rekabetin sona

---

[96] Rodrik, a.g.e., s. 27.

[97] Aydın Ayaydın, "Dünyada Yaşanılan Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri," **Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler**, Ed. Bilal Karabulut, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 94.

ermesi ve bu rekabeti kazanan tarafın; demokrasiyi ve serbest piyasa rejimini benimsemiş Batı devletleri olduğu kabulü oluşturmaktadır. Üçüncü dünya devletleri süreç içinde serbest piyasa ekonomisini benimseyerek küresel iktisadi ağa entegre olmaya çalışacaklardır. Dış dünya ile serbest ilişkiler kuracak olan bu devletler, demokratik açık toplumlar olma yolunda bir dönüşüme girebileceklerdir. Anlaşılabileceği üzere küreselleşme bu değişim sürecinin benimsenmesinde önemli bir faktör olacaktır. Küreselleşmenin, geri kalmış devletleri demokratikleşme ve dünyanın geri kalanı ile ilişki kurmaya yönelttiği kabul edilebilir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, söz konusu sürecin sorunsuz ve çatışmasız bir şekilde gerçekleşmeyeceğidir. Varolan toplumsal yapıların bu süreç içinde değişime uğraması gerekecektir. Demokratikleşme ve açık toplum olma yolunda değişim, söz konusu toplumlar açısından olumlu bir aşamaya geçiş süreci olarak kabul edilse bile, küreselleşmenin siyasal-toplumsal yapıya yıkıcı etkileri olabilecektir. Küreselleşme süreci kapsamında, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlerin birbirleriyle ilişkileri yoğunlaşacağı için, geri kalmış ülkelerdeki sorunlar, tüm küresel sisteme yönelik etkiler doğurabilecektir.

Siyasal-toplumsal küreselleşme ekseninde öne çıkan önemli bir husus; küreselleşen dünyanın nasıl bir kimlik taşıyacağı ile ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, küreselleşme sürecinin dayatabileceği ortak bir küresel kimlikle, yerel kimlikler ve değerler arasındaki ilişki nasıl kurulabilecektir? Günümüzde küresel bir üst kimliğin oluşmakta olduğu öne sürülmektedir.[98] Ancak bu konuda önemli olan hususun; küreselleşmenin etkilediği toplumlardaki yerleşik kimlik ve değerler ile oluşmakta olduğu öne sürülen küresel üst kimlik arasında bir çatışma yaşanıp yaşanmadığı olduğu kabul edilebilir. Fuat Keyman, küreselleşmenin zaten kendisi de uzamsal ve zamansal olan modernitenin bir parçası olduğunu öne sürmüştür.[99] Modernitenin bir parçası olan küreselleşme böylelikle doğal olarak Batı değerlerini içerecektir. Bu noktadan yola çıkarak, küreselleşme sürecinin içerdiği evrensellik iddiası ile farklılığını korumak isteyen kimlik ve mekanlar arasında bir çatışma çıkabileceği öne

[98] Kırdar, a.g.e., s. 11.
[99] E. Fuat Keyman, **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, Çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 27.

sürülebilir.[100] Özellikle medeniyetler savaşı tartışmalarının yaşandığı günümüzde, küreselleşme süreci ekseninde yaşanabilecek kimlik problemleri büyük önem taşımaktadır. Küreselleşme sürecinin sorunsuz işleyebilmesi için, yerel kimlik ve değerlerden kaynaklanan farklılıkların küreselleşme süreci ile uyumlu kılınması gerekli görülmektedir. Aksi takdirde küreselleşme sürecinin etkilediği toplumsal yapılarda, farklı toplum kesimleri arasında, küreselleşme sürecini benimseyenler ve benimsemeyenler olarak yeni bir farklılaşma doğabilecektir.

Küreselleşme sürecinin etkisiyle dünya üzerindeki toplumlar arasındaki ilişkiler artma eğilimi göstermiştir. Ancak, artan ilişkiler neticesinde farklı toplumların, geçmişe göre birbirlerinden daha haberdar olmaları olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Bu olumsuz etkilerden birinin ulus devlet ve aidiyetindeki vatandaşlar arasındaki ilişkilerde görülebileceği öne sürülebilir. Bu çelişkinin, küreselleşme süreci kapsamında vatandaşların daha fazla sosyal güvenlik talep etmesi ve ama aynı zamanda ulus devletin bu talepleri karşılayabilecek imkanlardan yoksun olması sebebiyle oluştuğu ileri sürülebilir.[101] Küresel iletişim ağı vasıtasıyla haberdar olunan gelişmiş toplumların yaşam standartları geri kalmış devletlerden beklenmektedir. Ancak, devletlerin bu talepleri karşılayacak imkanları azalmaktadır. Bu durum ulus devletlerin iç siyasi ve toplumsal yapılarında sorunlara yol açabilecektir.

Siyasi-toplumsal küreselleşme süreci kapsamında gündeme gelen, bir diğer önemli konu ise, uluslararası toplum olgusu ve bu toplum içinde sivil toplumun rolüdür. Ancak iki kavram birbirlerine eşdeğermiş gibi görünse de, aralarında farklılık olduğu kabul edilebilir. Sivil toplumun devlete paralel ama ayrı bir alanı oluşturduğu öne sürülebilir.[102] Uluslararası toplum, ulus devletin de ağırlıklı olarak rol oynadıkları bir örgütlenmedir. Bu sebeple iki kavram arasında farklılık vardır. Ulus devlet ve sivil toplum, küreselleşme sürecinde ön plana çıkan değerler olarak görülmektedir. Günümüz dünyasının ulus devletin olanaklarıyla çözülmesi zorlaşan

---

[100] A.e.
[101] Rodrik, a.g.e., s. 26.
[102] Thomas Carothers, "Civil Society," **Foreign Policy**, No: 117, Winter 1999-2000, s.18.

karmaşık sorunlarının, uluslararası toplum ve sivil toplum kavramlarına önem verilmesinde rol oynadığı öne sürülebilir. Öyle ki günümüzde büyük güçlerin siyasi liderleri, uluslararası politika alanında aldıkları kararları, uluslararası toplum yararına olduklarını savunarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bu noktada, uluslar arası toplum kavramının da küreselleşmenin getirdiği üst kimlik gibi, gelişmiş Batı ülkeleri lehine kullanılabilecek bir araç olabilme tehlikesi vardır. Üçüncü dünyayı demokratikleştirme amacı, büyük güçlerin üçüncü dünya ülkelerine müdahale etme sebebi haline gelebilir. Demokratikleşmeyi, üçüncü devletlere karşı şiddet kullanarak yaymaya çalışmanın, uluslararası topluma ve demokratikleşme sürecine zarar verebileceği öne sürülmüştür.[103]

Sivil toplumun, demokrasinin gelişimi ve devamında önemli rol oynadığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Soğuk savaş sonrası dönemde, bilişim devriminin bireylere daha fazla güç kazanmalarını sağlayan araçlar vermesinin de etkisiyle, sivil toplum, yeni dönemi açıklamada anahtar kavram haline gelmiştir.[104] Demokratikleşme yolunda oynayacağı rol sebebiyle de olumlu bir şekilde anlaşılmıştır. Üstelik ulus devletin azalan talep karşılayabilme fonksiyonunu ikame edebilecek bir güç olarak görülmüştür. Ancak küreselleşme etkilediği toplumlarda, sivil toplum anlayışının gelişmesine ve güçlenmesine imkan tanısa bile, bu durumun söz konusu toplumlarda çatışma yaratabileceği düşünülebilir. Sivil toplum olgusunun çağdaş Batı devletlerinin gelişimi sürecinde kendi fonksiyonunu bulduğu öne sürülebilir. Oysa, modernleşme sürecinin toplumun alt katmanlarından değil de, elitlerince yönlendirildiği toplumlarda, siyasal gücün paylaşımı konusu yeni çatışmalar doğabilecektir. Üstelik, ortaya çıkabilecek gelişmeler sadece gücün paylaşımı ile sınırlı değildir. Güç paylaşımı, toplumsal uzlaşmanın sağlanmadığı toplumlarda sosyal yapının düzenlemesinde önemli sorunlara yol açabilecektir.

---

[103] James Mayall, "Democracy and International Society," **International Affairs**, Cilt: 76, No: 1, January 2000, s. 74-75.
[104] Carothers, a.g.e., s. 18.

1.4 Küreselleşme Süreci ve Güvenlik Sorunları

İnsanın en temel ihtiyaçlarından birinin, kişisel güvenliğinin garanti altına alınması olduğu öne sürülebilir. Bu sebeple, güvenlikten söz edildiğinde, en temel düzeyde bireylerin can güvenliğinin korunması anlaşılmaktadır. Ancak, diğer bireylerle etkileşim içinde yaşayan insanın, daha geniş kapsamlı bir güvenlik gereksinimine ihtiyacı vardır. İnsanın bir toplum içinde yaşaması, güvenlik ihtiyacını sadece kişisel boyutlu olmaktan çıkarmakta ve kolektif hale getirmektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik sorunsalı oldukça tartışmalı bir inceleme konusu olmuştur. Ancak güvenlik sorunsalı ile; temel değerlere yönelik tehditlerin olmamasının, genel bir kabul olarak anlaşıldığı öne sürülebilir.[105] Bu tanım, güvenlik sorunsalının incelenmesi için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Ancak güvenlik kavramının tanımlanabilmesi için, kimin için ve hangi değerler için güvenlik sorularının yanıtlanması gerektiği öne sürülebilir.[106] Kimin için güvenlik sorusuna, bireyler, devlet ve uluslararası sistem gibi cevaplar verilebilmektedir. Hangi değerler için güvenliğin sağlanması gerektiği sorusuna ise, güvenlik öznesi olarak seçilebilen aktörlerin birden fazla sayıda değere sahip olması sebebiyle, değişen cevaplar verilebilmektedir.[107]

Güvenlik sorunsalı üzerine inceleme yapan araştırmacıların konuya, benimsemiş oldukları uluslararası ilişkiler yaklaşımı çerçevesinde yaklaştıkları öne sürülebilir. Farklı teorik yaklaşımlar doğrultusunda, güvenlik konularının kapsamı ve içeriği hakkında birbiri ile çelişen görüşler ortaya konmuştur. Güvenlik sorunsalı üzerine yapılan çalışmalar genel bir sınıflandırmayla iki ayrı kategoriye ayrılabilir. Bu kategoriler, soğuk savaş dönemi süresince hakim olduğu kabul edilebilecek geleneksel güvenlik anlayışı ve uluslararası sistemin yapısında gözlemlenen değişimlere bağlı olarak oluşturulmaya çalışılan yeni güvenlik anlayışı olarak kabul edilebilir.

---

[105] John Baylis, "İnternational Security in the Post-Cold War Era," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 194 .
[106] David A. Baldwin, "Güvenlik Kavramı," Çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 16.
[107] A.e., s. 17.

Geleneksel güvenlik anlayışının teorik arka planını, uluslararası ilişkiler disiplini teorilerinden realizm yaklaşımının oluşturduğu öne sürülebilir.[108] Uluslararası ilişkiler disiplininde uzun bir dönem boyunca hakim yaklaşım olan klasik realizm, güvenlik alanındaki algılamaları da etkilemiştir. Klasik realist yaklaşıma göre; devletler, insan doğasından kaynaklanan bir anarşinin hüküm sürdüğü uluslararası sistemin merkezi aktörleridir.[109] Realizmin algıladığı uluslararası sistemde bir düzen yoktur. Devletler, bu yapı içersinde, ulusal çıkarlarına göre dış politika davranışlarını oluşturmaktadır.[110] 2. dünya savaşı sonrası dönemin hakim özelliği olan ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabetin, realizmin dünya tasavvurunun genel kabul görmesini sağladığı düşünülebilir. Böylelikle soğuk savaş döneminin güvenlik anlayışı, realizm ekseninde belirlenmiştir. Bu anlayış çerçevesinde soğuk savaş döneminde güvenlik devlet merkezli olarak incelenmiştir. Soğuk savaş dönemi güvenlik anlayışının; devletin ve vatandaşlarının fiziksel güvenliğinin sağlanması ve devletlerarası savaş olasılığının önlenmesine indirgendiği öne sürülebilir.[111] Bu sebeple güvenliğin özellikle askeri güvenlik boyutu önem kazanmıştır. Soğuk savaşın içerdiği yoğun rekabet ortamında, güvenliğe etki eden kimlik, norm gibi kültürel öğelerin ihmal edildiği ileri sürülebilir.[112]

Soğuk savaş sonrası dönemde, geleneksel güvenlik anlayışının, uluslararası sistemdeki yeni koşullara cevap verip veremeyeceği tartışılmaya başlanmıştır. Aslında, geleneksel anlayışın ötesinde bir güvenlik anlayışı geliştirme çabalarının 1980'li yıllarda yaygın olarak başladığı öne sürülebilir.[113] Ancak, geleneksel güvenlik anlayışının etkisini yitirmesini sağlayan asıl gelişmenin, soğuk savaşın sona

---

[108] Gwyn Prins, "The Four - Strike Cycle İn Security Studies," **İnternational Affairs**, Vol: 74, No:4, October 1998, s. 784-787.
[109] Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması," **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 4.bs., Ed. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 73-74.
[110] A.e.
[111] Ken Dark, "The Changing Form of Post-Cold War Security," **New Studies in Post-Cold War Security**, Ed. Ken Dark, Aldershot, U.K, Dartmouth Publishing Company, 1996, s. 1.
[112] Peter J. Katzenstein, "İntroduction: Alternative Perspectives on National Security," **The Culture of National Security: Norms and İdentity in World Politics**, Newyork, Columbia University Press, 1996, s. 2.
[113] Ole Waver, "Securization and Desurization" **On Security**, Ed. Ronnie D. Lipschutz, Newyork, Columbia University Press, 1995, s. 47.

ermesi olduğu söylenebilir. Karşıt iki süper güç arasındaki rekabetin sona ermesi ve bir büyük savaş riskinin azalmasıyla, güvenlik sorunsalının askeri güvenliği temel alan geleneksel güvenlik anlayışının ötesine taşınması olanaklı hale gelmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde, yeni bir güvenlik ortamının oluştuğu kabulünden yola çıkılarak, güvenlik sorunsalını, yeni dönemin koşulları çerçevesinde incelenmesi gerektiği savunulmuştur. Yeni güvenlik anlayışının oluşturulmasında en önemli etkenin küreselleşme sürecinin sebep olduğu kabul edilen, değişim ve belirsizlik yönündeki algılama olduğu kabul edilebilir.[114]

Güvenlik sorunsalının yeni dönemin koşullarına adapte edilmesi yönündeki çalışmalarda iki konunun öne çıktığı görülebilir. Bu konulardan ilki, güvenliğin kim tarafından ve kime göre belirleneceğidir. Geleneksel anlayış çerçevesinde, güvenliğin incelendiği temel alan ulusal devlet düzeyidir ve güvenlik kapsamına giren hususlarda ulus devletin ihtiyaçları çerçevesinde belirlenmektedir. Ancak devletin güvenlik alanındaki belirleyici rolüne karşı çıkılmıştır. Küreselleşme süreci ekseninde ihtiyaçlarının ve taleplerinin öne çıktığı kabul edilen bireylerin, güvenlik konularının belirlenmesinde daha etkin rol alması gerektiği savunulmuştur. Güvenlik sorunsalının kapsamını ulusal devlet düzeyinden, uluslararası sistem düzeyinde incelenmesi de konuya yönelik yeni bir açılım olmuştur. Öyle ki, bazı araştırmacılar ulusal çıkar kavramının, tüm insanlığın ihtiyaçlarını kapsayacak bir biçimde küresel çıkar olarak algılanması gerektiğini öne sürmüştür.[115] Bu noktadan yola çıkarak, güvenlik sorunsalının uluslararası toplum baz alınarak incelenmesi gerektiği savunulabilir. Bireyler ve uluslararası toplumun incelemede baz alınması, güvenlik sorunsalı üzerine yapılan tartışmaların, günümüz güvenlik ortamına cevap verebilmesi için faydalı olabilecektir.

Güvenlik sorunsalının, günümüz dünyasının güvenlik sorunlarına cevap verebilecek hale getirilebilmesi için öne çıkan bir diğer konu; güvenlik sorunsalı

---

[114] Ersel Aydınlı, "Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar," **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 43.

[115] Seyom Brown, "World Interest and the Changing Dimensions of Security," **World Security: Challenges for a New Centrury**, 3.bs., Ed. Michael T. Klare, Yogesh Chandrani, Newyork, St. Martin's Press, 1998, s.1.

kapsamına girebilecek konuların neler olduğu tartışmasıdır. Geleneksel güvenlik anlayışı esas olarak askeri güvenliği temel aldığı kabul edilebilir. Ancak günümüz dünyasında, güvenliğin sadece askeri boyutlu olarak anlaşılması eksik olabilecektir. Güvenlik sorunları kapsamı altına, uluslararası ekonomiden kaynaklanan sorunlar, ekonomik ve kimlik sorunlarını içeren sosyal güvenlikle ilgili sorunlar ve çevre güvenliği gibi farklı alanlarında alınması savunulmaktadır. Ancak güvenlik konularının kapsamını genişletme düşüncesine karşı görüşler de öne sürülmüştür. Neorealist yaklaşımın önemli temsilcilerinden olan Stephan M. Walt, bu durumun konunun bütünlüğünü sulandırdığını ve söz konusu alanlardaki önemli sorunların çözümünü zorlaştırdığını öne sürmektedir.[116] Güvenlik sorunsalı kapsamında değerlendirilecek konuların genişletilmesine yönelik bir diğer itiraz ise, bu tarz bir gelişmenin amaçlanandan ters bir etki yapabileceği noktasından gelmiştir. Güvenlik sorunsalı kapsamındaki konular genişledikçe, güvenliğin, evrensel bir iyi durum olarak algılanabileceği öne sürülmüştür.[117] Bu tür bir anlayışın sonucu olarak, güvenlik alanı dışında değerlendirilmesi gereken konular, gereksiz yere güvenlik sorunsalı içinde değerlendirilebilecektir. Böylelikle, söz konusu konular, karar alıcı elitler tarafından güvenlik ihtiyacına vurgu yapılarak düzenlenebilecektir.

Sonuç olarak, güvenlik konuları kapsamındaki konuların sadece askeri ve fiziksel güvenlik ile sınırlı kalmasının, günümüz dünyasından kaynaklanan güvenlik ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremeyeceği öne sürülebilir. Ekonomik güvenlik, bireylerin siyasal-toplumsal güvenliği gibi konu başlıkları, güvenlik incelemelerinde dikkate alınmasının faydalı olabileceği kabul edilebilir.

Soğuk savaş sonrası dönemde, ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışının, yeni tehdit kaynakları dikkate alınarak gözden geçirilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Küreselleşme süreci, bilgi devrimi gibi, tüm uluslararası sisteme yönelik etkiler doğurduğu kabul edilebilecek olguların, 21. yüzyılın yeni güvenlik ortamının oluşmasında etkili olduğu kabul edilebilir. Bu olguların etkisiyle, güvenlik

[116] Stephan M. Walt, "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı," Çev. Barış Gürsoy, Bülent Saper, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 74.
[117] Barry Buzan, Ole Waever, Jaap De Wilde, **Security; A New Framework for Analysis**, Colorado, Lynne Rienner Press, 1998, s. 4.

sorunlarının içeriği ve çözümü karmaşıklaşmaktadır. Bu bölüm kapsamında, yeni güvenlik ortamını oluşturan süreçler incelenmeye çalışılmıştır. Yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde, asimetrik savaş olgusu incelenmeye başlanmadan, bu bölümde yapılan tartışmaların, güvenlik anlayışı üzerine olası etkilerinin incelenmesi faydalı olabilecektir.

Soğuk savaşın sona ermesiyle, ABD ve SSCB arasındaki rekabetin bitmesi, uluslararası sistemdeki güç dağılımını etkilemiştir. İki süper güç arasındaki rekabet sebebiyle, iç ve dış politikalarını oluşturmakta bağımsız olamadıkları kabul edilebilecek devletlerin, yeni dönemde daha bağımsız hareket edebilecekleri düşünülebilir. Bu sebeple, yeni dönemde bölgesel güçlerin önem kazanacakları savunulmuştur. Güç dağılımını etkileyen bir diğer faktörün, küreselleşme süreci ve bilgi devriminin etkisiyle, devlet dışı aktörlerin güç kazanması olduğu savunulabilir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, uluslararası sistemde gücün yeniden dağıldığı ve sistemde yer alan aktör sayısı ve aktör tipinin arttığı kabul edilebilir. Bu noktadan yola çıkarak, ulus devletin, güç ve otoritesinde bir azalma yaşandığı ve bireylerin taleplerinin önem kazandığı kabul edilebilir.[118] Bu gelişmeyi destekleyen bir diğer konunun; küreselleşme sürecinin etkisiyle, ulus devletin çözmesi gereken sorunların, ulusal sınırları aşarak küresel hale gelmesi olduğu öne sürülebilir.

Ulus devletin güç yitirmesi ve devlet dışı aktörlerin taleplerinin önem kazanmasıyla paralel olarak, geleneksel egemenlik anlayışının da değişime uğradığı öne sürülebilir.[119] Geleneksel güvenlik anlayışına göre, ulus devletlerin birbirlerinin içişlerine ilke olarak karışmayacağının kabul edildiği söylenebilir. Ancak günümüzde, iç işlerine karışmama ilkesinin değişikliğe uğradığı öne sürülebilir.[120] Bir devletten kaynaklanan tehdit algılaması, insan hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, bir ulus devlet diğer bir ulus devlete müdahale edebilmektedir. Bütün bu gelişmelerin doğrultusunda, uluslararası sistemde yer alan aktörler arası ilişkilerin

---

[118] Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, 3. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 257.
[119] Ruth Lapidoth, "Sovereignty in Translation," **Journal of International Affairs**, Cilt: 45, No: 2, Winter 1992.
[120] A.e., s. 334.

nasıl düzenleneceği ve küresel nitelikteki sorunların nasıl çözümlenebileceği, 21. yüzyılda uluslararası toplumu bekleyen en önemli sorun olarak kabul edilebilir.

Soğuk savaş sonrası dönemde, büyük güçler arası bir büyük savaş tehlikesinin azaldığına değinilmiştir. Ancak, büyük savaş ihtimalinin azalması, uluslararası sistemde silahlı mücadelenin sona erdiği anlamına gelmemelidir. Bölgesel güçlerin birbirleriyle çatışması ve büyük güçler ile bölgesel aktörler arasında çatışma yaşanması ihtimalinin yüksek olduğu öne sürülebilir. Üstelik, bölgesel çatışmaların çözümlenebilmesinin geçmişe oranla daha da karmaşıklaştığı savunulabilir.[121] Olası bölgesel çatışmaların en önemli nedenlerinden birinin; kimlik sorunları ve kendi kaderini tayin ilkesi ile ilişkili olduğu öne sürülebilir. Eski Yugoslavya ve Kafkasya bölgelerindeki yerel çatışmalar, bu savı destekler niteliktedir. Bölgesel çatışmalara sebep olabilecek ve aynı zamanda uluslararası sistemi etkileyebilecek sonuçlar doğuran bir diğer sorunun ise; demografik yapıdaki değişimlerden kaynaklandığı öne sürülebilir. Dünya nüfusu hızlı bir artış trendi içindedir. Ancak nüfus artışından kaynaklanan asıl sorunun; nüfus artış hızının yüksek olduğu yerler ile, teknolojik gelişmenin sağlandığı bölgeler arası kopukluktan kaynaklandığı ileri sürülebilir.[122] Bu durum, bir yandan bölgesel çatışmalar yaşanması ihtimalini arttırırken, diğer yandan gelişmiş ülkelere yönelik göç hareketlerine sebep olabilmektedir. Uluslararası göç olgusu, gelişmiş ülkelerin iç yapılarına yönelik yeni sorunlar doğurduğu gibi, uluslararası terörizmi de kolaylaştırıcı rol oynayabilmektedir.

Günümüzde uluslararası sistemi etkileyen bir diğer önemli sorunun; soğuk savaş sonrası dönemde, gelişmiş teknolojilerin, devlet ve devlet dışı aktörlere serbestçe yayılabilmesi olduğu kabul edilebilir. Teknolojik imkanların uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlere yayılabilmesi sorununun bir bölümünün; yeni geliştirilen teknolojilerin ikili kullanım özelliğine sahip olmalarından kaynaklandığı öne sürülebilir.[123] Sivil amaçlı kullanım amacıyla satın alınan teknolojik araçlar,

---

[121] Lawrence Freedman, "İnternational Security: Changing Targets," **Foreign Policy**, No: 116, Spring 1998, s. 57.
[122] Paul Kennedy, **21. Yüzyıla Hazırlanırken,** 3. bs., Çev. Fikret Üçcan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, s. 14.
[123] John F. Sopka, "The Changing Proliferation Treat," **Foreign Policy**, No: 105, Winter 1996, s. 9.

kolaylıkla askeri amaçla kullanılabilmektedir. Diğer yandan, soğuk savaşın bitmesinin, silah teknolojilerinin yayılmasının kontrolünü azalttığı veya etkisiz hale getirdiği öne sürülebilir. Özellikle kitle imha silahlarının devlet dışı aktörlerin eline geçmesi riskinin, uluslararası güvenliğe yönelik önemli bir tehdit kaynağı olduğu kabul edilebilir.

Ana hatlarıyla incelenmeye çalışılan günümüz güvenlik sorunları, güvenlik anlayışında bir değişim yaşanmasını zorunlu kılmaktadır. Güvenlik sorunları, ulus devletin kapasitesini aşmıştır ve günümüz dünyasının koşullarının etkisiyle karmaşıklaşmıştır. Yeni güvenlik anlayışının, bireylerin taleplerini gözeterek ve uluslararası işbirliği esas alınarak oluşturulması gerektiği öne sürülebilir. Yeni güvenlik anlayışı, sadece askeri meseleler çerçevesinde düşünülmemeli ve ekonomik, siyasal, sosyal meseleler, güvenlik analizine eklenmelidir. Uluslararası yeni terörizm ve bilgi savaşı operasyonları gibi yeni tehdit kaynakları, yeni bir güvenlik anlayışının gerekli olduğunu savunmak amacıyla incelenebilir. Ancak, yeni bir güvenlik anlayışının geliştirilmesi gerektiğine işaret edebilmek amacıyla, incelenebilecek geniş kapsamlı bir örneğin; asimetrik savaş olgusu olduğu öne sürülebilir. Çünkü, asimetrik savaş bu çalışma kapsamında, günümüz dünya koşullarının bir sonucu ve yeni terörizm, düşük yoğunluklu çatışma gibi farklı tehdit biçimlerini kapsayan bir mücadele şekli olarak değerlendirilmektedir.

2. Bölüm: Asimetrik Savaş Kavramının İncelenmesi

2.1. Savaş Kavramı ve Asimetrik Savaşla İlişkisi

Savaş insanlık tarihi boyunca var olagelen bir olgudur. İlkel toplumların törensel nitelik taşıyabilen savaşlarından, endüstri toplumunun mekanikleşmiş savaş anlayışına kadar, savaş olgusu hep gözlemlenmiştir. İnsan toplulukları, aralarında bulunan sorunları diplomatik yollarla çözemediklerinde, savaşmayı bir çözüm aracı olarak kullanmayı tercih edebilmişlerdir. Bu eğilim günümüzde de devam etmektedir. Soğuk savaş sonrası dönemde, küresel barışın tesis edilebileceği yolundaki tüm umutlara rağmen, savaşın bir dış politika aracı olarak kullanılması devam etmektedir. Ancak, teknolojik gelişmeler ve dünya konjonktürünün durumuna bağlı olarak, savaş yapma anlayışında değişim yaşandığı öne sürülebilir. Günümüzün yeni güvenlik ortamının gerekleri çerçevesinde şekillendiği öne sürülen asimetrik savaş olgusunun, yeni bir savaş yapma anlayışı olduğu öne sürülmektedir. Bu sebeple, savaş kavramının incelenmesinin asimetrik savaş olgusunun anlaşılması için gerekli olduğu kabul edilebilir.

Savaşın tanımlanması ve sebeplerinin belirlenmesi konusunda, farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.[1] Ancak çalışma çerçevesinde, savaş kavramının uluslararası ilişkiler disiplini tarafından nasıl algılandığın gösterilmesi yeterli olacaktır. Uluslararası ilişkiler disiplini penceresinden savaş;[2]

> "...bir devlet veya devletler grubunun, diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı güç kullanarak diplomatik yollarla çözümlenemeyen sorunlarını çözmesi..."

olarak tanımlanabilir. Tanımdan anlaşılabileceği üzere; bir çatışmanın savaş sayılabilmesi için, devletler arasında gerçekleşmesi gerekmektedir. Ancak, günümüzde uluslararası sistemde rol oynadığı kabul edilen yeni aktör tipleri sebebiyle, devletler ve devlet dışı aktörler arasındaki çatışmaların da savaş olarak

[1] Gaddis, a.g.e., s. 3.
[2] Nejat Eslen, **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, İstanbul, Q – Matris Yayınları, 2003, s. 13.

sınıflanması yönünde bir eğilim olduğu öne sürülebilir. ABD'nin global terör şebekesine karşı yürüteceğini ilan ettiği mücadeleyi savaş olarak nitelendirmesi, söz konusu yeni anlayışı gösteren bir örnektir. Bu sebeple, bir politik amacı gerçekleştirmek amacıyla organize olmuş grupların, taraf oldukları silahlı mücadelelerin de savaş kapsamında kabul edilmesi öne sürülmüştür.[3] Savaşı, diğer çatışma türlerinden ayıran diğer unsurların; kapsamlı, devamlı ve büyük zahiyatlar içermesi olduğu kabul edilebilir.[4] Savaşın bir diğer özelliği de, sadece askeri gücün kullanımı ile sınırlı kalmamasıdır. Savaş, bir kez başladıktan sonra ulusal gücün tüm unsurlarının kullanılabileceği bir mücadele sürecidir.

İnsanlık tarihi boyunca savaş uluslararası ilişkilerde önemli işlev görmüştür. Ancak, savaşın uluslararası sistem açısından bir problem teşkil ettiğinin ve uluslararası normlar ve kurumlarla düzenlenmesi gerektiğinin Napolyon Savaşlarına kadar anlaşılamadığı öne sürülebilir.[5] Napolyon Savaşları sonrası, uluslararası sistemde savaşın yerinin düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Savaş, modern toplumlar tarafından da dış politika sorunlarının çözülmesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak, savaşan tarafların uyması gereken birtakım kurallar belirlenerek, savaş hukuku geliştirilmeye ve savaş yapma disipline edilmeye çalışılmıştır. Savaşın modern toplumlar açısından mutlaka kaçınılması gereken bir olgu olarak kabulünün; 2. Dünya Savaşının getirdiği büyük yıkım özellikle de nükleer silahların yıkıcı etkisinin anlaşılmasıyla gerçekleştiği öne sürülebilir.[6] Soğuk savaş döneminde, büyük güçler olası bir nükleer savaş tehlikesi sebebiyle, sıcak savaşa girmekten kaçınmıştır. Ancak gerçekleşen iki büyük dünya savaşına doğrudan katılmayan üçüncü dünya ülkelerinin, savaşmaya daha yatkın oldukları öne sürülebilir.[7]

---

[3] A.e.
[4] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, 2.bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 342.
[5] Kalevi J. Holsti, **Peace and War: Armed Conflicts and International Order: 1648 – 1989**, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1991 s.326.
[6] A.e., s. 327.
[7] A.e., s. 328.

Soğuk savaş döneminde güç kullanımının daha önce değinilen nedenler sebebiyle kontrol altında tutulmuştur. Ancak soğuk savaşın sona ermesi ile güç kullanımı üzerindeki denetimin ortadan kalktığı ve kısıtlanmamış savaş kültürünün oluşmakta olduğu öne sürülebilir.[8] Eski Yugoslavya, Kafkasya bölgeleriyle, Afrika kıtasında gerçekleşen savaşların, söz konusu yeni savaş kültürünün gözlemlendiği vakalar olduğu kabul edilebilir. Bu noktadan yola çıkarak, küreselleşme sürecinin etkisiyle yeni savaş olarak adlandırılabilecek bir durumun oluştuğu öne sürülmüştür.[9] Küreselleşmenin etkisiyle devletin otoritesinin zayıflaması ve yeni devlet dışı aktörlerin güç kazanması, yeni savaşın gelişebilmesini mümkün kılmaktadır. Üstelik, yeni savaşlarda, asker-sivil halk ayrımı yapılmadan, sivil halka yönelik şiddet uygulanmasının adeta yeni bir çatışma trendi haline geldiği öne sürülmüştür.[10]

Yeni savaşın iki önemli özelliği olduğu öne sürülebilir. Öncelikle, yeni savaşlar genellikle kimlik problemlerinden kaynaklanmakta ve geleneksel savaş yöntemleriyle değil, gerilla savaşı tarzında gerçekleştirilmektedir.[11] Yeni savaşlarda, devlet dışı aktörlerin aktif rol oynaması sebebiyle devletler tarafından kabul edilmiş savaş kuralları sıklıkla ihlal edilebilmektedir. Üstelik devlet dışı aktörlerin varlığı, yeni savaşlara üçüncül devletlerin ve BM'nin müdahalesini de güçleştirmektedir. Yeni savaşların aktörler, sebepler ve şiddet kullanımı yönünden oldukça karmaşıklaşan yapısı, bu savaşların asimetrik savaş anlayışı içinde değerlendirilmesine sebep olabilecektir.

Tarih boyunca savaşın tanımlanması ve doğasının açıklanması amacıyla bir çok düşünür tarafından farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Asimetrik savaş üzerine çalışan araştırmacılar, kavramı teorileştirebilmek amacıyla, savaş üzerine varolan bu yaklaşımlardan yararlanmaya çalışmışlardır. Yaşadıkları dönemler arasında büyük zaman farkı olsa da iki düşünürün savlarının, asimetrik savaş üzerine yapılan

---

[8] Edward N. Luttwak, "Toward Post–Heroic Warfare," **Foreign Affairs**, Cilt: 74, No: 3, May-June 1995, s. 111.
[9] Mary Kaldor, **New and Old Wars: Organized Violance in a Global Era**, Cambridge, UK : Polity Press, 1999, s. 1.
[10] James Turner Johnson, **Morality and Contemporary Warfare**, New Haven, Yale University Press, 1999, s. 120.
[11] Kaldor, a.g.e., s. 6-7.

çalışmalarda ön plana çıktığı öne sürülebilir. Bu düşünürler; Çinli savaşçı filozof Sun Tzu ve Prusyalı general Carl Von Clausewitz'tir. Her iki düşünür de askerlik sanatına yaptıkları katkıların yanı sıra, geleceğin savaşlarının icrası için referans kaynağı olmaya devam etmektedirler. Çalışma kapsamında, iki düşünürün asimetrik savaşın teorileştirilmesinde faydalı olabilecek fikirleri üzerinde durulacaktır.

Bir savaşçı ve filozof olan Sun Tzu, yaklaşık iki bin sene önce Çin'de yaşamıştır. Savaş Sanatı adlı eserin yazarı olan Sun Tzu, geçen zamana rağmen üzerinde önemle durulan bir askeri düşünürdür. Çinli filozofun görüşlerinin günümüzde hala popüler olmasının, savlarının günümüz koşullarına uyarlanabilir olmasının sonucu olduğu kabul edilebilir.[12] Sun Tzu'ya göre savaş; bir ölüm kalım meselesi olarak ulus için önem taşımaktadır ve üzerinde dikkatlice düşünülmesi gerekir.[13] Savaşa bu derece önem atfeden Sun Tzu, savaşta dolaylı stratejilerin kullanımı üzerinde durmuştur. Sun Tzu'ya göre; savaşta asıl önemli olan düşmanın fiziksel imhası değil, stratejik planlama ve aldatma yoluyla yenilgiye uğratılmasıdır.[14] Düşünür, bu çerçeve içersinde, savaşta sürprizin ve aldatmanın önemine dikkat çekmiştir. Asimetrik savaş çerçevesinde Sun Tzu'nun geniş ilgi gören bir diğer yaklaşımı da, orduların organizasyonu ile ilgilidir. Yeni tehdit biçimlerine karşı adaptasyon sağlanabilmesi, asimetrik savaş çalışmalarının önemli sorunsallarındandır.

> "Askeri bir kuvvetin sürekli bir biçimlenişi yoktur. Tıpkı sürekli bir biçimlenişten yoksun olan su gibi. Düşmana göre değişip uyarlanarak zafere ulaşma yeteneğine deha denir."[15]

savını öne süren Sun Tzu; askeri yapıların yeni tehditlere adaptasyonunun zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Bu sebeple, asimetrik savaş üzerine yapılan çalışmalarda düşünüre sıklıkla vurgu yapılmaktadır.

---

[12] Eslen, a.g.e., s. 205-206.
[13] Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, Çev. Sibel Özbudun, Zeynep Ataman, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1992, s. 57.
[14] David V. Nowlin, **War as an İnstrument of Policy: Past, Present and Future**, Lanham, University Press of America, 1998, s. 30
[15] A.e., s. 135

Günümüzde askeri strateji alanında çalışanların vazgeçilmez başucu kitabının C. V. Clausewitz'in Savaş Üzerine'si olduğu öne sürülebilir. 19. yüzyılda Prusya ordusunda hizmet vermiş bir subay olan Clausewitz, Batı savaş düşüncesini derinden etkilemiştir. Savaşın doğasını ortaya koymaya ve uygulanışı üzerine bir metodoloji geliştirmeye çalışan Clausewitz, önemini günümüzde de sürdürmektedir. Clausewitz, savaşı politika ile bağlantılı olarak ele almaktadır. Düşünüre göre savaş:[16] "... politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlarla uygulanması(dır)...". Bu anlayışa göre savaş, meşru bir dış politika aracı olmaktadır. Clausewitz'e göre savaşın hedefi, düşmanı silahtan arındırmaktır. Çünkü, ancak bu koşulda düşmana politik irade kabul ettirilebilecektir.[17] Ancak, Clausewitz savaşın kendi doğasına da özel bir önem vermiştir. Düşünür, savaşın doğasındaki acımazsızlığa ve tırmanma eğilimine dikkat çekmiştir. Clausewitz'e göre;[18] "...savaş bir kuvvet kullanma eylemidir ve kuvvetin kullanılmasında hiçbir sınır yoktur." Clausewitz'in, sanayi toplumunun savaş yapma anlayışını önemli ölçüde etkilediği öne sürülebilir. Öyle ki, günümüzün önemli askeri tarihçilerinden biri olan John Keegan; Clausewitz'in savlarının, topyekün savaşa giden sürecin, düşünsel zemininin hazırlayıcılarından olduğunu öne sürmektedir.[19]

Clausewitz'in asimetrik savaşın teorileşmesinde önemli rol oynayabilecek kavramlarından biri; savaşta sürtünmedir (friction). Clausewitz, savaşta sürtünmeyi;[20] "... görünürde kolay olanı güçleştiren faktör..." olarak tanımlamıştır. Savaşta planlama yapılırken her şey kolay görülebilir ve planın bir makine gibi işleyeceği düşünülebilir. Ancak savaşın icrası sırasında, harekat planlandığı şekilde gelişmeyebilir ve operasyonu uygulayıcıların önüne hesaplanamaz engeller çıkabilir. Sürtünme faktörü sebebiyle, en dikkatli hazırlanmış savaş planları dahi, başarısızlık riski içermektedir. Bu sebeple, savaş planı oluşturulurken, planın beklenmeyen gelişmelerin olabileceği kabul edilerek, esnek bir biçimde hazırlanması gerektiği

[16] Carl Von Clausewitz, **Harp Üzerine**, Çev. H. Fahri Çeliker, İstanbul, Özne Yayınları, 1999, s.35
[17] A.e., s. 22.
[18] A.e.
[19] John Keegan, **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Sabah kitapları (Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi), 1995, s. 44-46.
[20] Clausewitz, a.g.e., s. 78.

kabul edilebilir. Asimetrik stratejilerin oluşturulmasında da bilinmezlik ve sürpriz öğesi önem taşımaktadır. Bu sebeple, Clausewitz'in sürtünme kavramı, asimetrik stratejiler geliştiren veya asimetrik stratejilere maruz kalan taraflar için önem taşımaktadır.

Clausewitz'in asimetrik savaşın teorileştirilmesinde önemli rol oynayabilecek bir diğer yaklaşımı; savaşma iradesine verdiği önemdir. Clausewitz'e göre, düşmanın kesin yenilgisini sağlayacak faktör; silahlı kuvvetlerinin yenilmesi değil, savaşma iradesinin kırılmasıdır.[21] Çünkü, düşmanın silahlı kuvvetleri yenilgiye uğratılsa bile, savaşma iradesine sahip olan düşman, yeniden örgütlenerek savaşmaya devam edebilecektir. Savaşma iradesinin kırılması asimetrik savaş olgusunda da önemli bir yere sahiptir. Asimetrik savaşa taraf olan aktörler, başarılı olabilmek için, düşmanlarının savaşma isteğini yok etmeyi, stratejilerinde önemli bir yere koymalıdır.

Sun Tzu ve Clausewitz, günümüz savunma planlayıcılarına asimetrik savaş olgusuna uyarlanabilecek kavramlar sunmaktadır. Ancak unutulmaması gereken, bu iki düşünürün günümüzün giderek karmaşıklaşan dünyası için ancak bir referans noktası oluşturacağıdır. Savaş ve kültür ilişkisini inceleyen bir çalışmada, Sun Tzu ve Clausewitz arasındaki düşünsel farklılıklara değinilerek; farklı kültürel değerlere sahip toplumlarda yetişmelerinin, görüşleri üzerindeki etkisine dikkat çekilmektedir.[22] Bu çalışma kapsamında asimetrik savaş olgusunun, günümüz dünyasında varolan koşullarla yakın ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple, asimetrik savaş üzerine çalışan araştırmacıların, olguyu, günümüz güvenlik ortamının gereklerinden yola çıkarak teorileştirmesi gerçekçi olacaktır.

---

[21] Nejat Eslen, a.g.e., s. 18.
[22] John W. Jandora, "War and Culture: A Neglected Relation," **Armed Forces of Society**, Cilt: 25, No: 4, Summer 1999, s.42.

2.2. Asimetrik Savaş Kavramının Tanımlanması

Asimetrik Savaş kavramı, artan bir kullanımla geleceğin savaşma biçimi olarak tanımlanmaktadır. Aslında kavram, terör eylemlerinden, kitle imha silahlarının yayılmasına ve savunma çevrelerinde yeni bir gözde kavram olan bilgi savaşı konseptine kadar farklı alanlarda, günümüz güvenlik sorunlarını ifade etmede kullanılmaktadır. Kavramın, 1990'lı yıllar içersinde güvenlik ve askeri konular ile ilgilenen dar bir akademik çevre ile sınırlı kaldığı öne sürülebilir. Ancak ABD'ye karşı düzenlenen 11 Eylül 2001 tarihli terör eylemleri sonrasında, kavram dünya kamuoyunun gündemine girmiştir. Asimetrik savaş, özellikle arttığı kabul edilen yeni terör tehdidi çerçevesinde ve terörizmi devlet politikası olarak benimseyen geri kalmış devletlerin Batı dünyasına (özelde ABD'ye) karşı uygulayabileceği yeni savaş metodu olarak algılanmıştır. Dolayısıyla asimetrik savaşın, savaşta gelenek dışı yöntemlerin kullanımı ile özdeşleştiği kabul edilebilir.[23] Üstelik, asimetrik savaşa bu tarz bir anlam yüklenmesi, 11 Eylül saldırıları öncesinde benimsenmiştir. 11 Eylül saldırılarının yapılış biçimi ve seçilen hedefler, bu konudaki genel kanaati pekiştirici bir etkiye sebep olmuştur.

Asimetrik savaş olgusunun bilinmezlik içerdiği ve geleneksel olmayan metotlara dayandığı doğru bir gözlem olmakla beraber, olguyu sadece bu unsurlarla açıklamak yeterli olmayacaktır. Konuya daha soğukkanlı ve geniş kapsamlı bakıldığında ise, asimetrik savaşı tanımlamanın ve bir asimetrik savaş doktrini oluşturmanın kolay olmayacağı görülebilecektir. Asimetrik savaşın genel kabul görmüş bir tanımı olmadığı gibi, kullanılacak terminoloji konusunda da ortak bir konsensüs yoktur. Konuyla ilgili yazarların tercihlerine göre; asimetri, stratejik asimetri, asimetrik savaş, asimetrik çatışma, ve asimetrik tehdit kavramları birbirleriyle içice geçmiş bir biçimde kullanılmaktadır.[24] Kavramın doğru olarak

---

[23] Charles J. Dunlap, Jr., "Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset," **Challenging The United States Symmetrically and Asymmetrically: Can Amerika Be Defated?,** Ed. Lloyd J. Matthews, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, July 1998, s.1, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 04 Ocak 2004.

[24] Bkz.: Timothy L. Thomas, "Deciphering Asymmetry's Word Game," **Military Review**, July-August 2001, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 18 Aralık 2003.

anlaşılıp yorumlanabilmesi için, asimetrinin savaştaki yerinin saptanması ve neden yeni bir savaşma biçimi olarak algılanması gerektiğinin ortaya konması gerekir. Çünkü, asimetrik savaş, konu üzerine inceleme yapan araştırmacıların algılama ve kabullerine göre farklı anlamlar içermektedir. Bu durum kavramın genel geçer bir tanımının yapılmasını engellemiştir. Bu amaçla, kavramın dar ve geniş kapsamlı olmak üzere iki farklı tanımının yapılması faydalı olacaktır.

Asimetrik savaşın dar kapsamlı tanımı, kavramın tarihsel planda savaşla olan ilişkisi incelenerek yapılabilir. Savaşta asimetrinin; hasma karşı avantaj kazanabilmek amacıyla, hasmın zayıf ve hazırlıksız olduğu noktalara, geleneksel veya geleneksel olmayan yöntemlerle saldırılması olduğu ifade edilebilir. Görülebileceği üzere, çok sayıda tarihsel çatışma, bu tanım çerçevesinde asimetrik savaş olarak değerlendirilebilir. Üstelik, bu tanım çerçevesinde asimetri, savaş olgusu ile başlangıçtan itibaren birlikte varolan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.[25] Tarih boyunca savaşan taraflar, arzuladıkları politik hedeflere mümkün olan en az maliyetle ulaşabilmek, kimi durumlarda ise, güçlü hasımlar karşısında zafere ulaşabilmek amacıyla asimetrik stratejilere başvurmuşlardır. Devrinin hegemon gücü olarak kabul edilebilecek olan Roma İmparatorluğu'nun taraf olduğu bir tarihi çatışma, savaşın doğasında asimetrik stratejilerin kullanımının varolduğunu göstermek için uygun örnek olacaktır.

Milattan sonra 9 yılında, Roma İmparatorluğu lejyonları ile Alman kabileleri arasında, günümüzde Almanya sınırları içersinde bulunan Teutoburg ormanında bir çatışma gerçekleşmiştir. Roma adına Almanya'nın yönetimini üstlenmiş olan Publius Quinctilius Varius komutasındaki üç Roma lejyonu, bölgede yaşanan ayaklanmayı bastırmak amacıyla, derin ormanın içlerine yönelik bir harekat düzenlemiştir.[26] Savaş Roma ordusu için bir felaketle sonuçlanmış ve üç Roma lejyonu imha edilmiştir. İyi eğitim alan, yüksek disipline sahip olan Roma lejyonları, dönemlerinin saygı duyulan

---

[25] Steven Metz, Douglas V. Johnson II, **Asymmetry and U.S. Military Strategy: Defination, Background, And Strategic Concepts,** Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, January 2001, s.1, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 18 Şubat 2003.
[26] Colin Wells, **The Roman Empire**, 2. bs., Cambridge, Harward University Press, 1992, s. 73-75.

ve çekinilen askeri birlikleri olmuştur.[27] Savaş öncesinde, düzensiz ve daha az eğitimli Alman savaşçılarına yenilmesi olası görülmeyen Roma lejyonlarının, imha edilmesinde hangi faktörler rol oynamıştır? Teutoburg Savaşını asimetrik savaş çerçevesinde inceleyen bir araştırmacıya göre;[28] "muharebenin sonucu daha kılıçlar çekilmeden belirlenmiştir". Çünkü Alman savaşçılar, stratejik ve operatif seviyelerdeki yönlendirmeleri ile muharebeye kendileri için en uygun koşullarda girmişlerdir. Daha önce Roma ordusunda askerlik yapmış olan Almanların lideri Arminius, Roma lejyonlarına doğrudan saldırının kendileri için kesin bir yenilgiye sebep olacağını kavradığından, lejyonların alışılmış savaş düzeninin bozulacağı derin ormanlık arazide çatışmaya girmiştir.[29] Böylece Almanlar savaşı, düşmanın güçlü yanlarını kullanmasını engelleyerek kazanmışlardır.

Teutoburg Savaşı, bölgedeki Roma egemenliğinin zayıflamasına sebep olmuştur. Ancak savaşın Roma imparatorluğu açısından tek sonucu toprak ve prestij kaybı olmamıştır. Askere almada yaşanılan sıkıntılar sebebi ile uzun yıllar boyunca kaybedilen üç lejyonun yerine yenileri oluşturulamamıştır.[30] Roma'nın karşılaştığı yenilgi tarih boyunca büyük güçlerin, zayıf düşmanları karşında alacakları yenilgilerden bir tanesidir. İncelenen örnek savaşın doğasında olan asimetrik boyuta işaret etmektedir. Sayıca üstün düşmanlara karşı, göreli güçsüz taraflar kendi istedikleri koşulları sağlayınca çatışmaya girmişlerdir.

Asimetrik savaşı, günümüz güvenlik ortamının gerekleri çerçevesinde tanımlamaya çalışmadan, uluslararası ilişkiler literatürü içersinde inceleme konusu olan asimetrik çatışma kavramıyla olan ilişkisine değinmek aydınlatıcı olabilecektir. Asimetrik çatışma olgusu üzerine yapılan çalışmaların; genelde aktörleri devletler ile sınırlandırmaları, yöntem bazında ise, geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemler kullanımı arasında ayrım yapmamaları ile asimetrik savaş incelemelerinden ayrıldıkları kabul edilebilir. Bu alandaki çalışmaların, ihtilafın tarafları arasındaki

---

[27] Arther Ferrill, "Roma İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi," **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Ed. Paul Kennedy, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları, 1995.
[28] Vincent J. Goulding, "Back to the Future with Asymmetric Warfare," **Parameters**, Winter 2000-2001, s. 21-30 (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 24 Haziran 2002.
[29] A.e.
[30] Kennedy, a.g.e., s. 119.

çıkar farklılığına ve bu eşitsizliğe bağlı olarak, savaşma iradesi ve güç kullanma limitlerine yoğunlaştığı öne sürülebilir. Asimetrik çatışma incelemelerinde çözümlenmeye çalışılan temel sorunun; güçsüz tarafın, güçlü düşmanını nasıl olup ta yenilgiye uğratabildiği olduğu kabul edilebilir.[31] Hasımların çatışmaya sebep olan konuyla ilgili çıkar algılamaları ve savaşma iradesi asimetrik savaşın da önemli birer unsurudur. Ancak yeni bir savaşma biçimi olarak asimetrik savaş, farklı kapasite ve amaçlara sahip hasımların mücadelesinin ötesinde bir kapsam içerebilmelidir. Üstelik günümüz güvenlik ortamında, devlet dışı aktörler de asimetrik savaşın tarafı olabilmektedir. İki kavram arasında ayrım yapmaktaki amaç; derin çıkar farklılaşmasının olduğu ve güç dengesizliğinin görüldüğü her çatışmanın asimetrik savaş olarak kabul edilemeyeceğini savunmaktır. Asimetrik savaş, eğer yeni bir savaşma biçimi olarak kabul edilecekse, daha dar kapsamlı ve yeni dönemin kendine has şartlarına uyum gösteren bir tanımının yapılması zorunlu olmaktadır. Asimetrik savaş incelemelerine, savaşın zaten doğasında olan hasmın zayıf noktalarından yararlanma ve geleneksel olmayan yöntemler kullanabilme özelliklerinin ötesinde yeni unsurlar eklenmelidir.

Asimetrik savaş olgusunu tanımlama ve inceleme amacıyla yapılan çalışmalarda, Amerika Birleşik Devletleri'nin öncü ve yönlendirici bir rol oynadığı öne sürülebilir. ABD'nin asimetrik savaş olgusuna verdiği önemin arka planında; ABD savunma çevrelerinde, ülkenin üstün askeri gücü sebebiyle, düşmanları tarafından ancak asimetrik yöntemlerle tehdit edilebileceğine yönelik yaygın kanaatin rol oynadığı öne sürülebilir.[32] Asimetrik savaşa önem verilmesinin bir diğer sebebinin ise; soğuk savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamının ABD savunma çevreleri tarafından nasıl algılandığıyla bağlantılı olduğu kabul edilebilir. Bilgi devrimi ve küreselleşme sürecinin etkisiyle, yeni dönemde uluslararası sistemde yer alan güçsüz aktörlerin, güçlü aktörlerle mücadele edebilme konusunda yeni

---

[31] Bkz.: T.V. Paul, **Asymmetric Conflicts: War İnitiation by Weaker Powers**, Newyork, Cambridge University Press, 1994. ve İvan Arreguin – Toft, "How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflicts," **International Security**, Cilt: 26, No: 1, Summer 2001.

[32] Joseph C. Cyrulik, **Asymmetric Warfare and the Threat to the American Homeland**, AUSA Institute of Land Warfare, Landpower Essay Series, No: 99/8, November 1999, s. 2 (Çevrimiçi) http//www.ausa.org, 21 Şubat 2003.

yetenekler kazandığı öne sürülebilir. Söz konusu yeni yeteneklerden bazılarının; güçsüz aktörlerin kitle imha silahları elde etme imkanına kavuşmaları ve bilgi savaşı yoluyla yeni saldırı imkanları kazanmaları olduğu söylenebilir. Soğuk savaşın sona ermesiyle güç kullanma üzerindeki tekelin sona ermesi sonucu; bilgi savaşı gibi yeni mücadele yöntemlerinin, terörizm ve düşük yoğunluklu çatışma gibi geleneksel yöntemlerle birleştirilebilmesi olanaklı hale gelmiştir. Bu sebeple, yeni tehditlere karşı, yeni mücadele stratejilerinin geliştirilmesine, ABD savunma çevrelerince önem verilmiştir.[33]

ABD silahlı kuvvetlerinin 21. yüzyılda oluşturmayı planladığı organizasyon yapısının ana hatlarını ve yol haritasını belirlemek amacıyla hazırlanan Joint Vision 2020 isimli resmi dokümanda, bu yaklaşımın izleri görülebilmektedir. Joint Vision 2020 dokümanında, olası geleneksel tehditler göz ardı edilmeden, asimetrik yöntemler kullanabilecek düşmanların, ABD için gelecekte en büyük tehdit kaynağı olabileceği savunulmaktadır.[34] Bu sebeple, ABD silahlı kuvvetlerinin yeni tehditlere cevap verebilecek şekilde yeniden organize olması amaçlanmaktadır. Konuya bu derece önem verilmesi, asimetrik savaş üzerine ABD merkezli çok sayıda çalışma yapılmasına sebep olmuştur. Bu sebeple, asimetrik savaşın açıklanabilmesi için, söz konusu çalışmaların uluslararası sistemde yer alan tüm aktör tipleri göz önüne alınarak incelenmesi iyi bir başlangıç noktası olacaktır.

ABD merkezli çalışmalarda, ülkenin üstün askeri gücünden yola çıkılarak, bu ülkenin çıkarlarını tehdit etmek isteyen hasımların ancak geleneksel olmayan yöntemlere başvurabileceklerine vurgu yapıldığına yukarıda değinilmiştir. Olası düşmanların kullanabilecekleri tehdit yöntemlerinin saptanıp, ABD'nin bu tehditlere karşı koymak amacıyla alacağı önlemlerin belirlenmeye çalışılmasının, asimetrik savaş üzerine yapılan incelemelerin odak noktasını oluşturduğu öne sürülebilir.[35]

---

[33] Bkz.: Carl Conetta, Charles Knigth, "İnventing Threats," **Bulletin of the Atomic Scientist**, Cilt: 54, No: 2, March-April 1998.

[34] Joint Vision 2020 America's Military: Preparing for Tomorrow, US Goverment Printing Office, Washington DC, June 2000, s. 4-5.

[35] Stephan J. Blank, **Rethinking Asymmetric Threats**, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, September 2003, s. 3, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 04 Aralık 2003.

Ancak bu tarz bir yaklaşım, objektiflikten uzaktır ve yaşandığı öne sürülen değişimi tek taraflı olarak algılamaya dayanmaktadır. Asimetrik yöntemlere başvuracak tarafın yalnızca güçsüz aktörler olduğu kabul edilmektedir. Asimetrik savaşın, sadece güçsüz aktörlerin güçlü rakiplerine zarar verebilmek amacıyla kullanabilecekleri yöntemlerin baz alınarak incelenmesinin, asimetrik savaşın çözümlenebilmesine katkıda bulunmayacağı öne sürülebilir.[36] Bu kapsamdaki bir tanımlamaya örnek olarak, Kenneth F. Mckenzie'nin asimetrik savaşı, ABD'ye yönelik olası tehdidi merkeze alarak yapmış olduğu tanım verilebilir. Yazara göre asimetrik savaş:[37]

> "Bir asimetrik aktörün, stratejik hedeflerine ulaşabilmek amacıyla; ABD'nin vurulabilir yönlerine karşı, düşük dereceli taktik ve operatif güç uygulayarak, uygulanan güçten orantısız bir etki yaratarak ABD'nin savaşma azmini etkisizleştirmesidir."

Tanımda, düşük dereceli güç kullanılarak büyük bir etki yapılmasına ve hedef ülkenin mücadele azminin hedeflenmesine dikkat çekilmektedir. Bu iki unsurun, asimetrik savaşla doğrudan ilişkili olduğu kabul edilebilir. Ancak yazar, olguyu tek yanlı ve ülkeye yönelik tehditler üzerinden tanımlamaktadır. Oysa asimetrik savaş, çatışmanın tüm taraflarının uygulayabileceği bir mücadele yöntemidir.[38] Güçlü aktörün zayıf ve kolay vurulabilir yanları olabileceği gibi, görece güçsüz düşmanına karşı sahip olabileceği avantajlar da söz konusudur. Bu durum zayıf aktör açısından da aynı derecede geçerlidir. Güçlü aktör, güçsüz düşmanını savaş sahasında yenemese bile, sahip olduğu iktisadi gücü kullanarak düşmanının savaşma iradesini kırabilir.

Asimetrik savaşın tanımlanmasında sıkıntı yaratan bir diğer nokta da; asimetrinin sadece aktöre yönelik tehditler çerçevesinde düşünülmesidir. Bu kapsamdaki incelemelerde, hedef aktöre yönelik tehdit odakları ve tehdidi oluşturabilecek kaynaklar ve uygulanabilecek yöntemler üzerinde durulduğu

---

[36] A.e., s. 1.
[37] Kenneth F. McKenzie, **The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR**, National Defense University McNair Papers, No: 62, 2000, s. 2 (Çevrimiçi) http://www.ndu.edu, 21 Şubat 2003.
[38] Thomas J. Williams, "Strategic Leader Readiness and Competencies for Asymmetric Warfare," **Parameters**, Summer 2003, (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 2 Haziran 2003.

söylenebilir. Tehdit değerlendirmelerinin tam anlamıyla objektif olarak yapılamayabileceği öne sürülebilir. Ancak, güvenlik stratejilerimizi oluşturmada yönlendirici etkiye sahip oldukları kabul edilebilir. Uluslararası sistemde yer alan aktörler, kendilerine yönelik tehditleri belirlemeye ve bu tehditlere karşı davranış biçimleri geliştirmeye çalışacaklardır. Ancak sadece olası görülen tehditlere odaklanarak, tehditlerin arka planında varolan, söz konusu tehditlerin oluşmasına sebep teşkil eden olgu ve stratejileri analiz etmemek, asıl büyük resmin anlaşılmasını engelleyebilecektir.[39] Üstelik bu davranış tarzı, aktörleri pasif bir konuma getirerek, kolay yönlendirilebilir bir hale gelmelerine yol açabilir. Asimetrik savaşı olası tehditleri baz alarak değerlendiren bir aktörü bekleyen en büyük tehlikenin, kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir strateji geliştirememesi olduğu kabul edilebilir.

Konvansiyonel olmayan silah sistemlerinin geliştirilmesi ve bu sistemlere sahip aktörlerin oluşturduğu tehditler, asimetrik savaş çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle kitle imha silahlarının, önemli bir asimetrik tehdit kaynağı olarak görüldüğü öne sürülebilir. Ancak kitle imha silahlarına sahip olmanın, tek başına asimetrik yöntemlerden faydalanmayı planlayan bir aktöre, asimetrik strateji uygulama imkanı vermeyeceği kabul edilebilir. Bir araştırmacının işaret ettiği gibi, bu silahlara sahip olma ve kullanabilme yeteneği açısından, ABD dünyanın en asimetrik gücü durumundadır.[40] Üstelik, Rusya Federasyonu hariç hiçbir uluslararası aktör, yakın gelecekte bu yeteneğe yaklaşabilecek durumda değildir. Kitle imha silahlarına sahip olma, asimetrik stratejiler uygulamada kolaylaştırıcı bir faktör olabilmekle beraber, başka faktörlerin de varlığı gerekli olabilecektir. Örneğin, söz konusu çalışmada, kültürel değerlerin bu hususta önemine dikkat çekilmektedir.[41] Bir aktörün savaşta güç kullanımı üzerine olan algısı, kitle imha silahları kullanabilmesinde etkili olabilecektir. Bir diğer ifadeyle, kapasiteye sahip olmak, bu kapasitenin kesin olarak kullanılacağı anlamına gelmemektedir.

---

[39] Blank, a.g.e., s. 8.
[40] Thomas, a.g.e.
[41] A.e.

Kapasiteye sahip olma konusunda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de; bizzat ABD'nin günümüzde sahip olduğu gücün asimetrik boyutudur. Gelişmiş bir teknolojik orduya sahip olan ABD, aynı zamanda dünyanın savunmaya en çok kaynak ayıran ülkesidir. Üstelik ABD silahlı kuvvetlerinin 21. yüzyıldaki yeniden yapılanması hususundaki çalışmalar, bu konudaki üstünlüğünü korumak kararlılığında olduğuna işaret etmektedir. Bu tespitten yola çıkarak denebilir ki; ABD'nin bu tutumu, olası hasımlarını asimetrik stratejiler geliştirmeye itebilecektir.[42] Yeni kuvvet yapısı planlamaları ile gelecekteki askeri stratejisi hakkında ipuçları veren ABD, düşmanlarını belirleyerek karşıtlarını yarattığı gibi, bu düşmanların, kendisine karşı nasıl mücadele edebileceklerini de yönlendirmektedir.

Asimetrik savaş hakkındaki yanlış önyargılardan bir diğerinin; asimetrik savaşın, çatışmanın doğrudan düşman tarafın ülke topraklarına taşınması ile özdeşleştirilmesi olduğu öne sürülebilir. 11 Eylül saldırılarında ABD'nin güvenli ve vurulamaz kabul edilen kendi ülke topraklarında hedef alınmasının yarattığı şokun, bu kabulde önemli rol oynadığı ileri sürülebilir. Çatışmanın düşmanın anavatanına taşınmasının asimetrik savaşın unsurlarından biri olduğu kabul edilebilir. Düşmanın anavatanına yönelik saldırının, asimetrik yöntemler kullanan bir aktör için önemli avantajlar sağlayabileceği öne sürülebilir. Öncelikle söz konusu aktör, düşmanı ile cephede doğrudan savaşmaktan kurtulabilecektir.[43] Konvansiyonel açıdan güçlü düşmanı ile cephede yapacağı savaşı kaybetme riski yüksek olan bir aktör için, düşmanın anavatanına saldırı önemli bir çıkış noktası olabilecektir. İkinci olarak, düşmanın anavatanına yönelik saldırının yaratacağı büyük etki sayesinde, düşmanın savaşma iradesi kırılabilecektir.[44] 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'de yaşanan korku ve güvensizlik dalgası, bu savı doğrular niteliktedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus; anavatana saldırının, asimetrik savaşın zorunlu bir unsuru olmadığı ve bu sebeple, asimetrik savaşla özdeşleşmemesi gerektiğidir.[45] Asimetrik stratejilerin uygulandığı bir çatışmada cephe veya cephe gerisi şeklinde bir ayrımın

---

[42] Melissa Applegate, **Preparing for Asymmetry: As Seen Through the Lens of Joint Vison 2020**, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, September 2003, s. 5, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 21 Şubat 2003.
[43] Cyrulik, a.g.e, s. 2.
[44] A.e., s. 3.
[45] Mckenzie, a.g.e., s. 2.

olmadığı kabul edilebilir. Asimetrik savaş, taraflar arasında ilgili tüm coğrafyalarda ve savaşın tüm düzeylerinde gerçekleşebilecektir.[46] ABD ve El–Kaide örgütü arasındaki çatışmadan yola çıkılırsa; El–Kaide açısından mücadele cephesi, operatif seviyede 11 Eylül saldırılarından, taktik seviyede Ortadoğu'daki ABD savaş gemilerinin hedef alınmasına kadar uzanacaktır.

Asimetrik savaş olgusu tanımlanmaya çalışılırken şimdiye kadar olan kısımda, asıl olarak asimetrik savaş olgusunun ne olmadığına değinildi. Bu yapılırken de asimetrik savaş hakkındaki farklı tanımlamalar ve önyargılardan yola çıkılarak bir inceleme yapılmaya çalışıldı. Bu tarz bir yöntem izlemekteki amaç; asimetrik savaş olgusunun aslında ne kadar karmaşık olduğunu ortaya koyabilmek ve kavramın doğru bir biçimde tanımlanabilmesinin; ancak günümüzde uluslararası sistem yaşanan değişim sürecinin anlaşılması ve bu değişim sürecinin güvenlik anlayışına etkisinin incelenmesi ile mümkün olabileceğine işaret edebilmektir.

Asimetrik savaşın geniş kapsamlı tanımının, soğuk savaş sonrası dönemin uluslararası konjonktüründen kaynaklanan güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda yapılmaya çalışılmasının doğru olacağı öne sürülebilir. Soğuk savaşın sona ermesi ve küreselleşme süreci, uluslararası sistemde yer alan aktörlere yönelik asimetrik tehditlerin artmasına sebep olmuştur. Aktör sayısının artması, gücün yeniden dağılımı sonucu güçsüz aktörlerin yeni imkanlara kavuşabilmeleri, yeni terörizm gibi küreselleşmenin etkilediği olgular; düşmanlarıyla asimetrik savaş yapma biçimini kullanarak mücadele etmeyi seçen aktörlere, bu savaşı yürütebilme imkanı kazandırmıştır. Asimetrik savaşı geniş kapsamlı bir biçimde tanımlayabilme çalışmasında anahtar noktanın; günümüzde devlet ve devlet dışı aktörlerin asimetrik savaş yürütme imkanı kazanmaları olduğu öne sürülebilir. Soğuk savaş sonrası dünya konjonktürü, uluslararası aktörlere asimetrik savaş yürütebilme imkanı sağlamaktadır. Asimetrik savaş sadece savaş alanında operasyonel ve taktik düzeyde kullanılacak bir yöntem olmaktan; uluslararası aktörlerin, düşmanlarına karşı kullanabileceği bir strateji konumuna gelmiştir. Bu sebeple, asimetrik savaş soğuk

[46] A.e.

savaş sonrası dönemin güvenlik koşulları çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu kabulden çıkabilecek bir diğer sonuç; asimetrik savaşın sadece askeri terimlerle incelenemeyeceğidir. Asimetrik savaş uygulayacak tarafların, politika, ekonomi, sosyoloji gibi günümüz dünya koşullarını açıklanmasında başvurulan diğer disiplinlerden yararlanması faydalı olabilecektir.

Asimetrik savaşı, günümüz güvenlik koşullarına uyarlama konusunda iyi bir başlangıç noktası olabilecek tanımın Steven Metz ve Douglas V. Johnson tarafından yapıldığı öne sürülebilir. Yazar, asimetrik savaş çalışmalarındaki kavram kargaşasına dikkat çekerek, kendi tanımlamasını sunmaktadır:[47]

> "Askeri meseleler ve ulusal güvenlik alanında asimetri, bir tarafın kendi avantajlarını mümkün olan en üst seviyede gerçekleştirmek, hasmın zayıflıklarından yararlanmak, inisiyatif elde etmek, veya daha geniş hareket imkanına sahip olmak amacıyla hasmından eylem, organizasyon ve düşünce olarak farklı bir yol izlemesidir. Asimetri, politik-stratejik, askeri-stratejik, operasyonel veya bunların bir kombinasyonu olabilir. Asimetri, farklı metotlar, teknolojiler, değerler, organizasyonlar, zaman perspektifleri veya bunların bazı kombinasyonlarını gerektirir...."

Görülebileceği üzere, yapılan tanımlama oldukça kapsamlıdır. Zaten tanımlamaya, olası her çatışmayı asimetrik savaş kapsamına sokacağı öne sürülerek eleştiri yöneltilmiştir.[48] Gerçekten de tanımlama o kadar geniş kapsamlıdır ki, birbirlerinden açık farklılıklar içeren pek çok tarihi vaka bu tanımlamanın içersine girebilmektedir. Ancak söz konusu çalışmada, bizzat yazarın, her vakanın asimetrik savaş olgusu kapsamında ele alınamayacağına işaret ettiği belirtilmelidir.[49]

Metz ve Johnson'ın asimetrik savaş tanımlamasının, asimetrik savaşın günümüz dünya konjonktüründen kaynaklanan sorunlara uyarlanabilmesi amacıyla, yukarıda değinilmeye çalışılan geniş kapsamlı tanım çerçevesine girebileceği kabul edilebilir. Öncelikle, yazar asimetrik savaşın stratejik düzeyde uygulanabileceğini kabul etmektedir. Bunun yanı sıra, tanımlamada asimetrik savaş stratejileri

---

[47] Metz, Johnson, a.g.e. , s. 5-6.
[48] Robert M. Cassidy, **Russia in Afghanistan and Chechnya: Military Strategic Culture and the Paradoxes of Asymmetric Conflict,** Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, February 2003, s. 6, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 16 Haziran 2003.
[49] Metz, Johnson, a.g.e. , s. 4.

kullanmayı seçebilecek taraflarla ilgili bir kısıtlama getirilmemiştir. Asimetrik savaşa başvurabilecek taraflar; devlet dışı aktörlerin yanı sıra, ulus devletler de olabilecektir. Tanımın içerdiği bir diğer önemli unsur ise, asimetrik savaşı bir mücadele yöntemi olarak kullanmayı seçebilecek aktörlerin, düşmanlarından farklı olarak hareket etmeye çalışmalarıdır. Taraflar arasındaki farklılık, eylem ve organizasyon açısından olabileceği gibi, düşünce yapısından da kaynaklanabilecektir.

Çatışmanın taraflarından birinin kendi avantajlarını en üst seviyede gerçekleştirebilmek amacıyla, diğer tarafın zayıflıklarından yararlanmaya çalışması ise asimetrik savaşın temel özelliklerinden biri olarak karşıya çıkmaktadır. Ancak, düşmanın zayıflıklarından faydalanılmaya çalışılması konusunda öne çıkan nokta, söz konusu zayıflıkların sadece askeri alan kapsamında düşünülmemesi gerektiğidir. Askeri kuvvetlerin çatışması ve bu çatışmada düşmanın zayıf noktalarının bulunması asimetrik savaşın sadece bir yönünü oluşturacaktır. Asimetrik savaş, 21. yüzyılın dünya koşulları çerçevesinde bir mücadele stratejisi olarak algılanırsa, düşmanın zayıf ve vurulabilir yanları, sadece askeri değil, aynı zamanda politik, ekonomik ve sosyal alanları da kapsamalıdır.

Düşmanına karşı başarılı olabilmek amacıyla asimetrik stratejilerden yararlanacak olan aktörler, söz konusu düşmanın zayıflıklarından yararlanmaya çalışacaklardır. Zayıflıktan yararlanma sadece geleneksel olmayan yöntemlerin kullanımı ile özdeşleşmemelidir. Düşmanın zayıflıklarından yararlanma amacıyla, geleneksel olmayan yöntemlere başvurulabileceği gibi, aynı zamanda geleneksel yöntemler de kullanılabilecektir. Askeri açıdan güçlü olan rakibiyle doğrudan savaşması yenilgisine sebep olabilecek bir aktör, güçlü düşmanına doğrudan saldırmak yerine, düşmanının belirlediği zayıf noktalarına yönelik harekatta bulunabilecektir. Örneğin, düşmanın zayıf noktası ikmal hatları olarak algılanırsa, bu ikmal hatlarına karşı saldırılar yapılabilecektir. İkmal hatlarına yönelik saldırılar, askeri birlikler kullanılarak gerçekleştirilebileceği gibi, terör saldırıları yoluyla da yapılabilir.

Farklı asimetrik çatışmaların kendine özgü koşullarına göre, değişik mücadele yöntemleri seçilebilecektir. Bu sebeple, asimetrik savaşın özünde bir bilinmezlik öğesinin olduğu kabul edilebilir. Bilinmezlik unsurunun, asimetrik stratejiler yoluyla tehdit edilen aktörlerin, bu tehditlere karşı kesin etkili formüller geliştirebilmesini güçleştirdiği öne sürülebilir. Özellikle, mücadele edilen düşmanın asimetrik yöntemlere başvuran bir devlet dışı aktör olması halinde, bilinmezlik unsurunun daha da karmaşıklaşabileceği öne sürülebilir. Düşmana ait hedef alınabilecek fiziksel bir varlığın yokluğu, ulus devletin, asimetrik strateji uygulayan devlet dışı aktörlerle mücadelesini güçleştirebilecektir.

Asimetrik savaşta başarılı olabilmek için, mücadele stratejisinin yeni koşullara göre adapte edilebilmesi gerektiği ileri sürülebilir.[50] Bu noktadan yola çıkarak, asimetrik savaş yöntemlerine başvuran düşmanlara karşı koymak durumunda olan veya asimetrik yöntemlerden yararlanabilecek olan silahlı kuvvetler için, asimetrik savaş doktrini geliştirilmesinin gerekli olduğu öne sürülebilir. Silahlı kuvvetler, asimetrik tehditlere karşı koyabilmek amacıyla, geçmiş deneyimlerin ışığında doktrin ve eğitim yönünden hazır hale getirilmelidir.[51] Ancak, asimetrik tehditlere yönelik adaptasyon, sadece silahlı kuvvetler ile sınırlı değildir ve söz konusu aktörün ilgili tüm birimlerinde de gerçekleştirilmelidir.

Asimetrik savaş üzerine hazırlanan bir doktrinin, asimetri üzerine bir düşünme yöntemi ve asimetriyi tam olarak içeren bir operasyonel felsefe içermesi gerektiği öne sürülebilir.[52] Böylelikle, bir asimetrik savaşta yer alan personelin, bu mücadelenin şartlarına daha hızlı adapte olabileceği kabul edilebilir. Asimetrik stratejiler uygulayacak olan aktörler, çatışmada avantaj elde edebilmek amacıyla beklenmeyen hamleler gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Zaten savaşın doğasında olan bilinmezlik unsuru ile birleştiğinde, bu hamleler, asimetrik yöntemlere karşı en iyi biçimde hazırlanmış kuvvetler için bile, önemli sorunlar teşkil edebilecektir.

---

[50] Montgomery C. Meigs, "Unorthodox Thoughts about Asymmetric Warfare," **Parameters**, Summer 2003, s. 10, (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 12 Haziran 2003.
[51] A.e., s. 13-14.
[52] Clinton J. Ancher, Michael D. Burke, "Doctirne for Asymmetric Warfare," **Military Review**, July-August 2003, s. 18, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 18 Aralık 2003.

Asimetrik yöntemlere başvuran düşman aktörün, genel savaşma stratejisi iyi bir biçimde analiz edilebilse bile, operatif ve taktik seviyelerde, düşmanın sürpriz saldırı yapabilme ihtimali kuvvetli olabilecektir. Bu sebeple, iyi bir asimetrik savaş doktrininin, askeri kuvvetlere, asimetrik savaştan kaynaklanabilecek belirsizliklerle hızlı ve etkili başa çıkabilmeleri için, bir düşünce şeması oluşturabilmesi gerektiği öne sürülebilir.[53]

2.3. Asimetrik Savaşın Unsurları

Savaşta asimetri, tarih boyunca yaşanan çatışmalarda rastlanmış ve bir aykırılık değil, savaşın doğasından kaynaklanan bir olgu olmuştur. Ancak, günümüzde yaygın kullanılan anlamıyla asimetri; günümüz değişen dünya koşullarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, asimetrik savaşın unsurları, çalışmada günümüz çatışmaları ele alınarak değerlendirilecektir. Taraflar arasındaki çıkar farklılığının çatışmaya etkisi ve düşmanın savaşma iradesinin hedef alınarak, istenilen doğrultuda yönlendirilmek istenmesi, asimetrik savaşın temel unsurları olarak kabul edilecektir. Asimetrik savaşın tarafları arasındaki, teknolojik ve kültürel farklılıklar ve bu farklılıkların savaşın seyrine yönelik etkisi, asimetrik savaşa ait diğer unsurlar olarak incelenecektir. Düşmanın savaşta avantajlı olduğu yanlarını kullanmasının engellenmesi ve düşmanın saptanan zayıflıklarından yararlanılması ise, savaşın zaten doğasından kaynaklanmaktadır. Ancak teorik olarak kolay anlaşılabilir gözüken bu unsur, özellikle, günümüzün karmaşıklaşan uluslararası ilişkiler ortamında aktörler tarafından kolaylıkla uygulanamayabilir. Bu sebeple, ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi uygun olacaktır.

2.3.1 Farklılaşan Çıkarlar

Uluslararası sistemde yer alan aktörler arasında yaşanan tüm çatışmalarda, birbirleriyle farklılaşmış çıkarların bulunduğu öne sürülebilir. Asimetrik savaş kapsamındaki çatışmalarda tarafların çıkarlarını nasıl algıladığı önem kazanmaktadır.

[53] A.e.

Bir büyük güçle, bölgesel aktörün çatışmasında farklı çıkarlar söz konusu olabilecektir. Büyük güç, konuya iktisadi çıkarı veya uluslararası kamuoyu nezdinde ki prestijinin korunması açısından bakabilecekken, bölgesel aktör bizzat varolma ile ilgili çıkarlarının tehdit altında olduğunu düşünebilir. Tarafların çatışmaya sebep olan sorun veya sorunlara verdikleri önemin, çatışmayı lehlerine çevirmek amacıyla seferber edebilecekleri gücün niteliği ve miktarında belirleyici olacağı kabul edilebilir. Bu sebeple, çıkar farklılaşması asimetrik savaşın önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Ancak, asimetrik savaş incelemelerinde çıkar farklılaşması incelenirken, dikkatli olunması gerektiği söylenebilir. Çünkü, uluslararası ilişkiler disiplini açısından bizzat çıkar kavramının tanımlanmasının sorun teşkil ettiği öne sürülebilir.[54] Kavramın kapsamı üzerinde ortak bir konsensüs olmadığı halde, disiplinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Devletlerin, davranışlarına temel olarak çıkarlarını gerekçe gösterdiklerine değinen Faruk Sönmezoğlu; bu haliyle kavramın bir meşrulaştırma aracı olarak algılandığına dikkat çekmektedir.[55] Kavram çalışma içinde sübjektif bir nitelik taşıdığı kabul edilerek kullanılacaktır. Çünkü, birinci bölümde güvenlik sorunsalı üzerine yapılan tartışmadan yola çıkarak, kavramın objektif olarak tanımlanamayacağı öne sürülebilir.

Çatışmaya sebep olan sorunların taraflarca ne derece önemli olarak algılandığının çatışmanın mahiyetini belirlemede önemli bir etken olduğu kabul edilebilir. Çatışmanın kapsamı, süresi, kullanılacak kaynakların nitelik ve derecesi, bu algılama ile yakından ilgilidir. Aralarında güç farklılaşması olan aktörlerin taraf olduğu bir çatışmada, taraflardan biri konuyu hayati çıkarı olarak algılarsa, bu tarafın çatışmayı kendi lehine çevirebilmek amacıyla eldeki tüm imkanları kullanması beklenebilir. Bu sebeple; hayati çıkarları ile alakalı gördüğü bir konuda, bir büyük güçle çatışan, güçsüz aktörün asimetrik yöntemler kullanmaya yatkın olduğu söylenebilir.[56]

[54] Sönmezoğlu, a.g.e., s. 211-212.
[55] A.e,
[56] McKenzie, a.g.e. 3.

Asimetrik yöntemlerin, hayati çıkarların söz konusu olduğu çatışmalarda güçsüz aktörlere avantaj sağlayabileceği düşünülebilir. Hayati çıkarlarını korumak amacıyla savaşan aktörün, söz konusu çatışmada rakibine oranla daha fazla savaşma iradesine sahip olacağı öne sürülebilir.[57] Savaşma iradesine sahip olmanın tek başına, savaşta başarılı olmayı sağlamayacağı kabul edilebilir. Ancak, hayati çıkarlarını savunmak amacıyla savaşan bir aktör, savaşı kazanabilmek için yüksek bedeller ödemeyi göze alabilecektir.[58] Üstelik, kendi topraklarını korumak için savaşan bir aktör için, çatışmanın uzamasının avantaj sağlayabileceği düşünülebilir. Sorunu ikincil çıkarları kapsamında algılayan bir aktörün ise, düşmanına oranla daha fazla kaynağa sahip olsa bile; çatışmanın uzamasından kaynaklanabilecek, can kayıplarının artışından ve ekonomik maliyetin yükselmesinden daha olumsuz etkileneceği öne sürülebilir. Ancak çatışmanın zamana yayılmasının, kendi iç bütünlüğünü koruyabilecek bir aktör için avantajlı olacağı kabul edilebilir. Çünkü; yerel elitlerin toplumsal desteğe sahip olmadıkları bir bölgede, söz konusu ülkenin işgal edilme olasılığı olsa bile, halkın varolan çatışmaya topyekün destek vermeyebileceği düşünülebilir.

ABD önderliğindeki koalisyon güçleri ve Irak arasında 2003 yılında gerçekleşen İkinci Körfez Savaşı'nın, bu düşünceyi doğrulayan uygun bir örnek olduğu öne sürülebilir. Koalisyon kuvvetlerinin ülkeye yönelik saldırısı sırasında, Irak'ta yer yer bölgesel direnişler görülmüştür. Ancak, ülkeyi diktatörlükle yöneten Saddam Hüseyin liderliğindeki oligarşiye yönelik tepki nedeniyle, mevcut yönetim devrilinceye kadar, Irak halkının işgal güçlerine karşı topyekün bir direniş göstermediği öne sürülebilir.

Asimetrik yöntemlere başvuracak güçsüz aktörlerin, asimetrik çatışmalarda çıkar farklılaşmasından doğabilecek avantajlarını kaybetmemeleri için, uymaları gereken bazı kurallar olduğu öne sürülebilir. Güçsüz aktör, güçlü tarafın hayati çıkarlarına zarar vermemeye dikkat etmelidir. Çünkü, böyle bir durumun

---

[57] Robert M. Cassidy, "Why Great Powers Fight Small Wars Badly," **Military Review**, Semtember-October 2002, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 06 Kasım 2002.
[58] A.e.

gerçekleşmesi güçlü aktörü kararlı bir şekilde sonuç almaya itebilecektir.[59] İç kamuoyu desteğini arkasına alabilen güçlü aktörün yönetiminin, düşmanına karşı elindeki kaynakları daha rahat kullanabileceği düşünülebilir. 11 Eylül saldırılarının ABD için bu yönde bir etki yaptığı ve bu ülkenin Afganistan'a yönelik operasyonunu, can kaybı ve büyük ekonomik maliyeti göze alarak gerçekleştirebildiği öne sürülmüştür.[60]

Asimetrik çatışmalarda, tarafların çıkarlarını belirleyecek bir diğer faktörün de; uluslararası sistemin yapısı ve üçüncü tarafların çatışmaya olan ilgisi olduğu öne sürülebilir. Uluslararası sistemin görünümü çatışmanın niteliği üzerinde doğrudan etkili olabilecektir. Sistemde gücün ne şekilde dağıldığı, geçerli olan siyasi ve ekonomik trendler, taraflar çıkar değerlendirmesi yaparken dikkate alınması faydalı olabilecek diğer değişkenler olacaktır. Çatışmaya konu olan sorunu, üçüncül tarafların çıkarları ile ilintili olarak görmesi, bu aktörlerin de konuya müdahil olmasını sağlayabilecektir. Üçüncü tarafların müdahalesi, asimetrik çatışmaların daha karmaşık bir görünüm almasına sebep olabilecektir.

11 Eylül saldırılarının ülke kamuoyunda yarattığı büyük tepki sebebiyle, arkasına güçlü bir kamuoyu desteği aldığı kabul edilebilecek olan ABD yönetimi, terörist olarak adlandırdığı devlet ve devlet dışı aktörlere karşı saldırgan bir politika izlemiştir. Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak'ın ülkesinin güvenlikle ilgili çıkarlarına büyük tehdit olduğunu iddia eden ABD yönetimi, uluslararası aktörlerden gelen tüm itirazlara rağmen, Irak'a yönelik bir müdahalede bulunmuştur. Bu müdahalenin gerçekleşebilmesinde, ABD yönetiminin 11 Eylül saldırıları sonrası ABD kamuoyunda oluşan korku ve güvensizlik havasının sebep olduğu iç politika ortamından faydalandığı öne sürülebilir. Bu sayede yönetim, büyük miktarda askeri ve ekonomik kaynağı, itirazlarla karşılaşmasına rağmen, Irak savaşında kullanabilmiştir. Ancak, ABD yönetiminin Irak'a yönelik askeri müdahalede bulunabilmesinde rol oynayan faktörün, sadece ülke içi siyasi dengelerin bir

[59] P. H. Liotta, "Chaos as a Strategy," **Parameters**, Summer 2002, s. 49 (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 07 Temmuz 2002.
[60] A.e.

müdahaleyi kolaylaştırıcı bir durumda olmasından kaynaklandığı söylenemez. Uluslararası sistemdeki güç dağılımının da bu konuda rol oynadığı öne sürülebilir. Askeri açıdan dünyanın tek süper gücü olarak kabul edilebilecek olan ABD, dünya kamuoyundan ve kendi müttefiklerinden gelen olumsuz tepkilere rağmen, Irak'a yönelik bir askeri müdahalede bulunabilmiştir.

İkinci körfez savaşını, savaş öncesinde yapılan değerlendirmelerde öne sürüldüğü gibi, ABD kazanmıştır. Ancak, işgal sonrası ülkede düzenin sağlanamaması bir kaos ortamı doğurmuştur. Geçen süre içersinde ABD askerlerinin kayıpları artıkça, ülkede operasyona verilen destek giderek azalmıştır. Bu durum ABD yönetimini zor duruma düşürmüştür. Irak'ta yaşanılan durumun, özellikle güçlü ve gelişmiş aktörün, zayıf hasmının ülkesine yönelik müdahalede, kendi halkının desteğini sürdürmede güçlüklerle karşılaşabileceğine işaret ettiği kabul edilebilir. Günümüz gelişmiş modern toplumlarının, olası tehditlere karşı harekete geçmede, tehlike belirginleşinceye kadar isteksiz olduğu öne sürülmüştür.[61] Bu sebeple, özellikle gelişmiş toplumların yöneticilerinin, çatışmaya sebep olan konuyu, kendi halklarına ulusal çıkar kavramını kullanarak sunmasının günümüzde zorlaştığı öne sürülebilir.

Asimetrik çatışmalarda farklılaşan çıkarların mücadelenin seyrine yönelik etkisine verilebilecek bir diğer örnek olayın, Rusya Federasyonu ve Çeçenistan arasındaki çatışma olduğu öne sürülebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir cumhuriyet olan Çeçenistan'ın tam bağımsızlığını ilan etmek istemesi üzerine, Rusya 1994 yılında bu ülkeye müdahale etmiştir. Bağımsızlığını kazanmaya çalışan küçük bir devlet ile eski bir süper gücün mücadelesinde beklenen sonuç gerçekleşmemiştir. Rus tarafının, doğrudan gerçekleşecek bir savaşta daha avantajlı olduğunu gören Çeçen liderliği, Rus ordusu ile doğrudan savaşmaktan kaçınmış ve düşmanını yıpratmaya yönelik dolaylı bir strateji uygulamıştır.[62] İki yıllık bir mücadelenin ardından, Rus birlikleri ülkeyi terk

[61] Patric McCarthy "Re-Emergence of Traditional Threats," **Perceptions**, Cilt: 2, No: 3, September-November 1997, s. 52.
[62] Cassidy, a.g.e., s. 16.

etmek zorunda kalmıştır. Çeçenler'in uyguladığı geleneksel olmayan taktiklerin başarılı olması ve geleneksel savaş anlayışına göre örgütlenmiş Rus ordusunun düştüğü zor durumun, doğru planlanmış ve uygulanabilmiş asimetrik stratejilerin, ne kadar etkili olabileceğini gösteren iyi bir örnek olduğu öne sürülebilir. Söz konusu çatışmaya farklılaşan çıkarlar ve savaşma iradesi açısından bakıldığında ise; ülkelerinin bağımsızlığı gibi hayati bir çıkarı korumak amacıyla savaşan Çeçen tarafının, can ve mal kaybına karşı daha toleranslı olduğu kabul edilebilir. Çeçenistan'da yaşanan yenilgi, Rusya Federasyonu açısından büyük bir prestij kaybına sebep olmuştur. Ancak bu yenilginin, Çeçenistan sorununun farklı bir yön almasına yol açtığı da öne sürülebilir.

Rusya Federasyonu'nun tüm dünyanın gözü önünde Kafkasya'da zor durumda kalmasının, uzun vadede savaşın seyrini değiştirdiği söylenebilir. Rusya Federasyonu içindeki diğer sorunların da etkisiyle Rusya devlet başkanlığına merkeziyetçi eğilimleri olan Vilademir Putin seçilmiştir. Putin'in seçilmesi sonrası 1999 yılında Çeçenistan savaşı ikinci aşamasına girmiştir. Putin liderliğindeki Rusya'nın Çeçenistan sorununu yaşamsal çıkarlarının korunması ile ilgili gördüğü öne sürülebilir.[63] Bu algılamanın sonucu olarak; Rusya'nın her ne pahasına olursa olsun Çeçenistan'ı kontrol etmek istemediği kabul edilebilir. Rus tarafı, Çeçenistan'ı kontrol altında tutabilmek ve Çeçen halkının savaşma iradesini kırabilmek amacıyla, asker-sivil ayrımı yapmadan, bu ülkeye yönelik yoğun saldırılarda bulunmuştur.[64] Sonuçta, Rus tarafının Çeçenistan'ın tamamını kontrol altına alamasa bile, belli bir ölçüde başarılı olduğu kabul edilebilir. Çeçenistan savaşının, bir büyük gücün içinde bulunduğu bütün sıkıntılara rağmen, hayati çıkarı olarak gördüğü bir konuda sonuç alıncıya kadar savaşabileceğini gösterdiği ileri sürülebilir. Bu kabulden yola çıkarak, asimetrik yöntemlere başvuracak güçsüz aktörlerin; daha önce değinildiği gibi, güçlü düşmanlarının hayati çıkarları kapsamında gördükleri konularda, söz konusu düşmanlarını zor duruma düşürmemeye dikkat etmeleri gerektiği kabul edilebilir.

---

[63] Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan Politikası ve Çeçenistan Savaşı," **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 171.
[64] A.e., s. 172.

Asimetrik savaşta farklılaşan çıkarlarla ilgili bir diğer konunun; günümüzün karmaşıklaşan dünyasında tarafların çıkarlarını, kendi bakış açıları çerçevesinde dahi tanımlamalarının güçleşmesi olduğu kabul edilebilir. Savaşlar sadece cephelerde kazanılmamak da, bir çatışma başlamadan evvel, taraflar birbirlerine karşı psikolojik savaş operasyonları uygulayabilmektedir. Bu operasyonlarla düşman tarafın savaşma iradesinden önce, çatışmaya sebep olan konu üzerine olan çıkar algılamalarının etkilenmeye çalışıldığı öne sürülebilir. Savaşta psikolojik operasyonlara başvurmak yeni bir uygulama değildir. Ancak yeni olanın, bilginin temel güç kaynağı haline geldiği bir dünyada psikolojik savaş operasyonlarının uygulanması olduğu öne sürülebilir. Küresel iletişim ağları vasıtasıyla, bireyler büyük bir bilgi bombardımanı ile karşı karşıyadır. Psikolojik savaşın bu yeni biçimiyle, sadece hedeflerin savaşma iradeleri hedeflenmekte kalmamakta, daha çatışma başlamadan önce, hedefin dünyaya yönelik algılamasına müdahale edilebilmektedir.

2.3.2 Savaşma İradesinin Hedeflenmesi

Asimetrik stratejilerin kullanıldığı çatışmalarda, savaşan tarafların, savaşma iradelerinin ne durumda olduğu, çatışmanın seyrini belirlemede önemli bir faktör olabilecektir. Bir çatışmada, tarafların savaşma iradesi ile çatışmaya neden olan konunun, taraflar açısından nasıl algılandığı arasında birbirlerini tamamlayan bir ilişki olduğu öne sürülebilir. Çatışmaya sebep olan konuyu, çıkarları açısından daha önemli gören tarafın, savaşı sürdürme iradesinin daha fazla olabileceği öne sürülebilir.[65] Bu algılamaya sahip aktör, çatışmanın süresi uzasa dahi savaşma iradesi ve moralini korumada avantajlı olacaktır. Bu kabulden yola çıkarak, düşmanın savaşma iradesinin kırılmasının, asimetrik savaşta ulaşılması gereken temel hedeflerden biri olduğu öne sürülebilir.[66]

Asimetrik stratejiler uygulayacak aktörler için, düşmanın savaşma azminin kırılması, günümüzde asimetrik savaşta başarılı olunabilmesi için zorunlu bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşmanın savaşma iradesinin kırılması, asimetrik

[65] Metz, Johnson, a.g.e., s. 10.
[66] Mckenzie, a.g.e., s. 6.

savaşa taraf olan tüm aktörler için, önemli bir hedef olmaktadır. Asimetrik çatışmanın tarafı olan bir aktör, rakibinin rasyonel karar alma sürecini etkilemeye ve söz konusu çatışmanın, rakibi tarafından arzulanan doğrultuda kesin bir çözümünün olmadığını, rakibine kabul ettirmeye çalışacaktır.[67] Böylelikle, söz konusu çatışmada, hedeflerine ulaşamayacağını düşünen rakibin, çatışmayı sürdürmeye yönelik iradesi kırılabilecektir. Küreselleşme süreci ve bilgi devriminin etkisiyle, günümüzde savaşma iradesinin hedef alınmasının, geçmişe oranla daha karmaşık ve önemli bir hale geldiği öne sürülebilir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde, günümüzün sıradan bireyleri dünyada olan gelişmelerden, eşzamanlı olarak haberdar olabilmektedir. Artık savaşlar, küresel düzeyde yayın yapan kanallar tarafından canlı olarak yayınlanmaktadır. Bu durumun, savaşan taraflara, düşmanın savaşma iradesini kırabilme konusunda yeni fırsatlar ve riskler doğurduğu öne sürülebilir. Savaşan taraflar bir yandan savaşı başarıyla icra etmeye çalışırlarken, diğer yandan, savaş sahasından kamuoyuna yansıyacak bilgilerin, düşmanın savaşma iradesine yönelik olası etkilerini hesaplamak zorundadırlar.

Asimetrik savaşta, düşmanın savaşma iradesinin kırılmasının iki alanda gerçekleşebileceği öne sürülebilir. Birinci alanın, savaşın taktik ve operatif düzeyleri olduğu kabul edilebilir. Taktik ve operatif düzeyde, savaşma iradesinin karşılığının, düşman kuvvetlerin moral durumuna denk geldiği öne sürülmüştür.[68] Çatışmanın yaşandığı savaş sahasında askeri yöntemlerle, düşman kuvvetlerin moral durumu hedef alınacaktır. Bu aşamada, geleneksel ve geleneksel olmayan yöntemler beraber kullanılabilecektir. Düşman kuvvetlere karşı uzun süreli yıpratma harekatı yürütülmesinin, bu düzey kapsamında kullanılabilecek bir yöntem olduğu ileri sürülebilir. Böylelikle, sahadaki düşman liderliğinin ve askeri gücünün morali bozulabilecektir.

Düşmanın savaşma iradesinin hedeflendiği ikinci alanın; savaşın stratejik düzeyi olduğu kabul edilebilir. Bu düzeyde, genel bir strateji çerçevesinde, düşman aktörün savaşma iradesi kırılmaya çalışılacaktır. Stratejik düzeyde etkilenmeye

[67] Liotta, a.g.e., s. 47.
[68] Metz, Johnson, a.g.e., s. 10-11.

çalışılan hedefin, bir bütün olarak düşman aktörün savaşan ve savaşmayan tüm unsurları olduğu öne sürülebilir. Etkilenmeye çalışılan düşman eğer bir ulus devletse, söz konusu devletin kamuoyu ve dolayısıyla karar alma sürecinin, savaşma iradesinin kırılması için temel hedef olacağı ileri sürülebilir.[69] Söz konusu ülkenin kamuoyu etkilenerek, devam eden çatışmaya destek vermesi engellenmeye çalışılacaktır.

Savaşma iradesi hedef alınan düşman bir devlet dışı aktör ise, söz konusu düşmanın silahlı gücünden ziyade bu aktöre lojistik destek sağlayabilecek kitlelerin hedef alınması daha doğru olabilecektir. Çünkü, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörlerin, kitlelerle iletişim kurma imkanlarının geliştiği günümüz dünyasında, savaş sahasındaki başarısızlıklar, stratejik düzeyde kazançlara dönüştürülebilecektir.[70] Eğer bir devlet dışı aktörün, yürüttüğü mücadelesinde haksız olduğu ve bu mücadelesinden sonuç alamayacağı, bu aktörü destekleyen veya destekleme potansiyeli içeren kitlelere anlatılamaz ise; söz konusu aktörün savaş sahasında yenmenin tek başına yeterli olmayacağı ileri sürülebilir. Bu sebeple, asimetrik savaşa taraf olan aktörlerin, düşmana karşı gerçekleştirecekleri tüm davranışları, bu davranışların ilgili kamuoyunda yaratacağı psikolojik etkileri hesaplayarak planlamaları gerektiği kabul edilebilir. Bu kabulden yola çıkarak, savaşma iradesinin asıl olarak, bir aktörün uygulayacağı büyük strateji ile alakalı olduğu öne sürülebilir.[71]

Savaşma iradesi kapsamında incelenmesi gereken bir diğer konunun; zaferin nasıl tanımlandığı ile ilgili olduğu söylenebilir. Geleneksel bir savaşta, düşmanın askeri varlığının yenilgiye uğratılması, zafere ulaşmak için yeterli olabilecektir. Ancak asimetrik savaşta, düşmanın askeri varlığının etkisiz hale getirilmesi yeterli olmayabileceği gibi, düşmanın askeri varlığı ile doğrudan temas bile kurulamayabilir. Böyle bir durumda, başarı kazanmanın yolunun, düşmanın savaşma iradesini destekleyen unsurların hedef alınması olduğu düşünülebilir. Bu sebeple,

---

[69] Liotta, a.g.e., s. 50.
[70] Ariel E. Levite, Elizabeth Sherwood-Randall, "The Case for Discriminate Force," **Survival**, Cilt: 44, No: 4, Winter 2002-03, s. 86.
[71] Metz, Johnson, a.g.e., s. 10.

asimetrik savaşta zaferin ne olduğunun yeniden tanımlanması gerektiği öne sürülebilir.[72]

Düşmanın savaşma iradesinin kırılmasının, bir savaşın kazanılmasında ne kadar önemli olduğuna verilebilecek iyi bir örneğin Vietnam Savaşı olduğu öne sürülebilir. Vietnam savaşı, tipik bir güçlü ve güçsüz aktörler arasında gerçekleşen bir mücadele görünümündedir. Anavatanını saldırgan bir güce karşı savunan ve aynı zamanda ABD ile arasında ideolojik karşıtlık bulunan Kuzey Vietnam tarafının, konuyu hayati çıkarları kapsamında gördüğü ve kuvvetli bir savaşma iradesine sahip olduğu öne sürülebilir. Ayrıca, Kuzey Vietnam tarafı, üçüncül devletler tarafından da desteklenmiştir. Kuzey Vietnam'a savaşı kazandıran asıl faktörün savaş sahasında kazandığı başarı olmadığı ileri sürülebilir. ABD, savaşı kendi siyasi sisteminden ve iç kamuoyundan kaynaklanan nedenlerle, savaşma iradesinin ortadan kalkması ile kaybetmiştir.[73] Savaşın uzaması ve can kayıplarının artması, ABD'yi olumsuz olarak etkilerken, Kuzey Vietnam'ın lehine bir durum yaratmıştır. Sonuç olarak, düşmanın savaşma iradesinin kırılmasının, asimetrik stratejilerin en önemli unsurlarından biri olduğu kabul edilebilir. Asimetrik savaşa taraf olan aktörler, çatışma daha başlamadan önce, düşmanlarının savaşma iradesini nasıl kırabileceklerini planlamalıdır.

2.3.3 Teknolojik Farklılık

Teknolojinin, hayatın her alanında olduğu gibi, savaşın icrasında da merkezi bir rol oynadığı öne sürülebilir. Yeni teknolojiler geliştirebilecek altyapıya sahip olmak ve bu teknolojilerden savaşta faydalanabilmek, bu imkana sahip aktörlere büyük avantaj getirebilmektedir. Söz konusu imkanlara örnek olarak; gelişmiş gönderme sistemleri sayesinde en korunaklı hedeflerin bile vurulabilmesi ve elektronik haber alma sistemleri sayesinde düşman kuvvetlerin tam konumunun ve gücünün belirlenebilmesi gösterilebilir. Teknolojinin savaşta ve genel olarak güç

[72] Applegate, a.g.e., s. 9-10.
[73] Dunlap, a.g.e., s. 7.

mücadelesinde başarılı olabilmek için önemli bir faktör olmasının, asimetrik savaş incelemelerinde, teknolojinin rolüne özel bir önem verilmesine yol açtığı söylenebilir. Öyle ki, genelde Batı dünyasında, özelde ise ABD'de, asimetrik savaşın teknoloji eksenli anlaşıldığı öne sürülmüştür.[74]

Batı savunma çevrelerinin asimetrik savaşı, teknoloji odaklı değerlendirmesinin başlıca iki ayrı sebebi olduğu öne sürülebilir. Öncelikle, soğuk savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler gelişmiş teknolojilere ulaşabilme kapasitesine kavuşmuştur.[75] Küreselleşme süreci ve bilgi devriminin, bu gelişmede kolaylaştırıcı rol oynadığı öne sürülebilir. Artık, gelişmiş askeri teknolojiler, ulus devletin kontrolünün zayıf olduğu küresel pazarlarda bulunabilmektedir.[76] Örneğin; soğuk savaş döneminde devlet dışı aktörler tarafından elde edilmesinin zor olduğu kabul edilebilecek kitle imha silahlarının, günümüzde bu tip aktörlerin eline geçme ihtimalinin arttığı öne sürülebilir. Bu savı destekler nitelikteki örnek bir vaka Japonya'da gözlemlenmiştir. 1995 yılında Aum Shinrikyo isimli bir tarikat, sarin gazı kullanarak Tokyo metrosuna saldırı düzenlemiştir. Bir devlet dışı aktör tarafından kimyasal bir ajan kullanılarak, saldırı düzenlenmesi büyük şaşkınlık ve endişe uyandırmıştır. Saldırı sonrasında, söz konusu tarikatın faaliyetleri araştırıldığında, grubun uluslararası alana yayılan biyolojik, kimyasal ve nükleer silah geliştirme programları yürüttüğü anlaşılmıştır.[77]

Güçsüz aktörlerin, gelişmiş teknolojilere ulaşabilmesini sağlayan bir diğer gelişmenin; ikili kullanım imkanı sağlayan teknolojilerden kaynaklandığı öne sürülebilir. Sivil amaçlı olarak üretilen teknolojik araçlar, aynı zamanda askeri amaçlarla kullanılabilmektedir. Küresel yer bulma sistemlerinin, bu konuda ilk akla gelen örneklerden olduğu söylenebilir. Seyahat etme amacıyla edinilebilecek küresel yer bulma sistemleri, düşük yoğunluklu çatışmalarda, az maliyetle konum belirlemek

---

[74] A.e., s. 2.
[75] Martin Libicki, "Rethinking War: The Mouse's New Roar," **Foreign Policy**, No: 117, Winter 1999-2000, s. 32
[76] Beverly Crawford, "Hawks, Dowes but no Owls: International Economic Interdependence and Construction of the New Security Dilemma," **On Security**, Ed. Ronnie D. Lipschutz, New York, Columbia University Press, 1995, s. 150.
[77] Sopka, a.g.e., s. 12-14.

amacıyla kullanılabilir. Diğer yandan gelişmiş ülkeler artan bir şekilde, bilgi teknolojilerine bağımlı hale gelmektedir. Artan teknoloji bağımlılığı ve gelişmiş teknolojilerin yayılması olguları kesiştiğinde, Batıya karşı asimetrik savaş uygulayacak aktörlerin yeni avantajlar kazandığı öne sürülebilir. Bu sebeple, asimetrik savaşta teknolojinin rolü önem kazanmaktadır.

Asimetrik savaşın, Batı savunma çevrelerince teknoloji odaklı algılanmasına yol açan bir diğer faktörün; Batının diğerleri karşısındaki üstün konumunun, sahip olduğu teknolojik üstünlüğünden kaynaklandığının kabulü olduğu ileri sürülebilir.[78] Batı devletleri, gelişmiş teknolojileri tarafından desteklenen, ileri silahlı kuvvetleri ile geri kalmış devletlere karşı başarılı olabilmişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak, asimetrik savaş, teknoloji odaklı algılanabilmiştir.

Asimetrik savaşın teknoloji baz alınarak incelenmesinin, genelde Batıyı ilgilendiren karmaşık sorunların, özelde ise, asimetrik tehditlere karşı konulmasının anahtarının yine gelişmiş teknolojide aranmasına sebep olduğu ileri sürülebilir.[79] Ancak bu tarz bir algılama, gelişmiş ülkeleri, asimetrik stratejiler uygulayabilecek aktörler karşısında zor duruma düşürebilir. Öncelikle, gelişmiş teknolojiye sahip olmanın tek başına asimetrik savaşta başarılı olmaya yetmeyebileceği öne sürülebilir.[80] Savaşta ileri teknolojik sistemlere sahip olabilmek, bu sistemlere sahip olmayan rakipler karşısında avantaj sağlayabilecektir. Ancak güçsüz taraf, doğru yöntemleri geliştirerek, güçlü aktörün teknolojiden kaynaklanan üstünlüğünü karşılayabilir.[81] Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a yönelik müdahalesi bu savı destekler nitelikte bir örnek teşkil etmektedir. Sovyet ordusu, Afgan mücahitlere karşı, hızlı manevra yeteneği, menzili, silah gücü ve çok fonksiyonluluğu sebebiyle askeri helikopterlerden önemli ölçüde yararlanmaya çalışmıştır.[82] Helikopter kullanımı ile gelen teknolojik üstünlük, önceleri Afgan mücahitlerle savaşmada yararlı olmuştur. Ancak bu durum, dışarıdan bir gücün; ABD'nin müdahalesi ile son

[78] Dunlap, a.g.e., s. 2.
[79] A.e., s. 2-3.
[80] Cassidy, a.g.e., s. 18.
[81] Metz, Johnson, a.g.e., s. 10.
[82] Cassidy, a.g.e., s. 19.

bulmuştur. ABD, mücahitlere helikopterlere karşı etkili bir silah olan Stinger füzeleri temin etmiştir.[83] Bu gelişmeye bağlı olarak, düşürülme tehlikesi sebebiyle, Sovyet tarafı, askeri helikopterlerden arzuladığı ölçüde faydalanamamıştır. Bu vaka, teknolojik üstünlüğün asimetrik mücadelelerde kesin bir belirleyici unsur olmadığına işaret etmektedir.

Taraflar arasındaki teknolojik farklılığa odaklanma, asimetrik savaş üzerine inceleme yapan araştırmacıların, konunun stratejik boyutunu gözden kaçırmalarına sebep olabilir. Asimetrik savaş olgusu tanımlanmaya çalışılırken değinildiği gibi, asimetrik savaşta başarılı olabilmenin; taraflar arasındaki farklılıklardan yola çıkılması yerine, genel stratejik çerçevenin anlaşılabilmesi ile mümkün olabileceği öne sürülebilir. Yeni silah sistemlerinin, asimetrik yöntemlere cevap verebilmek için, asimetrik savaşa uyarlanmaya çalışılması faydalı olabilecektir. Ama bu uyarlama çalışmasının, gelecekte oluşması muhtemel küresel güvenlik ortamı göz önüne alınarak yapılmasının gerekli olduğu kabul edilebilir.[84]

2.3.4 Kültürel Farklılık

Bir asimetrik çatışmanın tarafları arasındaki kültürel farklılık, asimetrik savaşın icrasını ve seyrini önemli ölçüde etkileyebilecek bir unsur olarak gözükmektedir. Çünkü, farklı kültürlerin çevrelerini kavrayışları nasıl farklı değerler içerebilecek ise, savaş üzerine düşünceleri de farklı motifler taşıyabilecektir. Keegan'ın işaret ettiği gibi, savaş sadece politikanın uzantısı olan bir araç değil aynı zamanda kültürün de etkilediği bir olgudur.[85] Günümüzde orduların genel olarak Batı modelini esas alarak teşkilatlandıkları kabul edilebilir. Ancak yine de, farklı kültürel değerlere sahip toplumların, savaş üzerine değerlendirmeleri farklılık içerebilecektir.[86] Bu farklılıkların bir sonucu olarak; söz konusu toplumların savaş yapma anlayışları kendilerine özgü özellikler taşıyabilecektir. Bu farklılığın ulus

[83] A.e., s. 21.
[84] Applegate, a.g.e., s. 25.
[85] Keegan, a.g.e., s. 30.
[86] Dunlap, a.g.e., s. 4.

devlete bağlı ordular kadar, devlet dışı aktörlerin savaşma tarzını da etkileyebileceği öne sürülebilir.

Asimetrik savaşa taraf olan aktörlerin, düşmanlarının kendileri gibi hareket etmeyebileceğini kabul etmeleri gerekmektedir. Bu kabulden yola çıkarak, taraflar, birbirlerinin kültür, inanç ve değerler sistemleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Bu sayede, düşmanın savaşı nasıl icra edebileceği hakkında bilgi sahibi olunabileceği gibi, düşmanın savaşma arzusunun nasıl kırılabileceği ve düşmanın zayıf yanlarının neler olduğu da anlaşılabilecektir. Düşman aktörün, hangi koşullar altında teslim olmayı kabul edebileceği, kültürel değerleri incelenerek anlaşılabilir. Üstelik asimetrik savaşta kültürel farklılık, sadece savaşın icrası sırasında önem taşımamaktadır. Taraflardan biri mücadeleyi kazansa bile, düşmanını kontrol altında tutabilmek için, düşmanın toplum yapısı hakkında bilgi sahibi olması yararına olabilecektir.

Asimetrik savaşta bir aktörün, düşman tarafı ben merkezci bir bakış açısıyla değerlendirmesi, çatışmayı objektif olarak kavramasına engel olabilecektir. Asimetrik savaş kapsamında sık rastlanabilecek olan, düşman aktöre yönelik ben merkezci yaklaşım biçiminin; düşman aktöre yönelik adil dövüşmeme suçlaması olduğu öne sürülebilir.[87] Askeri gücü düşmanından yüksek olan bir aktör, bu özelliğini avantaja çevirebilmek için, düşman kuvvetleri ile doğrudan savaşmak isteyecektir. Söz konusu düşman, güçlü aktörle doğrudan savaşmanın kendisi için yenilgi sebebi olabileceğini düşünürse, güçlü aktörle doğrudan temas etmekten kaçınacaktır. Bu durumda, güçlü aktör, düşmanının adil dövüşmediğini öne sürebilir. Oysa, yüksek askeri gücü nedeniyle güçlü aktörün, düşmanını asimetrik yöntemler kullanmaya zorunlu bıraktığı düşünülebilir. Asimetrik savaş kapsamında değerlendirilebilecek bir çatışmaya taraf olan aktörün, düşmanının kendi arzuladığı şekilde düşünmek ve hareket etmek zorunda olmadığını baştan kabul etmesi gerektiği ileri sürülebilir.

[87] Bkz.: Victor Davis Hanson, "Figthing Fair and Foul," **National Review**, Cilt: 55, No. 7, 2003.

Asimetrik savaşa taraf olan aktörler arasında görülebilecek bir diğer kültürel farklılığın ise, siyasi kültür ile ilgili olduğu öne sürülebilir. Demokratik geleneklere sahip bir devletle, totaliter bir rejimin karar alma süreçleri ve moral değerleri birbirleriyle zıtlıklar içerebilecektir. Totaliter bir anlayışla yönetilen devletler, demokratik değerlerin hakim olduğu ve açık toplum özelliği taşıyan düşmanlarının, zayıf yanlarını daha kolay bir biçimde belirleyip, bu zayıflıklardan yararlanabileceklerdir. Bu durum, asimetrik yöntemler kullanan düşmanlar ile savaşan demokratik devletlerin, asimetrik savaşta başarılı olabilmek amacıyla siyasi değerlerinden taviz vermelerine yol açabilir. Ancak, demokrasi kültürüne sahip toplumların, asimetrik yöntemler kullanan düşmanlarına karşı, kendi kültürel değerlerinin kabul edebileceği sınırlar içinde karşılık vermesi gerektiği öne sürülebilir.[88] Çünkü, yumuşak güce dayalı saygınlığın öne çıktığı günümüz dünyasında, bir aktörün uluslararası toplum nezdinde meşruiyetini koruyabilmesinin, asimetrik savaş gibi geniş kapsamlı bir mücadelede önemli olduğu kabul edilebilir.

2.3.5 Düşmanın Zayıf Olduğu Noktalara Saldırma

Düşmanın zayıf olduğu noktalara saldırmanın, savaşmanın temel kurallarından biri olmakla beraber, günümüz asimetrik savaş anlayışı içersinde özel bir dikkati gerektirdiği öne sürülebilir. Günümüzde savaşlar sadece askeri kuvvetlerin çarpıştığı cephelerde gerçekleşmemektedir. Yeni savaş anlayışı kapsamında, cephe ve cephe gerisi kavramları arasında bir farkın kalmadığı öne sürülebilir.[89] Asimetrik yöntemlere başvuracak bir aktör, düşmanı ile sadece cephede çarpışmakla yetinmeyip, savaşı düşmanın topraklarına yaymak isteyebilecektir. Bu sebeple, düşmanın zayıf noktalarının yalnızca askeri boyut merkez alınarak düşünülmemesi gerektiği öne sürülebilir. Asimetrik savaş kapsamında zayıf noktaların, hem fiziksel hem de psikolojik vurulabilirlik temel alınarak belirlenmesi faydalı olabilecektir. Fiziksel vurulabilirlik, bir yandan savaşın icrasıyla ilgili askeri yöntemleri kapsarken diğer yandan; ilgili devletin içte ve dışta vatandaşlarının can

[88] Colin S Gray, "Thinking Asymmetrically in Times of Terror," **Parameters**, Spring 2002 (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 07 Temmuz 2002.
[89] Blank, a.g.e., s. 14.

güvenliğinin garanti altına alınmasından, ekonomik çıkarlarının korunmasına kadar genişleyebilecek bir yelpazeyi kapsamaktadır. Örneğin, İsrail açısından, ülke topraklarının güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra, tüm dünyaya dağılmış Yahudilerin korunabilmesi sorunu da zayıf nokta oluşturabilecektir. Psikolojik zayıf noktaların ise, asimetrik savaşın önemli unsurlarından hedef aktörün mücadele iradesinin kırılması ile yakından ilgili olduğu kabul edilebilir. Daha önce değinildiği gibi, asimetrik savaşta hasmın savaşma iradesinin kırılması büyük bir önem taşımaktadır.

Günümüzün giderek karmaşıklaşan uluslararası ilişkiler ortamı içersinde düşmanın zayıflıklarının belirlenebilmesi, düşman hakkında yoğun bir bilgi birikimini gerektirecektir. Bunun başarılabilmesi ise, farklı disiplinlerin işbirliği ile olabilecektir. Düşman hakkında gerçekçi bir analizin; ekonomi, tarih, siyaset bilimi, sosyoloji gibi farklı disiplinler kapsamındaki incelemelerin bir araya getirilmesi ile tam olarak yapılabileceği öne sürülebilir. Bu tarz bir çalışmanın gerçekleştirilmesinin, asimetrik savaşta başarı kazanılması için zorunlu olduğu kabul edilebilir. Düşmanın zayıf noktalarını savaş başlamadan kapsamlı bir şekilde belirleyebilen bir aktör, savaş stratejisini söz konusu zayıflıklardan azami ölçüde yararlanabilecek bir şekilde hazırlayabilecektir.

2.4. Asimetrik Savaş Yöntemleri

Asimetrik savaş, günümüz dünya koşulları çerçevesinde incelenmesi faydalı olacak bir olgudur. Uluslararası aktörlerin, çatışmada başarılı olmak amacıyla, asimetrik stratejilerden yararlanabileceğine daha önce değinilmiştir. Asimetrik çatışmalarda kullanılabilecek yöntemlerde yine günümüz dünyasının koşulları çerçevesinde incelenmelidir. Asimetrik savaşta, icraları birbirlerinden farklılık gösterebilen, çeşitli yöntemler kullanılabilecektir. Bu sebeple, asimetrik savaş çalışmalarında, devlet veya devlet dışı aktörlere karşı kullanılabilecek çeşitli yöntemler, asimetrik savaş yöntemleri olarak sayılmaktadır. Asimetrik çatışmalarda kullanılabilecek yöntemler, şu başlıklar altında incelenebilir:

- Konvansiyonel yöntemlerin, düşmanın beklemediği bir biçimde kullanılması
- Bilgi Savaşı
- Terörizm
- Düşük Yoğunluklu Çatışmalar

Aslında, asimetrik çatışmalarda kullanılabilecek yöntemlerin, asimetrik savaşa başvuran tarafların hayal gücü ile sınırlı olduğu öne sürülebilir. 11 Eylül saldırılarında, saldırganlar, yolcu dolu uçakları kaçırmışlar ve bu uçakları içindeki yolcularla beraber, önceden belirledikleri hedeflere çarparak patlatmışlardır. Bu tarz bir saldırı, fiziksel yıkımın yanı sıra, hedef kitle üzerinde büyük bir psikolojik yıkıma sebep olmuştur. Asimetrik stratejiler uygulayacak tarafların, değişen koşullar doğrultusunda, kullanabilecekleri yöntemleri belirleyebilecekleri kabul edilebilir.

Çalışma kapsamında, her biri kendi başına bir mücadele yöntemi olan; Bilgi Savaşı, Terörizm ve Düşük Yoğunluklu Çatışmaların, yeni güvenlik anlayışı doğrultusunda asimetrik savaşla olan ilişkileri incelenecektir. Bu sebeple, bu yöntemlere, bu bölüm içinde daha fazla değinilmeyecektir. Ancak, kitle imha silahları kullanımı ihtimaline kısaca değinilmesi faydalı olabilecektir. Bazı asimetrik savaş incelemelerinde kitle imha silahları, bir asimetrik savaş yöntemi olarak kabul edilmektedir.[90] Kanaatimce, kitle imha silahlarının kendi başına bir asimetrik savaş yöntemi olarak incelenmesinin, konuyu açıklayabilmek açısından bir faydası yoktur. Elbette, kitle imha silahları taşıdıkları yok etme potansiyeli sebebiyle, en çok çekinilen asimetrik tehdit kaynaklarından biridir. Ancak, bu silahlar yukarıda sayılan, asimetrik savaş yöntemleri kapsamında kullanılabilecek olan araçlardır. Bu sebeple, kitle imha silahları kullanılışının, kendi başına bir asimetrik savaş yöntemi sayılmasının gerekli olmadığı öne sürülebilir.

[90] Bkz.: Mckenzie, a.g.e., s. 19.

3. Bölüm: Asimetrik Savaş İle İlişkili Alanlar

3.1. Askeri Alanda Devrim ve Asimetrik Savaş İlişkisi

İlkçağlardan günümüze insanlığın kaydettiği tüm gelişmelere karşın savaşın özündeki vahşet öğesi değişmemiştir. Aksine gelişen teknolojilerin kolaylaştırıcı etkisi ile, savaşın yarattığı dehşet ve sebep olduğu yıkımlar artış göstermiştir. Toplumların savaş yapma biçimleriyse içinde bulundukları koşullardan etkilenerek, değişimler geçirmiştir. Günümüzde, özellikle teknoloji alanında yaşanan ilerlemelerin etkisi ile yeni bir askeri devrimin yaşandığı ve bu değişimin savaşın icrasına yönelik etkilerinin neler olacağı üzerine yoğun incelemeler yapılmaktadır. Üstelik, yeni güvenlik ortamına askeri yapıların nasıl adapte olması gerektiği sorusu, tartışmanın ayrı bir yönünü oluşturmaktadır. Asimetrik savaş olgusunun yeni bir savaşma biçimi olduğu yolundaki savlara çalışma içinde değinilmiştir. Asimetrik savaşın, yeni bir savaşma biçimi olarak, askeri yapılardaki değişimle yakından ilişkili olacağı açıktır. Asimetrik savaşı daha dar kapsamlı bir olgu kabul etsek bile, yine de askeri yapılardaki değişimle yakından ilişkili olacağı kabul edilebilir. Zaten, askeri gücün yeniden yapılandırılması ile ilişkili çalışmalarda, asimetrik tehdit ve stratejilere özel ilgi gösterilmektedir.

Günümüzde askeri yapılarda yaşanılan değişimi anlatmak için yaygın olarak kullanılan kavram; Askeri Alanda Devrim'dir (AAD). AAD ile savaşın icrasında yaşanacak olan köklü değişime dikkat çekilmektedir. Askeri Alanda Devrim olgusunun öncelikle modern tarihçiler tarafından inceleme konusu yapıldığı söylenebilir.[1] Tarihçiler, savaşları incelerken savaşın icrasın yaşanan değişimlere dikkat çekmişlerdir. Ancak, kavramın günümüzdeki haliyle kullanımının daha yakın tarihli olduğu söylenebilir. İsrail ile Mısır ve Suriye arasında gerçekleşen 1973 tarihli Yom Kippor savaşının, ADD üzerine yapılan çalışmalarda önemli bir rol oynadığı öne sürülebilir. Mısır ve Suriye ordularının saldırısına uğrayan İsrail, iki cephede

[1] Williamson Murray, Macgregor Knox, "Thinking About Revolutions İn Warfare," **The Dynamics of Military Revolution: 1300-2050**, Ed. Williamson Murray, Macgregor Knox, New York, Cambridge University Press, 2001, s. 1-2.

birden mücadele etmek zorunda kalmıştır. Suriye cephesinde daha az askeri gücü bulunan İsrail kuvvetleri, bu handikaba rağmen hava kuvvetlerinin yoğun desteği ve Suriye kuvvetlerine beklemedikleri yönden karşı taarruz etmeleri sonucu, savaştan galip ayrılmayı başarabilmiştir.[2] Bu durumun askeri uzmanların dikkatini çektiği söylenebilir. Savaşın icrasında yaşanabilecek olası değişimi, ilk olarak Rus askeri uzmanlarının fark ettiği öne sürülebilir. ABD'nin yüksek teknolojiye dayalı yeni silahlar geliştirmesini dikkatle takip eden Rus uzmanlar, sayıca daha az İsrail kuvvetlerinin Suriye kuvvetlerini yenebilmesini, Doğu Avrupa'daki Varşova Paktı ve NATO arasındaki dengeyle özdeşleştirmişlerdir.[3] Bu özdeşleştirme, sayı üstünlüğüne dayanan Rus askeri stratejisinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Konu daha sonraki dönemde ABD'li askeri planlayıcıların dikkatini çekmiştir. Vietnam savaşında yaşanan hezimet sonrası, yeni bir kuvvet yapısı oluşturma arayışında olan ABD'li uzmanlar için, Yom Kippor harbi bir örnek teşkil etmiştir.[4] Günümüze gelindiğinde ise, Askeri Alanda Devrim olgusu çerçevesinde modern ordular yeniden yapılanma çalışmalarına başladıkları öne sürülebilir.

Askeri Alanda Devrim olgusunun tanımlanması konusunda tam bir konsensüs olduğu söylenemez. Ancak AAD ile mevcut silahlı kuvvetlerin, yeni geliştirilen teknolojiler doğrultusunda yeniden yapılandırılmasına atıf yapıldığı öne sürülebilir. Bu noktadan yola çıkarak Askeri Alanda Devrim:[5]

> "Yeni teknolojilerin, askeri harekatların icrasının ve karakterinin temelden değiştiren yeni askeri doktrin, operatif ve teşkilat konseptleri ile beraber yaratıcı bir şekilde uygulanması muharebenin tabiatındaki ana değişim..."

olarak tanımlanabilir. Tanımdan anlaşılabileceği üzere, ADD sadece yeni gelişmiş savaş araçlarının mevcut yapıya eklenmesi ile sınırlı bir değişim değildir. Aksine, burada savaşın icrasında kökten bir deyişimden söz edilmektedir. Bu değişimin

---

[2] Alvin Toffler, Heidi Toffler, **21. Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994, s. 46-47.
[3] Murray, Knox, a.g.e., s. 2-4.
[4] Toffler, a.g.e., s. 42-49.
[5] Hüseyin Beyazıt, "Askeri Alanda Devrim (ADD)," **M5Avrasya Savunma ve Strateji**, No:102, Kasım 2001, s. 19.

gerçekleşebilmesi için; yeni teknolojilerin kullanıma sokulmasının yanı sıra, bu teknolojilerin askeri kuvvetlere nasıl adapte edileceğini belirleyecek kurumsal çerçevenin oluşturulması zorunludur.[6]

Askeri Alanda Devrim tartışması çerçevesinde, askeri kuvvetlerin gelecek dönemin zorunlu kılabileceği koşullara nasıl adapte olması gerektiğinin tartışıldığı söylenebilir. Bir silahlı kuvvetin gelecek yıllara ilişkin yeniden organizasyonunun, unsuru olduğu devletin, iç ve dış güvenlik ortamı göz önüne alınarak yapılmasının başarı için zorunlu olduğu öne sürülebilir.[7] Bu sebeple, AAD'nin planlanması ile uluslararası güvenlik ortamının görünümü arasında yakın ilişki olduğu kabul edilebilir. ADD ile asimetrik savaş olgusu arasındaki ilişkinin, bu noktadan yola çıkarak kurulabileceği öne sürülebilir.

21. yüzyılda karşılaşılabilecek olası asimetrik tehditlerle başa çıkılabilmesi için, askeri kuvvetlerin yeniden yapılandırılmasının ve yeni bir savaş anlayışının geliştirilmesi gerektiği öne sürülmüştür.[8] Görülebileceği üzere, Askeri Alanda Devrim tartışması, askeri kuvvetlerin asimetrik savaşa uygun olarak yeniden yapılandırılması ile yakından ilişkili olmaktadır. Ancak, AAD kapsamında gündeme gelen değişimin, sadece asimetrik savaşa cevap verebilmekle ilgili olmadığına dikkat edilmelidir. Bir diğer ifadeyle, AAD'nin asimetrik savaş ile özdeşleşmemesi gerektiği ileri sürülebilir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer konunun; askeri kuvvetlerin asimetrik savaş doğrultusunda yapılanmasının, kolay bir biçimde gerçekleşmeyebileceğidir. Burada başlıca iki faktörün etkili olduğu öne sürülebilir. Öncelikle, asimetrik savaşın ne olduğunun tam olarak tanımlanması gereklidir. İkinci olarak, askeri kuvvetler gibi, köklü gelenekleri olan karmaşık organizasyonların, yeniden organizasyonunun kolay gerçekleşmeyeceği kabul edilebilir. Askeri yapılarda değişime karşı bir direnç olduğu öne sürülebilir.[9] Bu sebeple, askeri yapıların yeniden organizasyonunun kolay bir biçimde gerçekleşmeyeceği kabul

---

[6] A.e.

[7] Barış Gürsoy, "Uluslararası Güvenliğin Bir Boyutu Olarak Askeri Alanda Devrim Tartışması," **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt:9, Sayı:2, Yaz 2003, s. 141.

[8] Levite, Randall, a.g.e., s. 81.

[9] Terry Terriff, Theo Farrell, , "Military Change in the New Millennium," **The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology**, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2002, s. 265.

edilebilir. Askeri yapılarda değişime karşı gözlenen direnç, Sovyetler Birliği'nin Afganistan, Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a yönelik müdahalelerinde gözlenebilir. Bu müdahaleleri asimetrik savaş anlayışı çerçevesinde inceleyen bir çalışmada, Rus güvenlik uzmanlarının geleneksel Rus askeri doktrinin düşük yoğunluklu çatışmalara uygun olmadıklarını bildikleri halde, doktrinde bir değişime gitmedikleri öne sürülmüştür.[10] Ancak bu örneğin, askeri yapıların yeniden organize olamayacağını değil, değişimin kolay gerçekleşmeyebileceğine işaret ettiği kabul edilebilir. Sonuçta, askeri yapıların tarihte gözlemlendiği gibi değişim geçirebilecekleri kabul edilebilir.[11]

Asimetrik savaş ve Askeri Alanda Devrim arasındaki bir diğer ilişkinin; askeri değişimler sonucu gündeme gelen yeni savaşma jenerasyonlarıyla bağlantılı olduğu öne sürülebilir. Savaş yapma biçimlerinde gözlenen değişimi inceleyen önemli bir çalışmanın; 21. Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele isimli kitap olduğu öne sürülebilir. Toplumların üretim biçimleriyle, savaş yapma yöntemleri arasında ilişki kuran yazara göre; üretim biçiminin değişmesiyle, savaş yapma anlayışı da değişebilecektir.[12] Günümüze kadar bu tarz iki büyük değişimin gerçekleştiği ve bir üçüncüsünün gerçekleşmekte olduğu öne sürülmüştür.[13] Bu değişimler; tarım toplumunun savaş yapma biçimi olan birinci dalga savaş, sanayi toplumunun savaşma biçimi olan ikinci dalga savaş ve oluşumunu sürdüren bilgi toplumunun savaş yapma biçimi olabileceği öne sürülen üçüncü dalga savaş olarak kabul edilebilir. Yazarın savaşma biçimleri üzerine yaptığı sınıflandırmanın, yaygın olarak kabul gördüğü söylenebilir. Bilgi savaşının, geleceğin savaşma biçimi olabileceği öne sürümektedir.* Ancak, savaşma jenerasyonlarını yazardan farklı bir biçimde inceleyen yaklaşımlar da vardır. ABD ordusunun 21. yüzyılın koşullarına uygun yapılanması amacıyla hazırlanan bir raporda, dört farklı savaşma jenerasyonu olduğu ve dördüncü jenerasyon savaşın, asimetrik savaş olarak kabul edilebileceği

[10] Cassidy, "Russia in Afghanistan and Chechnya:...", s. 12.
[11] Terriff, Farrell, a.g.e., s. 265.
[12] Toffler, a.g.e., s. 31.
[13] A.e., s. 27.
* Bilgi Savaşı ile Asimetrik Savaş arasındaki ilişki, bu bölüm içersinde ayrı bir başlık altında incelenecektir.

öne sürülmektedir.[14] Asimetrik savaşın, yeni bir savaş yapma jenerasyonu olarak kabul edilmesinin, bu çalışma kapsamında öne sürülen, asimetrik savaşın 21. yüzyılın güvenlik koşulları kapsamında anlaşılabileceği savı ile uyumlu olduğu kabul edilebilir.

3.2 Asimetrik Savaş - Bilgi Savaşı İlişkisi

Günümüz toplumları giderek artan bir biçimde bilgi teknolojilerinden yararlanmaktadır. Bilgi teknolojilerini geliştirmede öncü rolü gelişmiş devletlerin üstlendiği öne sürülebilir. Ancak toplumun tüm kesimlerini kapsamasa bile, geri kalmış devletlerin de, artan bir biçimde bilgi teknolojilerinden faydalanmaya çalıştıkları kabul edilebilir. Bilgi, toplum hayatının tüm alanlarında, merkezi bir konuma kavuşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, küreselleşme süreci ve bilgi toplumu incelenirken, bilginin toplumsal hayatın işleyişinde merkezi bir rol oynamasının; yeni bir toplum biçiminin oluştuğu savının öne sürülmesine yol açtığına değinilmiştir. Sanayi toplumunun dönüşmekte olduğu yeni toplum biçimi olarak kabul edilebilecek bilgi toplumu, bilgi teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı bir toplum biçimidir. Toplumsal hayatın diğer alanları gibi, güvenlik ve savaş yapma anlayışının da, artan bilgi teknolojileri kullanımından etkilendiği öne sürülebilir. Günümüzde, artan bilgi bağımlılığının, güvenlik konularına ve savaş yapma anlayışına yönelik etkileri yoğun inceleme konusudur. Bilgi savaşının, bilginin günümüz dünyasındaki yeni rolü kapsamında gelişen bir inceleme alanı olduğu kabul edilebilir.

Bilginin, savaşın icrasında geçmişten beri önemli bir merkezi rolü olduğu öne sürülebilir.[15] Savaşan taraflar, savaşta avantajlı konuma geçebilmek için, rakipleri hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmışlardır. Bilgi, savaşta sadece düşman kuvvetlerinin konumu ve gücünden haberdar olmak için değil, tarafların genel savaş

---

[14] Daniel Smith, Marcus Corbin, Christopher Hellman, **Reforging the Sword: Forces For A 21. Century Security Strategy**, (Full Report), Center for Defense Information, 2001, s. 37-38. (Çevrimiçi) http/www.cdi.org, 25 Aralık 2003.

[15] Edward Watz, **İnformation Warfare: Principles and Operations**, Boston, Artech House, 1998, s. 2.

stratejilerini oluşturabilmeleri için de büyük önem taşımaktadır. Ancak günümüzde, genel olarak bilgiye sahip olmanın öneminin artışının ve büyük miktarlarda bilgiyi yönetebilmek amacıyla elektronik araçlara bağımlı hale gelinmesinin, bilgiyi, savaşta önemli bir hedef ve savaş aracı haline getirdiği öne sürülebilir.[16] Bu sebeple, bilginin artık sadece savaş yapmanın bir unsuru olmadığı ve savaşın nasıl icra edileceğini belirleyen bir role sahip olduğu öne sürülebilir. Anımsanacağı üzere, asimetrik savaş ve Askeri Alanda Devrim kavramı arasında ki ilişki incelenirken, bilgi savaşının üçüncü ve son jenerasyon savaşma biçimi olduğunu savunan görüşlere değinilmiştir. Bilgi savaşının yeni bir savaşma biçimi olarak kabul edilmesinin, konuya güvenlik alanında çalışan araştırmacılarca büyük önem verilmesinin sebeplerinden biri olduğu kabul edilebilir. Çünkü, bilgi savaşı eğer geleceğin yeni savaş yapma biçimi ise, askeri yapıların, bu yeni savaş yapma biçimine uyarlanmalarının gerekli olduğu öne sürülebilir.[17]

Bilgi savaşının günümüz güvenlik ortamındaki rolünün ve asimetrik savaşla olan ilişkisinin incelenebilmesi için, olgunun öncelikle tanımının yapılması gerektiği söylenebilir. Ancak, günümüzde hala bilgi savaşının ortak bir tanımının yapılamadığı öne sürülebilir.[18] Bilgi savaşının ortak bir tanımının yapılamamasında, konuyu inceleyen araştırmacıların, konuya farklı yönlerden yaklaşmalarının etkili olduğu düşünülebilir. Bilgi savaşı, bir yandan askeri bir yöne sahipken, diğer yandan askeri alanın dışındaki farklı yönleri de içermektedir. İnternet vasıtasıyla yapılabilecek psikolojik operasyonlar, ekonomik hedeflere yönelik saldırılar, bilgi savaşı kapsamında değerlendirilebilecektir. Bu sebeple, asimetrik savaşta olduğu gibi, bilgi savaşının da sadece askeri yönüyle incelenmemesi gerektiği öne sürülebilir. Etkili bir bilgi savaşı stratejisinin, bilgi savaşı olgusunun, stratejik bir vizyon çerçevesinde kavranmasıyla ulaşılabileceği öne sürülmüştür.[19] Bu savdan yola çıkarak, bilgi

---

[16] A.e., s. 3.
[17] James W. Mc. Lendon, "Enformasyon Savaşı: Etkiler ve Kaygılar," Çev. Ahu Özsolak, **Avrasya Dosyası**, İstihbarat Özel, Cilt:8, Sayı:2, Yaz 2002, s. 206-207.
[18] Eşref Özdemir, **Bilgi Savaşları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 51.
[19] George J. Stein, "İnformation Warfare," **Airpower Journal**, Spring 1995, (Çevrim içi) http://www.airpower.maxwell.af.mil, 20 Kasım 2003.

savaşının, günümüz güvenlik ortamının gerekleri çerçevesinde tanımlanmasının faydalı olabileceği düşünülebilir. Bu düşünceye uygun olarak, bilgi savaşı:[20]

> "...bir taraftan; teknoloji temeli olan bilginin kullanılarak bilgi ortamının kontrol edilip, kısmi ya da stratejik düzeyde milli menfaatlerin elde edilmesine yönelik olarak kullanılması yönündeki faaliyetleri ifade ederken, diğer taraftan; düşmanın yapabileceği bir bilgi savaşına karşı alınacak tüm aktif ve pasif tedbirleri de içermektedir."

şeklinde tanımlanabilir. Yapılan tanımın iki ana ekseni olduğu öne sürülebilir. Bilgi savaşı bir yandan, hedeflenen amaçlara ulaşılabilmek amacıyla kullanılabilirken, diğer yandan düşmanın, dost unsurlara karşı yapabileceği bilgi savaşının engellenmesini içermektedir. Ancak tanımın içerdiği asıl özelliğin; bilgi savaşını askeri yönle sınırlamaması olduğu öne sürülebilir. Bilgi savaşı, ilgili tarafların ekonomik, siyasi, sosyal içerikli hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla gerçekleştirilebilecektir. Ancak tanıma bir noktada ekleme yapılması gerektiği öne sürülebilir. Tanımda milli menfaatlerden söz edilmesi, bilgi savaşının sadece ulus devlet aktörleri tarafından uygulanabileceği izlenimini uyandırabilir. Ama asimetrik savaşta olduğu gibi, bilgi savaşının da devlet ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanabileceği ileri sürülebilir.

Bilgi savaşı, farklı mücadele zeminleri içerdiği için, kendi içinde alt dallara ayrılabilmektedir. Daha önce değinildiği gibi, bilgi savaşının ortak bir tanımı yoksa da, net savaşı ve siber savaş kavramlarının, bilgi savaşının temel alt inceleme dalları olduğu öne sürülebilir.[21] Net savaşı ve siber savaş arasındaki ayrımın, bu iki bilgi savaşı türünün farklı alanları içermesi olduğu söylenebilir. Net savaşı;[22] "...sivil alanda gerçekleşen ve rakiplerin algılama süreçlerini etkilemeye çalışan..." bilgi savaşı türü olarak tanımlanabilir. Net savaşı ile rakibin çevresindeki dünyayı algılamasına müdahale edilmeye çalışıldığı öne sürülebilir. Net savaşı uygulamayı

---

[20] Özdemir, a.g.e., s. 57.
[21] George J. Stein, "Enformasyon Savaşı – Siber Savaş – Net Savaşı," Çev. Elnur Soltan, **Avrasya Dosyası**, İstihbarat Özel, Cilt:8, Sayı:2, Yaz 2002, s. 169.
[22] Mustafa Sağsan, "Bilgi Savaşı: Bilgi Tabanlı Teknolojilerin Çatışma Boyutuna Kavramsal Bir Çerçeve," **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:24, Nisan 2002, s. 109.

seçen taraf, rakibini kendi arzuladığı doğrultuda maniple etmeye çalışacaktır. Eğer, söz konusu taraf amacında başarılı olabilirse, rakibi, çevresini yanlış algılayabilecek ve bunun sonucunda hatalı kararlar verebilecektir. Küresel bilgi ağı şebekesi olan İnternet, net savaşının uygulanabilmesi için uygun ortamı sağlamaktadır. Net savaşı ile propagandanın, tek bir birey dahi hedeflenerek uygulanabileceği öne sürülmüştür.[23] Bu sebeple, net savaşının 21. yüzyılda devlet ve devlet dışı aktörlerin sıklıkla kullanacağı bir mücadele yöntemi olacağı öne sürülebilir. Siber savaşın ise, bilgi savaşının askeri yönünü oluşturduğu kabul edilebilir. Siber savaş ile rakibin, askeri bilgi sistemlerinin hedef alınmasının yanı sıra, dost kuvvetler arası bilgi iletişiminin sağlanmasının hedeflendiği ileri sürülebilir.[24] Görülebileceği üzere, bilgi savaşı hem askeri hem de sivil alanlarda uygulanabilecektir.

Bilgi savaşı ve asimetrik savaş arasındaki ilişkinin, rakiplerine karşı, geleneksel yöntemlerle mücadele veremeyeceklerini düşünen aktörlerin, asimetrik yöntemlere başvurmayı planlamasından kaynaklandığı öne sürülebilir. Bilgi savaşının, hedef aktörlere karşı kullanılabilecek asimetrik yöntemlerden biri olarak algılandığı kabul edilebilir. Devlet ve devlet dışı aktörlerin, düşmanlarıyla mücadelelerinde, pahalıya mal olabilecek geleneksel savaş yöntemleri yerine, daha ucuza mal olacaklarını düşündükleri bilgi savaşından yararlanmayı tercih edebilecekleri öne sürülebilir.[25] Bilgi savaşından faydalanmanın, özellikle teknolojik olarak gelişmiş ülkelere karşı etkili olduğu öne sürülebilir. Çünkü, bilgi teknolojilerinden faydalanma arttıkça, aynı zamanda bilgi teknolojileri yoluyla vurulabilirliğin de arttığı öne sürülebilir.[26] Bu kabulden yola çıkarak, bilgi savaşının asimetrik savaş yöntemlerinden biri olduğu düşünülebilir. Ancak, bu konunun iki yönlü olarak ele alınabileceğine dikkat edilmelidir. Bilgi savaşı, bir asimetrik savaş yöntemi olarak ele alınabileceği gibi, aynı zamanda kendi başına bir savaşma biçimi olarak incelenebileceği de unutulmamalıdır.

---

[23] Stein, "Enformasyon Savaşı – Siber Savaş – Net Savaşı," s. 170.
[24] Sağsan, a.g.e., s. 110.
[25] James Adams, "Virtual Defense," **Foreign Affairs**, Cilt: 80, No: 3, May-June 2001, s. 98-104.
[26] James Adams, **The Next World War: Computers are the Weapons and the Frontline is Everywhere**, New York, Simon & Schister, 1998, s. 38.

Bilgi savaşının, asimetrik savaş yöntemi olarak tercih edilebilmesinin bir diğer nedeninin; bilgi savaşı yoluyla, düşmanın savaşma iradesinin kırılabilecek olması olduğu kabul edilebilir. Net savaşı yoluyla, düşmanın çevresine yönelik algısı maniple edilerek, çıkarlarını doğru olarak değerlendirmesi ve savaşma azminin kırılması sağlanabilir. Üstelik bu yöntem, devlet veya devlet dışı aktörler tarafından kullanılabilecektir. Ancak bilgi savaşının, stratejik düzeyde düşmanı yönlendirmek amacıyla kullanılışının, istenilen sonuçları yaratmayabileceği savunulmuştur. Bu iddiaya dayanak olarak; bilgi savaşı ile hedef toplumda yaratılacak etkilerin önceden kestirilemeyeceği ve hedef toplumda bir kargaşa halinin oluşabileceği öne sürülmüştür.[27] Hedef toplumun bir kargaşa haline düşmesinin, asimetrik yöntemlerle sonuç olmaya çalışan bir aktör için, olumlu bir durum olduğu düşünülebilir. Ancak, asimetrik yöntemlerin kullanılmasındaki amaç, eğer hedef toplumu belirli bir kararı almaya yöneltmek olursa, kontrolden çıkmış bir toplumla hedeflenen amacın gerçekleştirilemeyeceği kabul edilebilir.

Asimetrik çatışmalarda, bilgi savaşından yararlanılmasının bir diğer nedeninin; mücadeleyi savaş sahasından, düşmanın iç bünyesine taşımak olduğu öne sürülebilir. Bilgi savaşı vasıtasıyla, geleneksel cephe anlayışının değiştiği öne sürülebilir.[28] Bilgi teknolojilerinin kullanıldığı bir çatışmada, cephe artık fiziksel savaş alanı ile sınırlı değildir. Düşmanın ülkesindeki bilgi altyapısı, ekonomik sistem, bilgi savaşı yoluyla vurulabilir durumdadır. Bu durumun özellikle, devlet dışı aktörleri, devletlere karşı avantajlı duruma getirdiği öne sürülebilir. Devlet dışı aktör, cephede doğrudan çatışmak istemeyeceği düşman ulus devlete, bilgi savaşı yoluyla zarar vermek isteyebilir. Bilgi savaşı yöntemlerinin kullanılabileceği bir diğer alanın; nükleer silahlarla ilgili olduğu öne sürülebilir. Bilgi savaşı vasıtasıyla, nükleer silahlara sahip bir aktörün, bu silahlar üzerindeki komuta kontrolü zayıflatılabilir veya etkisiz hale getirilebilir.[29] Böyle bir durum, hem bilgi savaşı yoluyla etkilenen, hem de söz konusu etkiyi yaratan taraf için, geri dönülmez zararlar yaratabilir. Bu sebeple, bilgi savaşından faydalanacak tarafların, nükleer silahlara yönelik bir

[27] Stein, a.g.e., s. 175-176.
[28] Adams, a.g.e., s. 104-105.
[29] Stephen J. Cimbala, "Accidental/Inadvertent Nuclear War and Information Warfare," **Armed Forces & Society**, Cilt: 25, No: 4, Summer 1999, 666-667.

maniple hareketinin zararlarını önceden hesaplaması gerektiği kabul edilebilir. Sonuç olarak; bilgi savaşı ve asimetrik savaş arasında oldukça yakın ve karmaşık bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Bu ilişkinin sebebinin, her iki savaş yapma biçiminin de, günümüz dünya koşulları ile doğrudan ilintili olmalarından kaynaklandığı kabul edilebilir.

3.3. Asimetrik Savaş – Terörizm İlişkisi

Terörizm, günümüzde uluslararası sistemde yer alan aktörlere yönelik en önemli tehdit kaynaklarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Dünyanın farklı bölgelerinde, sistemli olarak devam eden ve büyük yankı uyandıran terör eylemleri, terörizmi uluslararası kamuoyunun gündeminde ön sırada tutmaktadır. Öyle ki, uluslararası sistemde yer alan en güçlü aktör olarak kabul edilebilecek olan ABD'nin yönetimi, terörizme karşı bir savaş ilan ettiğini açıklayabilmiştir. Günümüz uluslararası politika ortamı açıklanmaya çalışılırken, terörizme yoğun olarak atıf yapılmaktadır. Terörizmden bahsedildiğinde, akla ilk olarak şiddet kullanma eyleminin geldiği söylenebilir. Ancak terörizmin ortak kabul görmüş bir tanımının olmadığı kabul edilebilir.[30] Terörizm olgusunu incelemek amacıyla çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen, terörizmin ne olduğu üzerine ortak bir konsensüs sağlanamamıştır. Genel kabul gören bir terörizm tanımı yapılamamasına neden olan asıl sorunun; kimin terörist olarak kabul edilmesi konusunda yaşandığı öne sürülebilir.[31] Hangi örgüt ve eylem türlerinin, terörizm kapsamında ele alınması konusunda, ilgili tarafların politik değerlendirmelerinin belirleyici rol oynadığı kabul edilebilir. Bir başka ifadeyle, bir tarafın terörist olarak adlandırdığı grup, diğer tarafa göre, özgürlük savaşçısı olabilmektedir. Terörizmin tanımlanması konusundaki asıl zorluğa dikkat çeken bu klasik ifadenin, günümüzde hala geçerliliğini koruduğu öne sürülebilir. Terörizmin doğru tanımlanabilmesi için, terör ve terörizm kavramları arasındaki farkın açıklanması faydalı olabilecektir.

---

[30] Sertaç Başeren "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme," **Terörizm İncelemeri: Teori, Örgütler, Olaylar**, Ed. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s. 1.
[31] A.e.

Terör, Türkçe'ye Fransızca'dan girmiş olup; "yıldırma, korkutma, tedhiş" olarak tanımlanabilir.[32] Tanımdan yola çıkarak, bireyler tarafından siyasi amaçlar gözetmesi gerekmeden gerçekleştirilebilecek yıldırma ve korkutmaya yönelik eylemlerin, terör olarak değerlendirilebileceği düşünülebilir. Terörizm ise; "...siyasal amaçları için sistemli ve örgütlenmiş şiddet kullanılımını benimseyen bir strateji...." olarak tanımlanabilir.[33] Terör ve terörizm arasındaki farkın; siyasal hedeflere ulaşabilmek amacıyla, sistematik ve örgütlü olarak şiddet kullanılmasından kaynaklandığı kabul edilebilir. Siyasal bir amaç içerse bile, tek bir bireyin kendi inisiyatifiyle gerçekleştirdiği şiddet eyleminin terörizm olarak kabul edilemeyeceği düşünülebilir. Tanıma göre, terörizmin ayırıcı unsurunun; uygulayıcılar tarafından bir mücadele yöntemi olarak seçilmesi olduğu ileri sürülebilir. Terörizme bir mücadele yöntemi olarak, devlet ve devlet dışı aktörler başvurabilecektir.

Terörizmi bir mücadele yöntemi olarak benimsemenin, yakın ve nihai amaçlar olmak üzere iki amacı gerçekleştirmek maksadından kaynaklandığı öne sürülebilir.[34] Yakın ve nihai amaçlar arasında birbirlerini tamamlayıcı bir ilişki bulunmaktadır. Yakın amacın, terör eylemi vasıtasıyla propaganda yapılarak, terörü bir mücadele yöntemi olarak benimseyen grubun, davasının kamuoyuna duyurulması olduğu ileri sürülebilir.[35] Bu sebeple, teröristler için şiddet kullanmak kendi başına bir amaç değil, kamuoyuyla iletişim kurmak ve kamuoyunu yönlendirmek için bir araçtır. Kamuoylarını istedikleri doğrultuda yönlendirebilmek amacıyla, teröristler, terör eylemlerinden yararlanarak, hedef kamuoyunda panik ve yılgınlık duyguları oluşturup, bir korku atmosferi yaratmaya çalışacaklardır.[36] Böylelikle, teröristler nihai amaçlarına ulaşabileceklerdir. Terörizmin nihai hedefinin; teröre başvuran

---

[32] Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara,
[33] Ö. Rengin Gün, "11 Eylül Sonrasında Başat Tehdidin Yeni Adı: Uluslararası Terörizm Olgusu," **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, No: 24, Nisan 2002, s. 114.
[34] Atila Şehirli, **Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler**, İstanbul, Burak Yayınevi, 2000, s. 96.
[35] A.e.
[36] Taner Tavas, "Terörizm: Psikolojisi ve Hedefleri," **Terörizm İncelemeri: Teori, Örgütler, Olaylar,** Ed. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s. 20.

aktör tarafından ulaşılmak istenilen amacın, hedef kitleye her ne pahasına olursa olsun kabul ettirilmesi olduğu söylenebilir.[37]

Terörizm yakın tarihte ortaya çıkmış bir olgu değildir. Tarihte terör eylemlerine başvurmuş gruplara rastlanabilmektedir. Büyük Selçuklu Devleti vezirlerinden Nizamülmülk'ü öldüren Hasan Sabbah liderliğindeki Haşhaşilerin, tarihteki terörist örgütlenmelerden bir tanesi olduğu kabul edilebilir. Ancak terörün siyasi bir kavram haline gelmesinin Fransız İhtilali'nden sonra, Fransa'da Jakoben iktidarı döneminde olduğu ileri sürülebilir.[38] Bu dönemde, ülkedeki iktidar kavgaları sebebiyle çok sayıda insan ölümle cezalandırılmıştır. Daha sonra, bu dönem terör dönemi olarak adlandırılmıştır.[39] Fransız devriminden sonra, terör eylemleri dünya üzerindeki farlı coğrafyalara artarak yayılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde, terörün önemli değişiklikler geçirerek, hem bir siyasal mücadele aracı haline geldiği hem de devlet politikalarını kitlelere benimsetebilmek amacıyla yukarıdan uygulandığı öne sürülebilir.[40]

Asimetrik stratejiler geliştirecek olan aktörlerin, terörizmden bir asimetrik tehdit yöntemi olarak faydalanmaya çalışabileceğine, asimetrik savaş incelemelerinde dikkat çekilmektedir. Terörizm, doğasından kaynaklandığı öne sürülebilecek belirsizlik öğesi ve hedef toplumun savaşma iradesine verebileceği zarar nedeniyle, önde gelen bir asimetrik savaş yöntemi olarak kullanılabilecektir. Soğuk savaş sonrası dönemde geliştiği gözlenen yeni terörizm trendinin, terörün asimetrik savaşta geçmişe oranla daha etkili kullanılabilmesine yol açabileceği düşünülebilir.

Soğuk savaş döneminde terörizm siyasi hedeflere ulaşabilmek amacıyla yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Ancak soğuk savaşın sona ermesi sonrasında terörizmin bir süreliğine dünya kamuoyunun gündeminden çekildiği öne

---

[37] A.e., s. 19.
[38] Şehirli, a.g.e., s. 95-96.
[39] Suat İlhan, **Terör: Neden Türkiye?**, 2. bs., Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002, s. 13.
[40] A.e.

sürülebilir.[41] ABD ve SSCB eksenli ideolojik rekabetin sona ermesinin, terörizmden faydalanma çabalarını azalttığı kabul edilebilir. Ancak, bu durum uzun süreli olmamıştır ve terörizm tekrar bir mücadele yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezine yönelik terör saldırıları ile terörizmin yeni bir aşamaya girdiği öne sürülmüştür.[42] Bu tarihten sonra terör eylemlerinin sayısında artma gözlemlenmiştir. Ancak, terörizmi uluslararası kamuoyunun gündemine sokan asıl gelişmenin; ABD'ye karşı düzenlenen 11 Eylül terör saldırıları olduğu öne sürülebilir. Bu olay sonrasında terörizmin, soğuk savaş sonrası dönemde ne kadar etkili bir mücadele yöntemi olarak kullanılabileceği anlaşılmıştır. Günümüzde, soğuk savaş dönemi terörizmden farklı yeni bir terörizm trendinin gelişebileceği öne sürülmüştür.[43] Yeni terörizm trendi ile asimetrik savaş arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için, geleneksel olarak nitelendirilebilecek soğuk savaş dönemi terör anlayışı ile arasındaki farkların incelenmesi faydalı olabilecektir.

Soğuk savaş döneminde, terörizmin devletler tarafından, diğer devletlerin istikrarını bozmaya yönelik bir dış politika aracı olarak kullanıldığı öne sürülebilir.[44] Bunun bir sonucu olarak, devlet destekli terörizm olgusunun geliştiği kabul edilebilir. Terörizmin devletler tarafından desteklenmesi ve yönlendirilmesi, terör örgütlerine önemli yetenekler kazandırmıştır. Aynı zamanda, bir devletin himayesinde faaliyet gösteren terör örgütlerine yönelik mücadeleyi de zorlaştırmıştır. Günümüzde ise, soğuk savaş sürecinin sona ermesi, küreselleşme sürecinin ve bilgi devriminin kolaylaştırıcı etkileri nedeniyle, terör örgütlerinin devlet desteği olmadan bağımsız birer organizasyon olarak varlıklarını sürdürebileceği düşünülebilir. Öyle ki, terör örgütlerinin ulus devletin ülkesi, halkı ve güç kullanma hakkı üzerindeki egemenliğini tehdit ettiği ileri sürülmektedir.[45] Bu savın, ilk bakışta yeni terörün etkinliğine yönelik abartılı bir değerlendirme olduğu düşünülebilir. Ancak, bu savı destekleyecek örnek olayların gözlemlendiği öne sürülebilir. El – Kaide terör

---

[41] Jonathan Stevenson, "Pragmatic Counter-terrörizm," **Survival**, Cilt: 43, No: 4, Winter 2001-2002, s. 36.
[42] Steven Simon, Daniel Benjamin, "The Terror," **Survival**, Cilt: 43, No: 4, Winter 2001-2002, s. 5.
[43] Başeren, a.g.e., s. 7.
[44] Başeren, a.g.e., s.
[45] Audrey Kurth Cronin, "Rethinking Sovereignty: American Strategy in the Age of Terrorism," **Survival**, Cilt: 44, No. 2, Summer 2002, s. 119.

organizasyonu, faaliyet gösterdiği Sudan ve Afganistan'da, yerel hükümetleri kontrolü altına alabilmiştir.[46] Ancak yeni terörün sadece ulus devlete meydan okuyabilecek konuma geldiği düşünülmemelidir. Yeni terörizm ulus devletin sınırları dışına taşarak, giderek uluslararası bir karaktere bürünmektedir.[47] Bu gelişme, terörizme karşı mücadelede ulus devletin yeteneğinin aşınmasına ve terörizmle mücadelenin uluslararası işbirliği gerektirmesine yol açmaktadır.

Soğuk savaş dönemi terörizm anlayışı ile yeni terör dalgası arasındaki önemli bir diğer farklılığın; terörist grupların amaç ve motivasyonlarında yaşanan değişimle, söz konusu değişimin şiddet kullanma anlayışı üzerine olan etkisinden kaynaklandığı öne sürülebilir. Geleneksel terör grupları, politik hedeflere ulaşabilmek amacıyla şiddet eylemlerine başvurmuşlardır.[48] Motivasyonlarının kaynağı, politik hedefe ulaşabilme arzusudur. Aynı zamanda üçüncü devletlerle olan işbirlikleri, bu grupların hedef aldıkları devletlerle, koşullar uygun olduğunda pazarlık masasına oturmalarını sağlayabiliyordu. Politik hedeflere ulaşma arzusu sebebiyle, soğuk savaş dönemi terör örgütlerinin, hedef kamuoyu nezdinde meşruiyetlerini korumak ve sempati elde edebilmek amacıyla kısıtlı şiddet kullanımına başvurdukları öne sürülebilir.[49]

Yeni terör dalgasına mensup terör örgütleri ise, geçmişten faklı olarak daha farklı amaçlara ve motivasyona sahiptir. Yeni terör dalgasına mensup terör örgütlerini, teröre başvurma konusunda güdeleyen etkenin, etnik ve dini kimliklere yönelik hassasiyetten kaynaklandığı ileri sürülebilir.[50] Etnik ve dini kimliklerin ön plana çıkarılmasının bu gruplara, daha geniş kamuoyu desteği sağlayabileceği düşünülebilir. Üstelik bu destek, yeni terör dalgasına mensup grupların uluslar ötesi bir kimlik kazanmasına da yol açabilecektir. Dini amaç uğruna mücadele verdiğini iddia eden bir örgüt, söz konusu dine inanan bireylerin yaşadığı tüm devletlerde etkili olabilecektir. Yeni dalga terör örgütlerinin, politik bir hedefe ulaşmaktan ziyade düşman olarak gördükleri aktörleri tamamen yok etmeyi kendileri için ulaşılması

[46] Simon, Benjamin, a.g.e., s. 10.
[47] John Deutch, "Terrorism," **Foreign Policy**, Fall 1997, s. 11.
[48] Stevenson, a.g.e., s. 35.
[49] Simon, Benjamin, a.g.e., s. 5.
[50] Tavas, a.g.e., s. 24.

gereken ana hedef olarak gördükleri ileri sürülebilir.[51] Bu anlayış, söz konusu grupların, terör eylemleri gerçekleştirirken şiddet kullanma açısından kendilerini kısıtlı hissetmemelerine yol açabilecektir. Bu gruplar, hedef aldıkları kamuoyunda yaratacağı etkiyi dikkate almadan ölçüsüz şiddet kullanabileceklerdir.

Terörizm, asimetrik savaş kapsamındaki çatışmalarda sıklıkla başvurabilecek bir mücadele yöntemi olarak gözükmektedir. Öncelikle, terörizm hedef aktörün kamuoyunu etkileyerek, karar alma sürecinin düşmanın istediği doğrultuda yönlendirilmesine sebep olabilecektir. Haber alma imkanlarında yaşanan artışın kolaylaştırıcı etkisinin katkısıyla, dikkatli planlanmış terör eylemleri yoluyla, hedef kamuoyu etkilenebilir ve söz konusu aktörün savaşma iradesi kırılabilir. Yeni dalga terörizm grupları şiddet kullanma konusunda kendilerini kısıtlı hissetmediği için, hedef kamuoyunda büyük korku ve panik yaratabilecek terör eylemleri düzenleyebilirler. Kitle imha silahları, bu amaçla teröristler tarafından kullanılabilir. Soğuk savaş döneminde kitle imha silahlarının terörist grupların eline geçme ihtimalinin zayıf olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde, terör örgütlerinin kitle imha silahları yoluyla terör eylemleri gerçekleştirebilmelerini sağlayacak yeni imkanlar kazandıkları ve bu silahları kullanma kararlılığına sahip oldukları öne sürülmüştür.[52] Bu sebeple, devlet veya devlet dışı aktörlerin, askeri açıdan güçlü düşmanlarına karşı kitle imha silahlarının kullanıldığı terör eylemleri organize edebilecek olması, geleceğin asimetrik çatışmalarında karşılaşılabilecek bir ihtimal haline gelmiştir. Böyle bir saldırı, hedef toplumda büyük fiziksel yıkıma yol açabileceği gibi, önemli ölçüde psikolojik etkilerde yaratabilecektir. Öyle ki, söz konusu psikolojik etkiler, saldırıya uğrayan demokratik bir toplumun, kendi değerlerini çiğnemek pahasına önlemler almasına ve karşılık vermesine yol açabilir.[53] Böyle bir gelişme, uyguladığı asimetrik stratejiler çerçevesinde hedef topluma karşı kitle imha silahları yoluyla saldıran aktörün, arzuladığı bir durum olacaktır.

---

[51] A.e.
[52] Richard A. Falkenrath "Confronting Nuclear, Biological and Chemical Terrorizm," **Survival**, Cilt: 40, No: 3, Autumn 1998, s. 53.
[53] A.e., s. 50.

Terörizmin içerdiği belirsizlik unsuru, terör eylemlerinin hedef kamuoyunda yaratacağı korku halini arttıracaktır. Üstelik, yeni dalga terör örgütlerinin uluslar arası düzeyde faaliyet gösteriyor olmaları bu belirsizliği daha da arttıracaktır. Terörizmin asimetrik savaşta etkili bir yöntem olarak kullanılmasına neden olan bir diğer faktörün de; düşmanla doğrudan temas kurmadan mücadele etmeye imkan vermesi olduğu kabul edilebilir. Özellikle güçsüz aktörler, askeri kuvvet yönünden kuvvetli düşmanlarıyla girecekleri bir askeri çatışma yerine terörizmden faydalanmayı seçebilecektir. Özellikle, gelişmiş toplumların girecekleri asimetrik çatışmalarda, güçsüz düşmanları tarafından terörizmin bir mücadele yöntemi olarak kullanılması tehlikesi ile karşı karşıya kaldıkları öne sürülebilir. Çünkü, üstün askeri güçleri nedeniyle gelişmiş devletlere, doğrudan meydan okumak, zayıf aktörlerin yenilgisine yol açabilecektir. Asimetrik savaşta terörizmin, bilgi savaşı ve düşük yoğunluklu çatışma gibi diğer mücadele yöntemleri ile birlikte bir genel strateji çerçevesinde kullanılması, sonuç alınması için daha faydalı olabilecektir.

3.4. Asimetrik Savaş - Düşük Yoğunluklu Çatışma İlişkisi

Soğuk savaş sonrası dönemde bölgesel çatışmaların artacağı öne sürülmüştür. Eski Yugoslavya topraklarında ve Afrika Kıtası'nda yaşanan çok sayıda bölgesel çatışma vakası bu savı destekler niteliktedir. Bölgesel çatışmaların sebebi etnik ve dini anlaşmazlıklar olabileceği gibi, ideolojik kökenli de olabilir. Üçüncü dünyada yoğun olarak gözlenen yerel çatışmalar, gelişme seviyesinin zaten geri olduğu bu coğrafyaların, artan ölçüde istikrarsızlaşmasına sebep olmaktadır. Bu bölgesel çatışmalara katılan taraflardan birinin genellikle devlet dışı aktör olması, çatışmanın çözümünü daha da karmaşık bir hale getirmektedir. Savaşan tarafların her birinin düzenli silahlı kuvvete sahip olmadığı durumlarda, savaşın icrasında da bir değişim yaşanmaktadır. Savaş düzenli ordular arasında gerçekleşmediğinden, savaşta kullanılan askeri kaynakların miktarı ve niteliğinde, kullanılan taktiklerde, savaşın gerçekleşeceği sahanın niteliğinde bazı değişiklikler gözlemlenmektedir. Düzenli olmayan savaş olarak nitelenebilecek bu tarz savaşlar; bölgesel savaşlar, gerilla savaşı, iç savaş, ayaklanma gibi farklı isimlerle adlandırılmıştır. Günümüzde bu tarz

çatışmalara atıf yapmak amacıyla, en fazla kullanılan ifadenin; düşük yoğunluklu çatışma olduğu söylenebilir.[54]

Düşük yoğunluk çatışma, genellikle savaşan taraflardan birinin düzenli bir orduya sahip olmadığı bir çatışma türüdür. Bir ulus devlete yönelik taleplerini doğrudan savaşma yoluyla kabul ettiremeyecek devlet dışı aktörler tarafından uygulanabileceği gibi, tamamen devlet dışı aktörler arasında da gerçekleşebilir. Düşük yoğunluklu çatışmanın, barışçıl rekabetten daha fazla, geleneksel savaştan ise daha az mücadele yoğunluğu içerdiği kabul edilebilir.[55] Bu sebeple, düşük yoğunluklu çatışmanın kendine özgü dinamikleri olan bir mücadele türü olduğu kabul edilebilir. Düşük yoğunluklu çatışmanın geleneksel savaş anlayışından farklı özellikler göstermesi, icrasının da savaştan farklı olmasına yol açabilecektir. Savaşın aksine, düşük yoğunluklu çatışmada askeri gücün, politik, ekonomik, psikolojik ve sosyal gücü desteklediği söylenebilir.[56] Bir diğer ifadeyle, düşük yoğunluklu çatışma sadece askeri yöntemlerle sonuç alınabilecek bir mücadele türü değildir. Gücün diğer unsurları da, bu mücadele yönteminde sonuç alabilmek için kullanılmalıdır. Düşük yoğunluklu çatışma kapsamında, terörizm, gerilla mücadelesi ve düzenli savaş yöntemleri kullanılabilir.[57] Bu üç yöntem ayrı ayrı olarak kullanılabileceği gibi, daha etkili sonuç almak için birlikte de kullanılabilir. Ancak terörizmin düşük yoğunluklu çatışmanın bir alt türü olmadığına dikkat edilmelidir. Terörizm, düşük yoğunluklu çatışmadan bağımsız bir mücadele tarzıdır.[58] Ancak, bir düşük yoğunluklu çatışmaya taraf olan aktör tarafından, gerilla savaşı ve düzenli savaşla birleştirilerek uygulanabilecektir.

Düşük yoğunluklu çatışmanın, asimetrik savaş kapsamında yaygın olarak kullanılabilecek bir mücadele yöntemi olduğu kabul edilebilir. Özellikle devlet dışı aktörler, geleneksel savaşma yöntemleri uygulayarak yenilgiye uğratamayacakları

---

[54] Mehmet Ali Kışlalı, **Güneydoğu: Düşük Yoğunluklu Çatışma**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1996, s. 26.
[55] Nihat Ali Özcan, "Afganistan'daki ABD: Güçlü ile Zayıfın Mücadelesi," **Stratejik Analiz**, Cilt: 2 No. 19, Kasım 2001, s. 113.
[56] A.e.
[57] Şehirli, a.g.e., s. 110.
[58] İlhan, a.g.e., s. 20.

ulus devlet tipindeki düşmanlarına karşı başarılı olabilmek amacıyla düşük yoğunluklu çatışmaya başvurabileceklerdir. Devlet dışı aktörlerin, düşük yoğunluklu çatışmalarda ulus devlete karşı daha avantajlı olduğu öne sürülebilir.[59] Bu durumun başlıca iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir. Öncelikle, ulus devletlerin orduları kendileri gibi örgütlenmiş düşmanlarla düzenli savaş yapmak için yapılandırılmıştır. Bu sebeple, bir ordu doktrin, eğitim ve silah teknolojileri açısından ne kadar modern olursa; düzenli örgütlenmeyen, sürekli üsleri bulunmayan ve yerel halkın arasına karışabilecek bir düşman ile o ölçüde zor mücadele edebileceği kabul edilebilir.[60] İkinci olarak ise, ulus devlete bağlı silahlı kuvvetlerin, zaten alışık olmadıkları düşük yoğunluklu mücadeleye, kolay bir biçimde uyum sağlayamayabilecekleri ileri sürülebilir. Askeri yapıların, karşılaşılan yeni koşullara karşı yeniden yapılandırılmasının kolay gerçekleşmeyebileceğine daha önce değinilmiştir. Düşük yoğunluklu mücadele kapsamında ise, sadece askeri değil sivil kurumların da yeni şartlara uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Aralarında koordinasyon sağlanması gereken çok sayıda kurumun bulunması, ulus devletin düşük yoğunluklu çatışmaya, devlet dışı aktörelere göre daha güç uyum sağlamasına yol açacaktır.[61] Bu sebeple, düşük yoğunluklu çatışmanın, gelecekte asimetrik yöntemlere başvuracak aktörler tarafından yaygın olarak kullanılabileceği kabul edilebilir.

---

[59] Kışlalı, a.g.e., s. 29.
[60] Martin Von Creveld, "Techonology and War: Postmodern War?," **The Oxford Illustrated History of Modern War**, Ed. Charles Townshend, Oxford ; New York, Oxford University Press, 1997, s. 311.
[61] Kışlalı, a.g.e., s. 29.

Sonuç

Bu tez çalışmasında, soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik ortamında yaşandığı ileri sürülebilecek olan değişim incelenmeye çalışılmıştır. Söz konusu değişimin temel sebebinin; soğuk savaşın sona ermesinden kaynaklandığı öne sürülebilir. Soğuk savaş dönemi uluslararası politikanın, süper güçler olarak adlandırılan ABD ve SSCB arasındaki rekabet ekseninde belirlendiği bir dönem olmuştur. İki devlet arasındaki rekabet, sıcak bir çatışmaya dönüşmese bile, dönem boyunca ilişkiler çatışmalı bir seyir izlemiştir. Taraflar, birbirleriyle girecekleri bir sıcak savaşın, her iki tarafında kitle imha silahlarına sahip olmaları sebebiyle, karşılıklı mahvolma anlamına geleceği algılamasına sahip oldukları için, birbirleriyle savaşmaktan kaçınmışlardır. Ancak üçüncü dünya olarak sınıflandırılabilecek coğrafyalarda, iki süper gücün genellikle savaşan taraflardan biriyle ilişkili olduğu çok sayıda bölgesel çatışmalar yaşanmıştır. Ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılan soğuk savaş dönemi güvenlik ortamında, güvenliğin ulus devlet merkezli olarak anlaşıldığı ve askeri açıdan güvenliğe önem verildiği kabul edilebilir. Soğuk savaş dönemi, Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda sona ermiştir. Yeni dönemin yaygın olarak soğuk savaş sonrası dönem olarak adlandırıldığı öne sürülebilir.

Soğuk savaşın sona ermesinin, yaygın bir şekilde olumlu bir durum olarak karşılandığı söylenebilir. Yeni dönemde, uluslararası sistemde demokratikleşmeye ve liberal ekonomik modelin benimsenmesine yönelik bir trend olduğu öne sürülmüştür. Ancak dönem içersinde değinilen olumlu atmosfer yerini, bir süre sonra uluslararası sistemin gelecekte alabileceği görünüm üzerine taşınan endişelere bırakmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemin belirsizlikler içerdiği ve uluslararası aktörlere yönelik yeni tehdit kaynaklarının oluştuğu ileri sürülmüştür. Bu kabulden yola çıkılarak, yeni güvenlik ortamından kaynaklanan sorunlara cevap verebilecek, yeni bir güvenlik anlayışı geliştirilmesi gerektiği savunulmuştur.

Soğuk savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamında yaşanan değişimin temel sebebinin; ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki rekabetin sona ermesinden

kaynaklandığı öne sürülebilir. Taraflardan birinin güç mücadelesinden çekilmesi ile, uluslararası güç dengesinde bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim aynı zamanda, uluslararası sistemi oluşturan unsurlara ve dolayısıyla tüm sisteme yönelik etkiler yapabilen küreselleşme süreci tarafından da etkilenmiştir. Küreselleşme ile; dünya üzerinde coğrafi sınırların kalkarak, toplumlararası ilişkilerin ulus devlet sınırlamaları ile kısıtlanmayacağı küresel düzeyde bir bütünleşme trendine atıf yapıldığı öne sürülebilir. Küreselleşme sürecinin, ulus devlet merkezli uluslararası sistemde yeni sorunların oluşmasına sebep olduğu öne sürülebilir. Küreselleşme, bir yandan gücün ulus devletten bireylere ve diğer devlet dışı aktörlere doğru yeniden dağılımını etkilerken, diğer yandan; siyasal, sosyal, ekonomik talepleri arttırmaktadır. Küreselleşme sürecinin etkisiyle, yerel sorunlar küresel düzeyde etki yaratır hale gelmektedir. Üstelik modern toplumların giderek artan ölçüde bilgi sistemlerine bağımlı hale gelmesinin, bilgi savaşı operasyonları gibi yeni tehdit biçimleri yoluyla vurulabilirliklerini arttırdığı öne sürülebilir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, yirmi birinci yüzyılda güvenliğin sadece askeri boyutlu anlaşılamayacağı kabul edilebilir. Geleceğin güç mücadelelerinde başarılı olabilmenin; askeri gücün, gücün diğer unsurlarıyla beraber uyum içersinde kullanılmasına bağlı olduğu öne sürülebilir. Uluslararası güvenlik ortamında yaşanan değişim, geleneksel savaş yapma anlayışını da değiştirebilecektir. Bu sebeple, asimetrik savaş olgusu, günümüz uluslararası güvenlik ortamının yapısından kaynaklanabilecek yeni sorunları anlayabilmek için, uygun bir inceleme konusu olmaktadır.

Asimetrik savaş, bir çatışmada en az bir tarafın, düşmanı karşısında avantajlı konuma geçebilmek amacıyla, düşmanından eylem, düşünce ve organizasyon olarak farklı hareket ettiği savaş yapma anlayışı olarak tanımlanabilir. Kavram, 1990'lı yıllarda özelikle ABD savunma çevrelerinde ele alınmaya başlanmıştır. Ancak kavramın uluslararası toplumun gündemine taşınmasının, ABD'ye karşı girişilen 11 Eylül terör saldırıları ile olduğu kabul edilebilir. Saldırıları gerçekleştirdiği kabul edilen grubun, uluslararası düzeyde örgütlenmiş bir küresel terör şebekesi olmasının; asimetrik savaşın sadece güçsüz aktörler tarafından terör eylemleri aracılığıyla uygulanabilecek bir mücadele yöntemi olduğu algılamasına sebep olduğu öne

sürülebilir. Ancak, bu çalışma kapsamında asimetrik savaş; soğuk savaş sonrası uluslararası güvenlik ortamında yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak, devlet ve devlet dışı aktörler tarafından uygulanabilecek bir savaş yapma anlayışı olarak ele alınmıştır.

Asimetrik savaşın doğru bir biçimde açıklanabilmesi için, kavramın dar ve geniş kapsamlı tanımlarının yapılması fayda sağlayacaktır. Tarih boyunca savaşan taraflar arasında, güç eşitsizlikleri varolmuştur. Ancak söz konusu güç eşitsizliğinin, savaşan tarafların birbirlerinden farklı savaş yapma anlayışı benimsemelerine yol açmayabileceği kabul edilebilir. Taraflar arasında büyük güç eşitsizliği bulunsa dahi, savaş geleneksel bir biçimde icra edilebilir. Bu sebeple, asimetrik savaşın dar kapsamlı tanımının, savaşın doğasından kaynaklandığı öne sürülebilir. Bu kabulden yola çıkılarak; asimetrik savaşın günümüz uluslararası güvenlik ortamının yapısına dayanan geniş kapsamlı tanımının, savaşın doğal bir unsuru olduğu kabul edilebilecek güç eşitsizliğinin ötesinde bir anlam içermesi gerektiği savunulabilir. Geniş kapsamlı asimetrik savaş anlayışının, uluslararası sistemde yaşanan değişimler sonucu, devlet veya devlet dışı aktörlerin, birbirlerine asimetrik yöntemlerle zarar verebilme imkanları kazanmalarından yola çıkılarak incelenebileceği öne sürülebilir. Asimetrik savaş anlayışının oluşmasının bir nedeninin; küreselleşme süreci ve bilgi devriminin etkisiyle, toplumların daha kolay vurulabilir hale gelmeleri olduğu kabul edilebilir. Üstelik, çalışmanın üçüncü bölümünde incelenmeye çalışıldığı gibi; terörizm, bilgi savaşı ve düşük yoğunluklu çatışma gibi, farklı mücadele tarzlarının asimetrik savaş anlayışı çerçevesinde beraber kullanılabilmesinin, söz konusu vurulabilirliği arttırdığı kabul edilebilir.

Asimetrik savaş yapma anlayışının gelişmesine sebep olan ikinci faktörün ise; gelişmiş Batı ülkelerinin üstün askeri gücünden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bu devletler ile doğrudan mücadeleye girecek geri kalmış devletlerin veya devlet dışı aktörlerin, çatışmayı kaybetme ihtimalleri yüksektir. Bu sebeple, güçsüz aktörler, güçlü düşmanlarının üstün askeri gücünü etkisiz kılabilmek amacıyla, düşmanlarıyla doğrudan çatışmaktan kaçınacaklardır. Güçsüz aktörler, savaşı kendi arzuladıkları koşullarda gerçekleştirmeye çalışacaklardır. Bu noktadan yola çıkılarak, günümüz

asimetrik savaş anlayışının belirleyici özelliğinin; çatışmaya taraf olan aktörlerden en az birinin, savaşı kendi lehine olan koşullarda gerçekleştirebilmek amacıyla, asimetrik yöntemleri bir mücadele biçimi olarak, stratejik düzeyde kullanması olduğu öne sürülebilir. Böylelikle asimetrik savaş anlayışı, bir savaşta başarılı olmanın, sadece geleneksel anlamda savaşı askeri cephede başarı kazanmaya dayanmadığı bir savaşma anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Asimetrik savaşta, sadece askeri güç değil, gücün diğer unsurları da kullanılabilecektir. Bu gelişmeye bağlı olarak, asimetrik savaş kapsamında, cephe ve cephe gerisi ayrımı bulunmadan tüm coğrafyanın bir savaş alanı haline geldiği öne sürülebilir.

Bu çalışma kapsamında asimetrik savaşın kesin doğruluk içeren bir biçimde tanımlandığını öne sürmek iddialı olacaktır. Ancak, yirminci yüzyılda sıkça karşılaşılabileceği ileri sürülebilecek olan asimetrik savaş yapma anlayışının temel özelliklerinin ortaya konulduğu ileri sürülebilir. Yukarıda değinilen genel çerçeve kapsamında, asimetrik savaş bir devlet veya devlet dışı aktörün, taraf olabileceği çatışmalarda kullanabileceği mücadele biçimi olarak değerlendirilebilir. Uluslararası aktörlerin kullanabileceği genel bir mücadele biçimi olması asimetrik savaşın, sadece askeri güç kapsamında değerlendirilmesini engellemektedir. Asimetrik savaş, siyasal, sosyal boyutları da bulunan bir olgudur. Üstelik, asimetrik savaşın uluslararası sistemde yaşandığı düşünülen değişim kapsamında anlaşılması, asimetrik savaşın sadece askeri yöntemlerle sona erdirilemeyecek bir mücadele tarzı haline gelmesine yol açmaktadır. Gelecekte yaşanabilecek asimetrik savaş vakalarının engellenebilmesinin; ekonomik ve sosyal refahın tüm dünya coğrafyasına yayılabilmesi ile mümkün olabileceği ileri sürülebilir. Bu gelişmenin sağlanmasının yanı sıra, geleceğin güvenlik sorunlarına çözüm üretebilmek amacıyla, güvenlik alanında uluslararası işbirliğinin sağlanmasının zorunlu olduğu kabul edilebilir. Çünkü, asimetrik savaş yapma anlayışı da dahil olmak üzere, günümüz toplumlarına yönelik tehditlerin uluslararası bir hal aldığı ve ulus devletin, söz konusu bu tehditlerle sadece kendi imkanlarını kullanarak, başa çıkamayacağı öne sürülebilir. Sonuç olarak; güvenlik anlayışının kendisinin, sosyal ve siyasal değerler göz önüne alınarak, daha geniş bir biçimde yeniden tanımlanması gerektiği kabul edilebilir

Kaynakça

Kitaplar

Adams, James: **The Next World War: Computers are the Weapons and the Frontline is Everywhere,** New York, Simon & Schister, 1998.

Arıboğan, Deniz Ülke: **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, 3. bs., İstanbul, Der Yayınları, 2001.

Beniger, James Ralph: **The Control Revolution: Technological and Economic Origins of the İnformation Society**, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1986.

Brzezinski, Zbigniew: **Büyük Çöküş**, 5. bs., Çev. Gül Keskil, Gülsev Paksan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

Buzan, Barry; Waever, Ole; Wilde, Jaap De: **Security; A New Framework for Analysis**, Colorado, Lynne Rienner Press, 1998.

Castells, Manuel: **The Rise of the Network Society, Information age** ; v. 1, Cambridge, Blackwell Publishers, 1996.

Clausewitz, Carl Von: **Harp Üzerine**, Çev. H. Fahri Çeliker, İstanbul, Özne Yayınları, 1999.

Eslen, Nejat: **Tarih Boyu Savaş ve Strateji**, İstanbul, Q – Matris Yayınları, 2003.

Friedman, Thomas: **Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği**, İstanbul, BZD Yayıncılık, 2000.

Girgin, Kemal, Biren, Işık: **21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti**, 2.bs., İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2002.

Hobsbawm, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991: Aşırılıklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayıncılık, t.y.

Holsti, Kalevi J.: **Peace and War: Armed Conflicts and İnternational Order: 1648 – 1989**, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 1991.

İlhan, Suat: **Terör: Neden Türkiye?**, 2. bs., Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2002.

Johnson, James Turner: **Morality and Contemporary Warfare**, New Haven, Yale University Press, 1999.

Kaldor, Mary: **New and Old Wars: Organized Violance in a Global Era**, Cambridge, Polity Press, 1999.

Keegan, John: **Savaş Sanatı Tarihi**, Çev. Füsun Doruker, İstanbul, Sabah kitapları (Yeni Yüzyıl Tarih Dizisi), 1995.

Kennedy, Paul: **21. Yüzyıla Hazırlanırken,** 3. bs., Çev. Fikret Üçcan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.

Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşü**, 8. bs., Çev. Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

Keyman; E. Fuat: **Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek**, Çev. Simten Coşar, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

Kışlalı, Mehmet Ali: **Güneydoğu: Düşük Yoğunluklu Çatışma**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1996.

Kongar, Emre: **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991.

Kumar, Krishan: **From Post-İndustrial to Post Modern Society: New Theories of the Contemporary World**, Cambridge, Mass., Blackwell Publishers, 1995.

Landis, Judson R.: **Sociology: Concepts and Characteristics** 7. bs., Belmont, Wadsworth Publishing Company, 1989.

Lyon, David: **Elektronik Göz: Gözetim Toplumunun Yükselişi**, Çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997.

Naisbitt, John: **Global Paradoks: Büyüyen Dünya Ekonomisinin Güçlenen Küçük Oyuncuları**, Çev. Sinem Gül, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994.

Nowlin, David V.: **War as an İnstrument of Policy: Past, Present and Future**, Lanham, University Press of America, 1998.

Nye, Joseph S. Jr, **The Paradox of American Power: Why the World Only Superpower Can't Go it Alone**, New York, Oxford University Press, 2002.

Özdemir, Eşref: **Bilgi Savaşları**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Paul, T.V.: **Asymmetric Conflicts: War İnitiation by Weaker Powers**, Newyork, Cambridge University Press, 1994.

Rosenau, James N.: **Turbulance in World Politics: A Theory of Change and Continuity**, Princeton, Princeton University Press, 1990.

Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, 2.bs., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

Şehirli, Atila: **Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri ve Devletin Aldığı Tedbirler**, İstanbul, Burak Yayınevi, 2000

Toffler, Alvin, Toffler, Heidi: **21. Yüzyılın Şafağında Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994.

Tzu, Sun: **Savaş Sanatı**, Çev. Sibel Özbudun, Zeynep Ataman, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1992.

Watz, Edward: **İnformation Warfare: Principles and Operations**, Boston, Artech House, 1998.

Wells, Colin: **The Roman Empire**, 2. bs., Cambridge, Harward University Press, 1992.

Makaleler

Adams, James: "Virtual Defense," **Foreign Affairs**, Cilt: 80, No: 3, May-June 2001, s. 98-112.

Arreguin – Toft, İvan: "How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflicts," **İnternational Security**, Cilt: 26, No: 1, Summer 2001.

Aydın Ayaydın, **"**Dünyada Yaşanılan Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri**,"** **Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler**, Haz. Bilal Karabulut, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 93-106.

Aydınlı, Ersel: "Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar," **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 36-50.

Aygün, Sinan: **"**Ekonomik Yönleriyle Küreselleşme Olgusu ve Türkiye**,"** **Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler**, Ed. Bilal Karabulut, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s. 107-118.

Baldwin, David A.: "Güvenlik Kavramı," Çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 5-35.

Başeren, Sertaç: "Terörizm: Kavramsal Bir Değerlendirme**,"** **Terörizm İncelemeri: Teori, Örgütler, Olaylar**, Ed. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s. 1-15.

Baylis, John: "İnternational Security in the Post-Cold War Era," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 193-211.

Beyazıt, Hüseyin: "Askeri Alanda Devrim (ADD)," **M5Avrasya Savunma ve Strateji**, No:102, Kasım 2001, s. 18-21.

Brown, Seyom: "World İnterest and the Changing Dimensions of Security," **World Security: Challenges for a New Centrury**, 3.bs., Ed. Michael T. Klare, Yogesh Chandrani, Newyork, St. Martin's Press, 1998, s. 1-18.

Carothers, Thomas: "Civil Society," **Foreign Policy**, No: 117, Winter 1999-2000, s. 18-29.

Carpenter,Ted Galen: "The New World Disorder," **Foreign Policy**, No: 85, Winter 1991-1992, s. 24-39.

Cimbala, Stephen J.: "Accidental/Inadvertent Nuclear War and Information Warfare," **Armed Forces & Society**, Cilt: 25, No: 4, Summer 1999, s. 653-675.

Clare, Michael T.; "The Era of Multiplying Schisms: World Security in the Twenty-First Century," **World Security: Challenges for a New Century**, Ed. Michael T. Clare, Yogesh Chandrani, NewYork, St. Martin's Press, 1998.

Conetta, Carl; Knigth, Charles: "İnventing Threats," **Bulletin of the Atomic Scientist**, Cilt: 54, No: 2, March-April 1998.

Crawford, Beverly: "Hawks, Dowes but no Owls: International Economic Interdependence and Construction of the New Security Dilemma," **On Security**, Ed. Ronnie D. Lipschutz, New York, Columbia University Press, 1995, s. 149-187.

Cronin, Audrey Kurth: "Rethinking Sovereignty: American Strategy in the Age of Terrorism," **Survival**, Cilt: 44, No. 2, Summer 2002, 119-139.

Creveld, Martin Von; "Techonology and War: Postmodern War?," **The Oxford Illustrated History of Modern War**, Ed. Charles Townshend, Oxford; New York, Oxford University Press, 1997, s. 298-314.

Dark, Ken; "The Changing Form of Post-Cold War Security," **New Studies in Post-Cold War Security**, Ed. Ken Dark, Aldershot, Dartmouth Publishing Company, 1996, s. 1-27.

Deutch, John: "Terrorism," **Foreign Policy**, Fall 1997, s. 10-22.

Dolar, David; Kraay, Aart: "Spreading the Wealth," **Foreign Affairs**, Cilt: 81, No: 1, January-February 2002, 120-133.

Eralp, Atila; "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması," **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 4.bs., Ed. Atilla Eralp, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 57-88.

Falkenrath, Richard A.: "Confronting Nuclear, Biological and Chemical Terrorizm," **Survival**, Cilt: 40, No: 3, Autumn 1998 s. 43-65.

Ferrill, Arther: "Roma İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi," **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Ed. Paul Kennedy, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları, 1995, s. 103-124.

Freedman, Lawrence: "İnternational Security: Changing Targets," **Foreign Policy**, No: 116, Spring 1998, s. 48-63.

Fukuyama, Francis; "Tarihin Sonu mu?," **Tarihin Sonu mu?**, 3. bs., Ed. Mustafa Aydın, Ertan Özensel, Ankara, Vadi Yayınları, 2002, s. 22-49.

Gaddis, John Lewis; "The Long Peace," **The Cold War and After: Prospects for Peace**, Ed. Sean M. Lynn – Jones, The MIT Press, 1992, s. 1-44.

Gray, John: "Global Utopias and Clashing Civilizations: Misunderstanding the Present," **İnternational Affairs**, No: 74, 1998, s. 149-164.

Gün, Ö. Rengin: "11 Eylül Sonrasında Başat Tehdidin Yeni Adı: Uluslararası Terörizm Olgusu," **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, No: 24, Nisan 2002, s. 113-119.

Gürsoy, Barış: "Uluslararası Güvenliğin Bir Boyutu Olarak Askeri Alanda Devrim Tartışması," **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz 2003, s. 127-141.

Güvenen, Orhan: "The Emerging İnformation Society: A Political Challenge," **Perceptions**, Cilt: 5, No: 1, March – May 2000, s. 22-43.

Hanson, Victor Davis: "Figthing Fair and Foul," **National Review**, Cilt: 55, No. 7, 2003, s. 18-20.

Jandora, John W.: "War and Culture: A Neglected Relation," **Armed Forces of Society**, Cilt: 25, No: 4, Summer 1999, s. 541-556.

Kanbolat, Hasan: "Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan Politikası ve Çeçenistan Savaşı," **Avrasya Dosyası**, Rusya Özel, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 165-179.

Katzenstein, Peter J.; "İntroduction: Alternative Perspectives on National Security," **The Culture of National Security: Norms and İdentity in World Politics**, Newyork, Columbia University Press, 1996.

Kırdar, Üner: "New Global Perspectives At The Turn Of The Century," **Perceptions,** Vol: 3 No: 3, Semptember – November 1998, s. 5-14.

Kennedy, Paul; **"**Roma İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi**," Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Ed. Paul Kennedy, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Eti Kitapları, 1995, s.

Kolodziej, Edward A.; Zartman, I. William: **"**İntroduction: Coping With Conflict A Global Approach**," Coping With Conflict After the Cold War**, Ed. Edward A. Kolodziej, Roger E. Kanet, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996, s. 3-33.

Laos, Nicolas K.: "İnternational Security in the Post-Cold War Era," **Perceptions**, Cilt: 4, No: 4, December 1999-February 2000, s. 62-74.

Lapidoth, Ruth: "Sovereignty in Translation," **Journal of İnternational Affairs**, Cilt: 45, No: 2, Winter 1992, s. 325-346.

Lehmann, Jean-Pierre: "Developing Economies and the Demographic and Democratic İmperatives of Globalization," **İnternational Affairs**, Cilt: 77 No: 1, January 2000, s. 69-82.

Lendon, James W. Mc.: "Enformasyon Savaşı: Etkiler ve Kaygılar," Çev. Ahu Özsolak, **Avrasya Dosyası**, İstihbarat Özel, Cilt: 8, Sayı: 2, Yaz 2002, s. 183-212.

Levite, Ariel E.; Sherwood-Randall, Elizabeth: "The Case for Discriminate Force," **Survival**, Cilt: 44, No: 4, Winter 2002-03,

Libicki, Martin: "Rethinking War: The Mouse's New Roar," **Foreign Policy**, No: 117, Winter 1999-2000, s. 30-43.

Luttwak, Edward N.: "Toward Post–Heroic Warfare," **Foreign Affairs**, Cilt: 74, No: 3, May-June 1995, s. 109-122.

Mayall, James: "Democracy and İnternational Society," **İnternational Affairs**, Cilt: 76, No: 1, January 2000, s. 61-75.

Moran, Theodore H.; "İnternational Economics and National Security," **Foreign Affairs**, Cilt: 69, No: 5, Winter 1990-1991, s. 74-90.

Murray, Williamson; Knox, Macgregor; "Thinking About Revolutions İn Warfare," **The Dynamics of Military Revolution: 1300-2050**," Ed. Williamson Murray, Macgregor Knox, New York, Cambridge University Press, 2001, s. 1-14.

Nye, Joseph S. Jr.: "What New World Order," **Foreign Affairs**, Cilt: 71, No: 2, Spring 1992, s. 83-96.

Nye, Joseph S. Jr; Keohane, Robert O.; "İntroduction," **Governance in a Globalizing World**, Ed. Joseph S. Nye Jr, John D. Donahue, Washington, D.C., Brookings Institution Press, 2000.

Özcan, Nihat Ali: "Afganistan'daki ABD: Güçlü ile Zayıfın Mücadelesi," **Stratejik Analiz**, Cilt: 2 No. 19, Kasım 2001, s. 113-116.

Prins, Gwyn: "The Four - Strike Cycle İn Security Studies," **İnternational Affairs**, Vol: 74, No:4, October 1998, s. 781-808.

Rodrik, Dani: "Sense and Nonsense in the Globalization Debate," **Foreign Policy**, No: 107, Summer 1997, s. 19-37.

Rothkoph, David J.: "Cyberpolitics: The Changing Nature of Power in the İnformation Age," **Journal of İnternational Affairs**, No: 2, Spring 1998, s. 325-359.

Rubinstein, Alvin Z.: "New World order or Hollow Victory," **Foreign Affairs**, Cilt: 74, No: 4, Fall 1991, s. 53-65.

Russett, Bruce: Sutterlin, James S.: "The U.N. in a New World Order," **Foreign Affairs**, Cilt: 70, No: 2, Spring 1991, s. 69-83.

Sağsan, Mustafa: "Bilgi Savaşı: Bilgi Tabanlı Teknolojilerin Çatışma Boyutuna Kavramsal Bir Çerçeve," **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 24, Nisan 2002, s. 105-112.

Scott, Len: "İnternational Hiştory 1945-1990," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 75-87.

Sicherman, Harvey: "Jeopolitiğin Yeniden Doğuşu," **Avrasya Dosyası**, Jeopolitik Özel, Cilt: 8, No: 4, Kış 2002.

Simon, Steven; Benjamin, Daniel: "The Terror," **Survival**, Cilt: 43, No: 4, Winter 2001-2002, s. 5-18.

Slaughter, Anne – Marie: **"The Real New World Order," Globalization and The Challenges of a New Centrury**, Ed. Patrick Q'meara, Howard D. Mehlinger, Matthew Krain, İndiana, İndiana University Press, 2000, s. 112-122.

Sopka, John F.: "The Changing Proliferation Treat," **Foreign Policy**, No: 105, Winter 1996, s. 3-19.

Sorensen, Theodore C.: "Rethinking National Security," **Foreign Affairs**, Cilt: 69, No: 3, Spring 1990, s. 1-18.

Stein, George J.: "Enformasyon Savaşı – Siber Savaş – Net Savaşı," Çev. Elnur Soltan, **Avrasya Dosyası**, İstihbarat Özel, Cilt: 8, Sayı: 2, Yaz 2002, s. 167-182.

Stevenson, Jonathan: "Pragmatic Counter-terrörizm," **Survival**, Cilt: 43, No: 4, Winter 2001-2002, s. 35-48.

Tavas, Taner; "Terörizm: Psikolojisi ve Hedefleri," **Terörizm İncelemeri: Teori, Örgütler, Olaylar,** Haz. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000, s. 16-28.

Terriff, Terry; Farrell, Theo; "Military Change in the New Millennium," **The Sources of Military Change: Culture, Politics, Technology**, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2002, 265-227.

Tooze, Roger: "İnternational Political Economy in an Age of Globalization," **The Globalization of World Politics**, Ed. John Baylis, Steve Smith, New York, Oxford University Press, 1997, s. 212-230.

Ülman, Haluk: "Dünya Nereye Gidiyor," **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, 3. bs., Ed. Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1994, s. 31-55

Walt, Stephan M.: "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı," Çev. Barış Gürsoy, Bülent Saper, **Avrasya Dosyası**, Güvenlik Bilimleri Özel, Cilt: 9, No: 2, Yaz 2003, s. 71-106.

Waver, Ole; "Securization and Desurization" **On Security**, Ed. Ronnie D. Lipschutz, Newyork, Columbia University Press, 1995.

İnternet Kaynakları

Ancher, Clinton J.; Burke, Michael D.: "Doctirne for Asymmetric Warfare," **Military Review**, July-August 2003, s. 18, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 18 Aralık 2003.

Applegate, Melissa: **Preparing for Asymmetry: As Seen Through the Lens of Joint Vison 2020**, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, September 2003, s. 5, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 21 Şubat 2003

Blank, Stephan J.: **Rethinking Asymmetric Threats**, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, September 2003, s. 3, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 04 Aralık 2003.

Cassidy, Robert M.: "Why Great Powers Fight Small Wars Badly," **Military Review**, Semtember-October 2002, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 06 Kasım 2002

Cassidy, Robert M.: **Russia in Afghanistan and Chechnya: Military Strategic Culture and the Paradoxes of Asymmetric Conflict,** Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, February 2003, s. 6, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 16 Haziran 2003

Cyrulik, Joseph C.: **Asymmetric Warfare and the Threat to the American Homeland**, AUSA Institute of Land Warfare, Landpower Essay Series, No: 99/8, November 1999, s. 2 (Çevrimiçi) http//www.ausa.org, 21 Şubat 2003

Dunlap, Charles J. Jr.: **"Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset," Challenging The United States Symmetrically and Asymmetrically: Can Amerika Be Defated?,** Ed. Lloyd J. Matthews, Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, July 1998, s.1, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 04 Ocak 2004.

Goulding, Vincent J.: "Back to the Future with Asymmetric Warfare," **Parameters**, Winter 2000-2001, s. 21-30, (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters,

Gray, Colin S: "Thinking Asymmetrically in Times of Terror," **Parameters**, Spring 2002 (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 07 Temmuz 2002

Liotta, P. H.: "Chaos as a Strategy," **Parameters**, Summer 2002, s. 49 (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 07 Temmuz 2002

McKenzie, Kenneth F.: **The Revenge of the Melians: Asymmetric Threats and the Next QDR**, National Defense University McNair Papers, No: 62, 2000, (Çevrimiçi) http://www.ndu.edu, 21 Şubat 2003.

Meigs, Montgomery C.: "Unorthodox Thoughts about Asymmetric Warfare," **Parameters**, Summer 2003, s. 10, (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 12 Haziran 2003

Metz, Steven; V. Johnson II, Douglas: **Asymmetry and U.S. Military Strategy: Defination, Background, And Strategic Concepts,** Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, January 2001, (Çevrimiçi) http//www.carlisle.army.mil/ssi, 18 Şubat 2003.

Smith, Daniel; Corbin, Marcus; Hellman, Christopher: **Reforging the Sword: Forces For A 21. Century Security Strategy**, (Full Report), Center for Defense Information, 2001, s. 37-38. (Çevrimiçi) http/www.cdi.org, 25 Aralık 2003

Stein, George J.: "İnformation Warfare," **Airpower Journal**, Spring 1995, (Çevrim içi) http://www.airpower.maxwell.af.mil, 20 Kasım 2003

Thomas L., Timothy: "Deciphering Asymmetry's Word Game," **Military Review**, July-August 2001, (Çevrimiçi) http//www-cgsc.army.mil/milrev, 18 Aralık 2003.

Williams, Thomas J.: "Strategic Leader Readiness and Competencies for Asymmetric Warfare," **Parameters**, Summer 2003, (Çevrimiçi) http://carlisle-www.army.mil/usawc/Parameters, 2 Haziran 2003.

Diğer Kaynaklar

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Ankara, 1998.

Joint Vision 2020 America's Military: Preparing for Tomorrow, US Goverment Printing Office, Washington DC, June 2000.